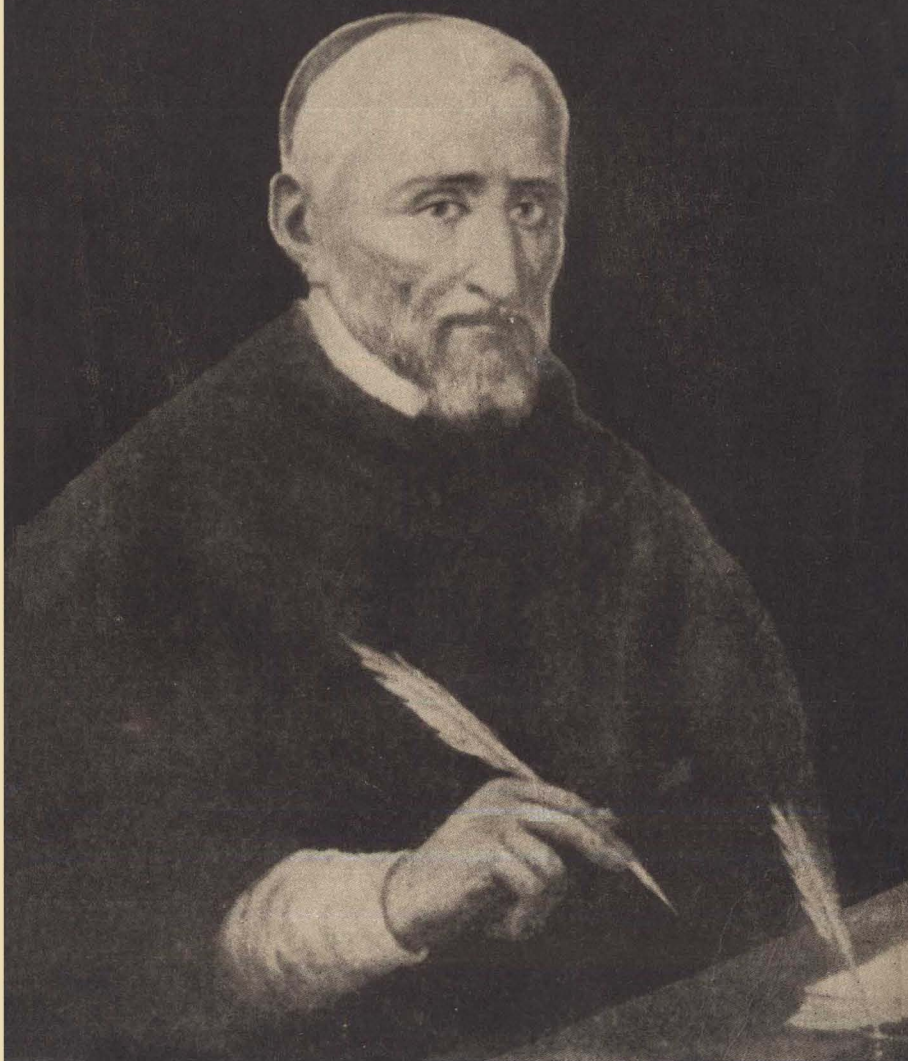

Gyenis András S. J.:
A hitvédők fejedelme

A
HITVÉDŐK FEJEDELME

BELLARMINO SZENT RÓBERT BIBOROS ÉLETE

1542—1621

IRTA

GYENIS ANDRÁS S. J.

BUDAPEST

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

Imprimi potest. 847/1941. Budapestini, 1. Sept. 1941. *Eugenius Somogyi* S. J., Praep. Prov.

Nihil obstat. *Franciscus Zsiros* S. J., censor dioecesanus. Imprimatur. 6477/1941. Strigoni, 18. Sept. 1941. *Dr. Joannes Drahos*, vic. gen.

Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: ifj. Kohl Ferenc.

ELŐSZÓ.

Mikor a fiatal Bellarmino csak némi késedellemmel kezdhette bölcseleti tanulmányait, mint egy lelke megnyugtatóására és jövő programmképpen mondotta: Nem azért léptem a rendbe, hogy tudós, hanem csakis azért, hogy szent legyek! S valóban, ma mint a tudás és életszentség csodálatos összhangjának követhető mintaképe ragyog a lelkiség egén. Életében nem fordulnak elő olyan feltűnő hősi tettek, mondjuk, bravúros külső teljesítmények, melyek bámulatba ejthették kortársait, szellemi nagysága mégis lenyűgöz. Élete és személyisége hirdeti a hit és a tudás egymással nem ellenkező összhangját, mert e kettő nagyszerűen egybeillik, egyik a másikból tartalmat és ihletet meríthet. VIII. Kelemen pápa azért vette őt fel a bíborosok testületébe, mert abban a korban — a pápa szavai szerint — nem volt hozzá hasonlítható tudású férfi Isten Egyházában. Bellarmino volt az első, aki áttekinthető rendszerbe szedte a bíráló tévedéseket, melyek az Egyházat és tanítását támadták és korszaknyitó irodalmi munkásságával megcáfolta és visszavetette a támadásokat. Ezért nevezte őt XV. Benedek pápa később joggal a hitvédők

fejedelmének. A hitvédelem mellett más tudományágakat is művelt. Gazdagította a liturgiai irodalmat, egyháztörténelmet, egyházjogot, lelkipásztorkodást, szónoklattan és a lelkiélet ápolására is hatékony és jelentős műveket tett közzé. Egyházpolitikai irataiban szembeszállt az Egyház jogait tipró Angliával, Franciaországgal és Velencével. Több mint 60 nyelvre lefordított és megszámlálhatatlan kiadásban újranyomott katekizmusa évszázadokon át alakította a katolikus ifjúság lelkét és hitéletét.

Alig húnyta le szemét, máris feléje fordult a köz figyelme s olyan tisztelettel övezték, mely csak szenteknek jár. A halálát követő évben megjelent első életrajza, melyet azóta számos más követett. Elhúnyta után öt évre megkezdik a hivatalos boldoggáavatási eljárást, de különféle, jórészt külső oknál fogva csak a világháború után fejeződött be az eljárás előbb a boldoggá- s nem-sokára a szenttéavatással.

Sokan mondták már, hogy Bellarmino életében nincs semmi rendkívüli. Ez igaz. De ott van minden tettén a lélek és összes képességeinek tökéletesen egyező összhangja és nagysága. Nem kereste a feltűnést, hanem ellenkezőleg, minél inkább emelkedett méltóságban és tekintélyben, annál szerényebb és alázatosabb maradt. Az örök igazságok szilárd alapjára épült Isten-szolgálat és minden tettében megnyilatkozó gazdag és sok-

oldalú emberszeretete szent egyéniségének és milliók lelkét alakító személyiségének megkapó színeképét tárják elénk. Páratlan lélek-nemesítő művészete és a kötelességteljesítésben megnyilatkozó önfeláldozó hősiessége kivívta kortársai csodálatát és az utókor elismerését.

Századokra szóló irodalmi alkotásai tartalmi és alaki szempontból egyaránt időállóak. Maradó értéket jelző irodalmi művei a hit és tudás bátor harcosai biztos védelmének és hatásos fegyverzetének bizonyulnak a jövőben is.

S mégis hírét-nevét nem az új ösvényjárás merészsége, sem újszerű eszmék felvetése, de nem is az időálló törekvések és kezdeményezések elindítása tartotta fenn, hanem életszentsége. Ezért lehet ő példaképe korunk minden katolikusanak, de különösen annak, aki lángoló lélekkel szereti hitét s másokat is meg akar tartani e boldogító kincs birtokában.

Legyen azért ez a könyv kalauz a hitvédők fejedelmének hűséges követésében.

A közzétett életrajz szeretné egyúttal a magyar kapcsolatok feltárását is előmozdítani. Bellarmino Róbert születésének közeledő 400-ik évfordulója (1542—1942) alkalmul szolgálhatna a hivatottaknak ama futó vizsgálódás elmélyítésére, mely a *Bellarmino és a magyarság* című fejezetben található. A közölt életrajz általában és a néhány külön felvázolt hazai vonatkozású szem-

pont mint kezdeti tájékoztatás képezhetné a további kutatás kiindulópontját.

Könyvünk legtöbbet köszön Fuligatti olasz—latin, Bartoli olasz, Couderc francia, James Brodrick kétkötetes angol és Emmerich Raitz von Frentz egykötetes német munkájának. E néhány jezsuita író művének adatait kiegészítettük az újabb vonatkozó irodalom és kutatás eredményeivel. Így talán sikerült olyan életrajzot alkotnunk, mely kielégíti a tudományos érdeklődést, viszont táplálékot is nyújt a lelki épülést keresőknek.

Hálás köszönettel adózik a szerző a Szent István Társulat vezetőségének kegyes jóságáért, mellyel a kiadás gondját vállalni szíves volt.

Budapest, 1941 október 30., Rodriguez Szent Alfonz, jezsuita testvér ünnepén.

P. Gyenis András S. J.

I. CSALÁDI KÖRBEN.

Szülföld.

A napsugaras Itália középső részén fekszik Montepulciano, ahol az Appennini-hegylánc vadregényes vonulatai dél felé húzódva széles lapályokat, kies völgyeket és szelíden lejtő lankákat zárnak körül. Az ősi Trasimenes-tó környékén ismétlődő tudományos kutatások és alkalmi földmunkák révén napvilágra került őskori leletek és későbbi emlékek arról tanuskodnak, hogy e vidék lakossága már korán a művelődés magas fokára emelkedett. Ugyanezt igazolják a közeli nagyobb városok — Firenze, Siena, Cortona, Arezzo, Perugia, Orvieto —, melyek neve és multja fogalom a korábbi századok történetében, mert hosszú időn át voltak a finomultabb műveltség kisugárzó központjai és nagy uralkodók székhelyei. Montepulciano nem versenyezhet velük sem nagyságban, sem jelentőségben, sem hírnévben, mégis emlékezetes hely Közép-Itáliában.

A Chiana-folyó mentén termékeny síksággá szélesülő völgy déli részén emelkedik a Pulciano-hegy, ennek szelídhajlású és nyugodtan ereszkedő lankás oldalán, 605 méternyire a tenger színe felett, épült Montepulciano. A város maga-

sabb pontjairól nagyszerű kilátás nyílik a környék zord hegycsúcsaira és az alant elterülő barátságos, üde mezőségekre. A magaslati Cast-rum Politianum tövétől lefelé húzódó település máig megőrizte középkori jellegét. Zegzugos szűk utcáit ódon templomok és a történelmi stílusok egymásutánját tükröző paloták szegélyezik. Az egyházak és lakások belsőségeit festmények, szobrok és mozaikok — nagy mesterek szellemének és művészkezeinek csodálatos alkotásai — díszítik. Megfordult e város falai között Andrea del Pozzo, della Robbia, Vignola, Perugino, Antonio da Sangallo, Matteo da Siena, Filippino Lippi, Vasari, Strozzi, Sebastiano del Piombo és még több nagy művész. Templomai közül megtekintésre méltó a tágas Santa Maria Assunta székes-egyház, meg a kupolás és kéttornyú Madonna di San Biagio. A városban régóta lakik püspök, így azután jelentős egyházi és művelődési központ volt régente és az maradt ma is.

Biztos adatokkal nem lehet ugyan igazolni, de a néphit és a szájhagyomány azt tartja, hogy a várostelepülés kezdetét és magvát képező Cast-rum Politianumot még a rómaiak történetéből jól ismert etruszk Porsenna alapította. Annyi mindenesetre igaz és bizonyos, hogy a környéken több etruszk és római telep virágzott valaha. Ezt bizonyítja a Museo Buccelliano értékes gyűjteménye, melyet a firenzei olasz múzeum a Palazzo Preto-

rióban állított ki közszemlére. A város multjára vonatkozó első írásbeli adatok a VIII. század elejéről maradtak fenn. A IX. századból származó és máig megőrzött hiteles feljegyzések élénk városi életre engednek következtetni, értesítenek többi közt a helybeli orvosok tevékenységéről, az ipar és kereskedelem virágzásáról. Ugyanebből az időből származik az első híradás a ma is készített jóhírű „manna” borról, mint montepulcianói különlegességről.

A város az idők forгатagában.

Az első politikai, vagy ha úgy tetszik, katonatörténeti feljegyzés 1177-ből elbeszéli, hogy a város vezetői Firenzétől kértek oltalmat a szabadságukat fenyegető sienaiak ellen. Ebben a korban a polgárosodással párhuzamosan haladnak azok a törekvések, melyek az apró itáliai városállamokat nagyobb egységekbe kívánják tömöríteni, s ennek következtében állandóak e városokban a belső háborúk és egymásközt az összetűzések. Montepulciano sem tudja magát biztonságban, azért 1203-ban a hatalmas Firenze védelme alá helyezkedett. Úgy látszik, hogy a közelebbi Siena nem nyugodott bele az ügy ilyen elrendezésébe, mert hatalmi törekvéseivel állandóan nyugtalanította kisebb szomszédját s a Monteaperte mellett vívott győzelmes ütközet után, 1260-ban saját érdekei védelmére és a hátra-

hagyott sienai helyőrség befogadására erődöt épített Montepulcianóban. Ez a helyzet csak néhány évig tartott, mert a beneventói csata után Montepulciano a győztes Anjou Károlynak esküdött hűséget. 1294-ben ismét megfordult a kocka s a város számító vezetősége jónak látta, hogy most már a sienai köztársaság védelmét kérje. Eközben a Pecora lovagcsalád ügyes sakkhúzással magához ragadta a hatalmat, Jacopo del Pecora elűzte a sienai őrséget Montepulcianoból és Perugiával kötött szövetséget a népes sereggel közeledő Siena ellen. A romagnai pápai helytartó és Firenze előljárósága, kiket döntőbírákuk kértek a felmerült viszály elintézésére, 1358-ban úgy határoztak, hogy minden marad a régiben s Montepulciano öt évig nem fizet adót Sienának. A Pecora-család tagjai és hívei között keletkezett civódások és pártpolitikai villongások véres összetűzésekbe sodorták a város lakóit, e csatározások 1390-ben Firenze győzelmével végződtek, és Montepulciano teljesen Firenze hatalmába került. 1397-ben Gian Galeazzo Visconti, Milano hercege teszi rá kezét Sienára és környékére. A szabadságszerető nép hamarosan lerázza a zsarnok hatalmát, közben Siena és Firenze békét köt egymással 1404 április 6-án, s a megállapodás értelmében Montepulciano örökre Firenze birtokába jutott. A forróvérű montepulcianóiak nem tudtak belenyugodni sorsukba, mert 1495-ben erőre

kapva fellázkodtak és kiverték Firenze csapatait a város falai közül és újra Siena fennhatósága alá adták magukat. Így maradtak 1511-ig. Ebben az évben II. Gyula pápa közvetítésére Siena és Firenze 26 évre békét és szövetséget kötöttek egymással és a szerződés értelmében Montepulciano visszakerült Firenze illetékessége alá. Mikor Firenzében a Mediciek ragadták magukhoz a hatalmat, Montepulciano is osztotta a köztársaságból hercegséggé alakított Arno-parti város sorsát.

A XVI. század első évtizedeiben előkelő vendégek fordultak meg Montepulciano falai között. Itt szállt meg VII. Kelemen pápa, mikor a firenzei herceg esküvőjére Marseillebe utazott, hat évvel később III. Pál pápa időzött a város falai között, midőn a nizzai kongresszusra indult, hogy békét közvetítsen a spanyol és francia uralkodó között. Nemsokára Cosimo Medici, Firenze hercege, látogatta meg a várost.

Montepulciano falai közül sok jeles ember került ki. Többen ügyesen forgatták a tollat vagy a kardot, mások politikai működésükkel vagy művészi alkotásaikkal hoztak dicsőséget szűkebb hazájukra. Itt született Chiarini a jeles nyelvész, Gagnoni költő, aki olaszra fordította Vergilius Aeneisét, és még sokan mások. Innen származott az egyháziak közül Marcello Cervini bíboros, az egyházi s vallásos megújulás egyik lelkes harcosa, a későbbi II. Marcell pápa (1555); azonkívül

12 bíboros, közel 50 püspök. A szentek koszorúját ékesíti Agnese da Montepulciano, aki templomot épített és kolostort alapított a város falai között a XIII. században, s e kolostorban húnyt el 1317-ben. De mind az összeseket messze felmúlja hírnévben, Montepulciano neki köszönheti, hogy mindenütt tudnak róla a földön, ahol legnagyobb fiáról emlékeznek, aki nem más, mint Roberto Bellarmino, a Jézustársaság tagja és a római Anyaszentegyház bíborosa.

Családi otthon.

Montepulciano város főterétől nem messze épült az ódon Palazzo Tarugi, mely valamikor a Bellarmino-családé volt. Ebben a házban látott napvilágot a későbbi Bellarmino bíboros és itt töltötte boldog gyermekéveit, amint a palota falára erősített emléktábla ezekkel a szavakkal hirdeti: Ebben a házban született 1542 okt. 4-én, mint a nemes Bellarmino Vince és Cervini Cinzia, II. Marcell pápa nővérének a fia, Bellarmino Róbert Ferenc bíboros, az Egyház, Olaszország és szülővárosa dicsősége életszentsége révén és széleskörű tudományosságával, mely a hit, erkölcs és a Szentírás körül felmerült vitákban legyőzhetetlen harcossá tette őt, még ma is közel négy évszázad után csodálatra indít. A felírás felett áll a Bellarmino-ék egyszerű családi

címere: vörös mezőben hat arany mandolafenyőtoboz.

A család feje, Vince (1514—1584) 1538-ban kötött házasságot Cervini Cinziával. Ebből a házasságból tizenkét gyermek született. A szülők Toscana középnemességéhez tartoztak és meg lehetőszen vagyonosak voltak, de ilyen gyermek-sereg nevelése miatt néha nagy gondokkal küzdöttek. Az apa többször Cervini Marcell bíboros segítségét kényszerült igénybe venni. Egyik alkalommal azt írta sógorának, nem tudja, vajjon anyagiak hiányában tovább taníttathatja-e a fiúkat, máskor meg jelzi, hogy ha nem nézne Is-tenre, talán kétségbe kellene esnie, mivel a gyermeknevelés rengeteg költséggel jár és a bir-tok keveset jövedelmez. Éppen azért remény-kedve nézett a jobb jövő felé; remélte, hogy gyermekei előkelő és jól jövedelmező állásokba kerülnek. Kissé talán túlzásba is ment az ideig-lenes javakról való gondoskodásban, de azért alapjában véve nemes gondolkodású és mélyen hívő családapa volt, aki szülővárosában és a vál-lalt közhivatalokban buzgón teljesítette köteles-ségét. Rendesen csak három helyen látták: övéi és barátai körében, a templomban és a város-házán. Ne feledjük, a katolikus lelki megújulás ekkor még alig indult el a vidéki városokban.

Édesanya.

Bellarmino anyja a kitűnő és korán elhunyt II. Marcell pápa († 1555) nővére eszményi lelki életre küzdötte fel magát. Hitbuzgó családból származott és később főképpen az újonnan alapított jezsuita rend tagjainak vezetése mellett haladt nagy lépésekkel a tökéletesség útján. Valószínűleg már 1539-ben végzett lelkigyakorlatot, amikor P. Strada Montepulcianoban apostolkodott. Később P. Broët kalauzolta a lelki élet magaslataira. Róbert mondja anyjáról, hogy erényes volt, sokat alamizsnálkodott, imádkozott, elmélkedett, böjtölt és testét sanyargatta. Különben az volt leghőbb kívánsága, hogy mind az öt fia a Jézustársaságba lépjen. Arról is értesülünk a családi feljegyzésekből, hogy hetenkint háromszor járult a szentáldozáshoz, ami abban az időben, különösen világiaknál, nagyon ritkán fordult elő.

Ilyen szülők keze alatt és környezetében csak jó gyermekek nevelődhettek. Így azután nem is csodálkozunk azon, hogy két fiú és három leány egyházi, illetve szerzetesi pályára lépett. Közülük Róbert Ferenc Romulus, aki mint az 1538-ban kötött házasság harmadik hajtása született 1542 október 4-én tűnt ki későbbi szereplésével és dicsőséget hozott a Bellarmino névre. Születésnapja Assisi Szent Ferenc ünnepére esett és ezért

róla a Ferenc nevet kapta. A napsugaras szent egész életén át szerette és tisztelte. Montepulcianoból láthatók voltak az umbriai hegyek, amelyek a Poverello szent életének és csodálatos működésének tanui és emlékezetbeidézői. Az egyik keresztapáról a Romulus nevet adták neki és egyik nagynevű őse után Róbertnek hívták.

A hármias keresztnévből később csak az utóbbit használta művein és leveleiben.

Gyermekévek.

Róbert gyenge szervezetet örökölt, gyakran betegeskedett és gyermekkorában különféle betegségek folytán többször halálos veszedelemben forgott. De gyenge testi egészsége mellett ritka szellemi képességekkel volt megáldva, élénk és mély érzés párosult benne világos, éles felfogóképességgel. Az igazi buzgóság, amelyre édesanyja már kisdedkorától nevelte, nemcsak a könnyelműségtől és ballépéstől óvta meg a törekvő és tehetséges fiút, hanem megőrizte őt anyagi tisztaságban és szeretetreméltóságban is. Fiatalkoráról meglehetősen keveset tudunk. Néhány jellemző eseményt bíborossága idején írt visszaemlékezéseiben örökített meg.

Hároméves korában a templomban időzőtt édesanyjával együtt a kis Róbert, közben érdeklődéssel nézegette a falon függő színes képeket. Szent Jeromos élénkszerű bíboröltözete különö-

sen megtetszett a bíboros-unokaöccsnek. Egyszer csak azt mondja anyjának: „Nézd, anyuka, én is bíboros lettem.” Az imádkozó anya intett a fiának, hogy hallgasson, de Róbert nemsokára megint rákezdett: „Nézd csak azt a négy egyház-tanítót; én is az leszek egykor”.

Az édesanya korán szoktatta gyermekeit a templombajárásra. Mindennap elküldte őket a közeli Isten-házába és gondja volt rá, hogy rendszeren járjanak a szentmisére és a szentségekhez. A kis Róbert jellemző gyermekjátéka sokszor az volt, hogy kis oltárt épített és a miséző papot utánozta. Néha zsámolyra állt és buzdító beszédet intézett testvéreihez.

Mikor elérkezett az önképzés megkezdésének ideje, fiútestvéreivel együtt a városi latin iskolába adták szülei, ahol a nyelvtan, szónoklattan és költészet elemeibe vezették be oktatói. Ez az iskola még a régi humanista eszményt követte és továbbította. Jellemző érettségére, hogy már 12—13 éves korában eljárt a bölcsélet köréből s a gondolkodástanról tartott felolvasásokra is. Melékesen még énekkel és zenével is foglalkozott. Ekkor gyökerezett meg szívében az a nagyfokú vonzalom a költészet és zene iránt, amely egész életén át elkísérte őt. Tanítói és nevelői megbecsülték szorgalma és előhaladása miatt, iskolatársai vidám és mégis mély kedélyét értékelték. Pusztá szava elegendő tekintély volt arra, hogy

társai a könnyelmű dalok helyett tisztességes énekekre zendítsenek. Róbert nem volt a tisztességes szórakozás ellensége. Ha pajtásai játékra hívták, velük tartott, viszont azután a templomba is elvezette őket. Maga írja le önéletrajzában, hogy mennyire rajongott a madárvadászatért és hogy a hálót is ügyesen ki tudta javítani. Ezekben a játszi években még nem gondolt az egyházi pályára. Jól jövedelmező orvosi állásra készült, hogy ezzel is atyja kedvében járjon és segítsen a nyomasztó anyagi gondok eloszlatásában.

A serdülő Róbert volt az apa büszkesége. Bellarmino Vince már előre örült annak, hogy tehetséges fia majd fényt derít a családra és földi javakkal is lendít sorsán; az édesanya meg szelídsége, buzgósága és szorgalma miatt zárta őt szívébe. Testvérei is szerették, mert kedves és előzékeny volt irántuk, különösen legfiatalabb húga, Kamilla kedvelte őt. Kamilla elmondta később, hogy bátyját esténként sokszor kísérte gyertyával a szobájába. Róbert ilyenkor odavezette fiatalabb nővérét a nyitott ablakhoz, rámutatott a tündöklő, csillagos égre és elmagyarázta neki a csillagok nevét. Télen azt kívánta húgától, hogy gyertyát, gyufát és melegítő italt is helyezzen ágya mellé, hogy éjszaka tetszése szerint felkelhessen és olvashasson.

Bellarmino ifjúságából csak egyetlen kiemel-

kedő eseményről értesülünk, amelyet ő maga jegyzett fel nagybátyjának, Cervini bíboros ünnepélyes bevonulásáról Montepulcianoba. Késő aggkorában is elmondotta, milyen fényes volt a felvonulás. A bíboros pazarul szerszámolt, tajtékfehér paripán lovagolt be a városba, drága palást fedte a vállát, püspöksüveg ékesítette a fejét. A város összes harangjainak ünnepélyes zúgása üdvözölte, taracklövések reszkettették meg a levegőt és örömtüzek lobogtak köröskörül, amerre a szem ellátott. A fiatal unokaöccs testvérkéivel együtt jelen lehetett az ünnepélyes vacsorán. Hallgatagon, födetlen fővel álltak a vendégkoszorú közepett és végül búcsúzásul a bíboros csókra nyújtotta nekik kezét.

Jezsuita diák.

Róbert 15 éves volt, amikor olyan esemény lépett életébe, mely későbbi pályafutására nézve döntő volt, a jezsuita atyák iskolát nyitottak Montepulcianoban. A szülők bátyjával együtt Róbertet is azonnal átírták ebbe az iskolába, hogy tanulmányait itt folytassa. A jezsuita iskola a régi alapokra épített és a humanizmus tagadhatatlan értékeit keresztény tartalommal telítette. A Szent Ignác keze alól kikerült kiváló nevelők vezetése alatt a fiatal Róbert szellemi képességei gyors fejlődésnek indultak. Két hónapra az iskolaév megnyitása után a város képzett és elő-

kelő lakószíne előtt az intézet nagytermében latin üdvözlőbeszédet mondott. Az intézet elöljárója a rendfőnökhöz írt levelében dicsérettel emlékszik meg Róbert bemutatkozó szerepléséről; későbbi keletű levelében legtehetségesebb tanítványának mondja őt. Róbert főképpen a költészet ápolására adta magát. Buzgón olvasgatta Vergilius műveit és ezáltal a latin verselésben nagy könnyedségre tett szert. Első költeményében a szüzesség dicséretét zengte. Egyik ünnepi alkalommal önszerkesztette elégiát adott elő a nyilvánosság előtt, melyet akkor elhunyt rokona, a szentéletű Nobili Róbert bíboros emlékének szentelt. Az iskola színpadán is nagy sikerrel lépett fel. A farsangi színelőadások alkalmával az Egyházat megszemélyesítő szerepét olyan közvetlenséggel, lelkesedéssel és megkapó méltósággal alakította, hogy a jelenetet néhányszor meg kellett ismételnie. A nemes művészet szeretete azonban sohasem tett kárt az ifjú komoly és tiszta erkölcsi életében. Erre vall az a gyűjtemény, amelyre később akadtak a szülői házból. Ez a lelet kiváló zeneművészek klasszikus szerzeményeinek egész halmaza, amelyeknek szabad és könnyelmű tartalmú szövegét ügyesen és ugyanabban a versmértékben komoly irányú szöveggel helyettesítette.

Ifjú éveiről jelzik a kortársak, hogy iskolámenet rövid imára mindig betért a közeli temp-

lomba, és az ádventet és a nagyböjtöt buzgón megtartotta. Új nevelőinek irányítására a napot rövid elmélkedéssel kezdte és hetenkint járult a szentségekhez.

Személyiségével és szavával mély és üdvös hatást gyakorolt társaira. Egyik tanára írhatta róla, hogy társalgása vidám és szellemes volt, csak olyan tárgyak körül forgott, amelyek a tanulmányokra vagy a lelki életre vonatkoztak. Minden más, haszontalan beszédet nem sértően, de határozottan azonnal félbeszakított. Így történt azután, hogy jelenlétében senki illetlen szót szólni nem mert. Övéi körében is apostolkodott és erősítette őket a hitéletben. Példás élete miatt a városiak is becsülték őt. A város Szent István-társulata a tizenötéves Róbertet kérte, hogy a tagokhoz nagycsütörtökön buzdító beszédet intézzen. Nevelői megadták a beszéd anyagát, amelyet önállóan feldolgozott. Az elmondott lelkesítő beszéd köztetszést aratott és más alkalommal is hasonló meghívással tisztelték meg őt.

Nagybátyja, Cervini Sándor iránt mélységes ragaszkodást tanusított; viszont ez is úgy szerette őt, mint fiát és sok jóban részesítette. Róbert levele e rokonához felvilágosít a jezsuita diák tanulmányairól, de egyúttal annak tanúbizonysága, hogy mily nagy gonddal, iskolás alakítással és a kor ízlése szerint kissé erőltetett gondolatfűzéssel szerkesztette leveleit. Ha Cicero

nagyon dicsérni vagy rosszállani akart valamit — írta —, azt szokta mondani: Hová forduljak? Hol kezdjem? És kételkedett, hogy szavainak végére ér-e? Éppen így érzem magamat én is, amikor megszámlálhatatlan jótéteményeiért hálát akarok mondani. Tanulmányaimat illetőleg közlöm, hogy tanárunk, P. Alfonso, miután előadta a kijelölt anyagot, hamarosan elutazott; új tanárunk Quintilianus szónoklattanát fogja tárgyalni, továbbá Cicero beszédeit elemezi; a görögben Sokratest és a nyelvtant P. Giovanni a kollégiumban adja elő; előbb Vergilius X. könyvét, azután a XI-et és XII-et és Titus Livius írásait akarja magyarázni. A fiatal Bellarmino részvétlevele, amelyet ugyanazon rokonához intézett, feltárja az ifjú Róbert világszemléletét és érett életfelfogását. Megkésve írt csak, mert félt, hogy leánya halála miatt rokona terhére lesz. De később arra a meggyőződésre jutott, hogy a bölcs ember nem törik meg a sors csapásai alatt, sőt ellenkezőleg, nem veszi sokba azokat. E bevezető után azzal vigasztalja, hogy halálával leánya magának és a gyászoló atyának is használt. Sajátmagának, mert gazdag leányból dúsgazdag lett, buzgóból szent, emberi lényből mennyei lény az üdvözültek örök dicsőségében. A nagybácsinak, mert oda költözött, ahol a jóságos Istenhez a visszamaradtakért is könyörög, és segítségét kérni soha meg nem szűnik. Így azután

szétoszlott minden aggodalmam, fejezi be sorait, és íráshoz láttam.

Róbert nevelői nagy örömmel észlelték az ifjú minden irányú haladását, bensőséges kapcsolatban állott velük, lelkiismerete igazgatását is teljesen rájuk bízta, mert nemcsak az evilági tudásban akart gyarapodni, hanem a szentek tudományában is. Csakhamar kedvező alkalma nyílt, hogy kifejezze irántuk hálaérzetét. A jezsuiták irigyei nyíltan támadták és megrágalmazták az intézetet, és hogy kimutassák, milyen kevésre becsülik az ott elért eredményeket, tudományos párbajra hívták ki a jezsuita kollégium növendékeit. A diákok felvették az odadobott kesztyűt. Bellarmino a vitagyűlésen beszéddel és két verssel állt ki a porondra, hogy saját alkotásai-val védje nevelői hírnevét. A siker oly fényes volt, hogy az ellenfelek szégyent vallva takarodót fújtak és a szülők azóta még nagyobb számban bízták gyermekeiket a jezsuita nevelők gondjaira.

Igy telt el Róbert aranyifjúsága. Jó szülők gondos keze alatt, testvérei körében és később önfeláldozó tanárok vezetése alatt szellemi és lelki képességei a teljes kibontakozás felé haladtak. A népes családban átélte a mindennapi kenyér megszerzésének gondjait, ami éretté és önzetlenné alakította a jóra amúgyis hajló jellemét és acélozta akaratát.

II. BONTAKOZÓ ÉVEK.

Pályaválasztása.

Alighogy a jezsuita atyák tudományos és lelki vezetése alá került, jövő élettervei a Jézustársaság felé terelődtek, a jezsuita rendbe akart lépni. Úgy alakult a helyzet, hogy az intézet első rektora magával viszi a noviciátusba, de tervéből semmi sem lett. P. Gambaro, az intézet új előjárója, 1558 május havában írta a rendfőnöknek, hogy Bellarmino buzgósága és óhaja, hogy a rendbe felvegyék, szemlátomást növekszik. De szerinte a felvétellel jobb lesz kissé várni, mert Róbert még fiatal és éppen most üdvös hatást gyakorol rokonaira is.

Az ifjú Bellarmino érett ésszel és higgadt megfontolással látott a pályaválasztáshoz. Komolyan azon gondolkozott, hogyan tehetne szert a lélek igazi nyugalma — írja önmagáról. Miután hosszasan megfontolta, hogy milyen megtisztelő állásokra törekedhetnék, a legfényesebb világi méltóságok múlandóságának komoly gondolata vetődött fel lelkében. Ez annál könnyebben megtörténhetett, mert nagybátyja, II. Marcell mindössze 27 napot töltött a pápai trónon (1555 április 9—május 6.). A korai halál hirtelen szétépte

a rokonság kialakuló reménységét. Róbert elhatározta, hogy olyan rendbe lép, amelyben a magas méltóságokhoz vezető út zárva áll előtte. Tudta, hogy ebben a tekintetben sehol sem lehet nagyobb biztonságban, mint a Jézustársaságban. Tervét tanára, P. Scariglia elé terjesztette, akiről tudta, hogy szereti. Bizalmasan kérte, mondja meg neki, hogyan érzi magát a jezsuita rendben; igazán megvan-e elégedve hivatásával, nincs-e olyasmi zavaró szempont a háttérben, ami a kívülállók szemébe nem ötlük? Mikor az atya közölte vele, hogy milyen nagy lelki békességben és boldogságban él a rendben, Róbert egészen megnyugodott. Hivatásában még jobban megerősítette őt, hogy unokaöccse, Rikárd, a már említett Cervini Sándor fia, ugyanabban az időben szánta el magát arra, hogy a jezsuita rendbe lép és erre külön fogadalommal is kötelezte magát.

Róbert a jezsuita rektor kívánsága értelmében egyelőre nem gondolhatott terve keresztülvitelére. Édesanyját nemsokára beavatta ugyan titkába, aki rendkívüli módon megörült fia elhatározásának, de az apa megnyerése nehéznek ígérkezett, mert legtehetségesebb fiára építette a család jövő fényének és emelkedésének összes kilátásait. Róbert nem volt elég bátor, hogy szemtől-szembe szóvátegyje hivatását, az elhatározó lépéssel járó kellemetlenségeknek azzal akarta elejét venni, hogy 1559 őszén közvetlenül Lainez

Jakabhoz, a jezsuita rendfőnökhöz fordult és felvételt kért tőle. A rendfőnök nem akarta megadni a kért felvételt a szülők nyílt beleegyezése nélkül. Valószínűleg ekkor kezdte Róbertet kínogni az aggályosság lelki betegsége, amelyről később, közel 80 éves korában tesz említést. Önmagán tapasztalta, hogy ellene csak egy orvosság van, az ember feltétlenül engedelmeskedik lelki vezetőjének. A rendbelépésre azzal készült, hogy elvégezte Szent Ignác lelkigyakorlatait. Az erényességben is olyan eltökélten kezdett haladni, hogy belépési szándéka és kívánsága nem maradhatott soká titokban. Éppen ezért az intézet előjárója figyelmeztette, hogy hivatására vonatkozó választását tárja fel apjának, hogy az ne kerülőúton tudja meg szándékát és még több akadályt gördítsen útjába. A tapogatózó lépés eredménye megdöbbentő volt. A családfő eltiltotta fiát minden közelebbi érintkezéstől a jezsuitákkal és meghagyta neki, hogy ezután a domonkosrendieknél végezze gyónását. Az anyát nagyon lesújtotta a hirtelen fordulat, kiállott lelki izgalma betegségbe döntötte, Róbert látszólag elveszítette bátorságát, hogy ezzel a kéréssel még egyszer apja elé álljon. A rendi előjárók figyelmeztették, hogy viselje el férfiasan a próbát, gondoljon Krisztus Urunk szavaira: aki jobban szereti atyját, anyját, mint őt, nem lehet az ő tanítványa. Unokaöccse állhatosságára is utaltak és biztat-

ták, hogy újra adja elő kívánságát, így számíthat arra, hogy óhaja teljesül. Rómában mindenestre tárt karokkal várják.

A hivatás győzelme.

Az alapjában véve vallásos apa, akit fia „badar szeszélye” annyira megzavart a család emelésére szőtt terveiben, lassan mégis kedvezőbb felfogásra hangolódott. Mikor 1559 vége felé sógora visszatért Rómából, vele együtt meghánytavetette az egész ügyet. Mindketten abban állapodtak meg, hogy fiaiknak megadják a kívánt engedélyt, de hivatásuk kipróbálására még egy évig otthon tartják őket. Ezzel a megoldással Lainez Jakab, a rendfőnök is meg volt elégedve és a már türelmetlen fiatalokat azzal vigasztalta, hogy a várakozási időt újoncévnek számítja. A két rokonfiú Cervini Sándor falusi birtokán töltötte 1560 nyarát, közben lelkesen folytatták középiskolai tanulmányaikat, Róbert néha buzdító beszédet is mondott a falusi népnek. 1560 június havában Bellarmino Vince még egy utolsó kísérletet tett, hogy fiát megingassa elhatározásában. P. Gambaro írt erről a kísérletről a rendfőnöknek és a közléshez hozzátette, hogy bízik abban, hogy a fiúk állhatatosak maradnak, mert Rikárd és Róbert összetartanak és az Úr velük van. Az apa most már világosan látta, hogy fiának igazi hivatása van a szerzetes életre, azért

belenyugodott Isten akaratába és megengedte Róbertnek, hogy a kitűzött év letelte előtt Rómába mehet. A római rendfőnököt arra kérte, hasson oda, hogy Róbert mielőbb mondjon le a ráeső örökségről. Tekintettel a soktagú családra, a rendfőnök készségesen ráállt az apa kívánságára.

1560 szeptember 16-án hagyta el Róbert a szülői házat s négy nappal később megérkezett új otthonába. Az a levél, amelyet az apa a rendfőnök címére adott át fiának, fényesen bizonyítja, hogy a keresztény lelkiület milyen fennkölt győzelmet aratott a családfő szívében a természetes hajlam és az anyagi érdekek fölött. Elmondja benne, hogy megnyugodott Isten akaratán, noha éppen Róbertbe helyezte minden reményét. És mivel megfontolta azt is, hogy Istennek a legjobbat kell adni, odaadta neki ezt a fiát, felajánlotta őt szent Fölségének és a rendfőnököt alázatosan kérte, hogy mint fiát kegyesen fogadja őt. Még szebb és megható az anya levele: Hálát ad az isteni Fölségnek, hogy éppen ezt a fiát kegyeskedett meghívni szent szolgálatára, akit jobban szeretett, mint a szemefényét. Több fia van ugyan, Róbertben mégis nagyobb örömet lelt, mint a többiekben. Ő volt a reménye mind buzgósága, mind tehetsége miatt. Kezdetől fogva helyeselte azt a szándékát, hogy egészen Istennek szenteli magát és most még sokkal inkább

helyesli azt, mert tudja, hogy a legjobb részt választotta, mégsem tudja visszatartani a fájdalmat, amelyet a válás legkedvesebb gyermekétől okoz neki. Csak az a gondolat vigasztalja, hogy fia még jobb anyát és sokkal jobb apát nyer, kik kezébe aggodalom nélkül adja át őt...

Róbert végre szerencsésen elérkezett a szerzetesi élet révpartjára, türelmesen kiállotta a próbát és végül is hivatása diadalt aratott.

Az örök városban.

Róbert és Rikárd mindjárt belépésük napján tehették le az ú. n. magán- vagy ájtatossági fogadalmakat. E fogadalmak jellege olyan, hogy a fogadalmazó leköti ugyan magát a rend iránt, míg a szerzet nem vállal kötelezettséget vele szemben. 10 nappal később öltötték fel a szerzetesi ruhát, s ekkor a vendégszobából átkerültek a szerzetesközösségbe. Azután rövid próbaidőt végeztek: mindössze két hétig szolgáltak a konyhában és az étteremben. A rövid noviciátus befejezése után átküldték őket a római kollégiumba, ahol a bölcseleti előadásokat hallgatták és 1561 január elsején letették a tulajdonképpeni szerzetesi fogadalmakat.

A római kollégium volt a Jézustársaság legnevesebb intézete, melyet a rendalapító hívott életre. A tudományszomjas ifjúság majd minden országból odaözlönlött, jezsuiták és mások is. Az

itt tanulók száma 1561-ben 800-ra rúgott; a következő években még tekintélyesebb számra emelkedett. A bölcseleti és hittudományi tárgyak mellett latint, görögöt, hébert, mennyiségtant és szónoklattant is tanítottak. 1560-ban helyezték át a római kollégiumot az előbbi szegényes, bérelt házból IV. Pál pápa bíboroskorabeli lakásába. XIII. Gergely pápa, még 1579-ben is, amikor az intézetet meglátogatta, olyan kedvezőtlennek találta a tanárok és a tanuló ifjak elhelyezését, hogy az újabb nagyszabású építkezést elkerülhetetlenül szükségesnek mondotta, ekkor épült a róla elnevezett fényes egyetem (Gregoriana).

Napirend.

A római kollégium tantervéről és napirendjéről megközelítő fogalmat alkothatunk a következőkből. Hét órai alvás után a fiatal jezsuiták egy órát elmélkedő imára fordítottak és azután szentmisét hallgattak. Délelőtt egy órás elmélyedő tanulás után két előadás (felolvasás) következett, ismétléssel vagy vitával. A déli negyedórás lelkiismeretvizsgálat után ebédhez ültek, ebéd alatt lelkiolvasás volt. Az étkezést követő felüdülést nem haszontalan dolgokról való beszélgetésre fordították, viszont tudományos kérdéseket sem kellett feszegetniök, hanem az értelmet és lelket egyaránt felüdítő társalgást folytattak. Délután olasz gyakorlat szerint valószínűleg rövid pihenőre tér-

tek, azután meg előadások, otthoni tanulás, vitagyűlések, házi foglalkozások, pl. söprés, fölszolgálat, mosogatás tarkították a napirendet. Vacsora közben felváltva a szónoklatban gyakorolták magukat. A vacsora utáni felüdülést követte a mindenszentek letenyéje, a másnapi elmélkedés előkészítése és ismét negyedórás lelkiismeretvizsgálat. A bölcselet karon a napi vitagyűléseken kívül minden héten egy-egy nagyobb szabású vitaest is volt és minden hónapban általános vitagyűlés, amelyen a bölcselet összes hallgatói és tanárai résztvettek. Eseményszámba mentek az időnként rendkívüli ünnepélyességgel rendezett nyilvános vitagyűlések is. A nyári szünet mindössze egy hónapot tett ki, de néha ekkor is tartottak a tanult anyag gyakorlására ismétlések és vitagyűlések, ám tikkasztó meleg nyári hónapok idején elmaradtak a délkörűli órák.

Bölcseleti tanulmánya.

Mindmáig megvan azoknak a jezsuitáknak a nyomtatott jegyzéke, akik 1561-ben a római házban és a római kollégiumban tartózkodtak. Frater Bellarmino — ez a fiatal bölcselethallgató megszólítása — mint elsőéves filozófus és a logika hallgatója jelenik meg a névsorban. A második évben fizikát, a harmadikban metafizikát hallgatott. A híres spanyol Parra előadásaira járt, aki később teológiai tanárrá lépett elő és a tridenti

zsinattól sürgetett bibliafordításon is dolgozott. Bellarmino kiváló tehetsége mindenben megnyilatkozott, a tanár előadását gyorsan és világosan megértette, azonnal papírra vetette és rövid tanulás után mélyen emlékezetébe véste. Éppen ezért az első nyilvános vitagyűlésen is szerepelt.

Magától értődő, hogy a tehetséges ifjú örömmel és buzgón szentelte magát a tudománynak és érzékeny csapás lehetett ránézve, hogy betegeskedése miatt kímélnie kellett erőit. Az első évben fokozódó gyengülés és kimerülés kínozta; a második évben gyötrő fejbaj állott be; később meg a sorvadás tünetei mutatkoztak, de mindez nem törte meg Fr. Bellarmino jókedvét; gyakran mondogatta: Nem azért léptem a rendbe, hogy tudóssá legyek, hanem hogy szentté váljam.

Róbert római tapasztalatairól és életmódjáról nem sokat őriztek meg az egykori feljegyzések. Levelei gyér számban kerültek el az enyészetet. 1562 jún. 30.-áról keltezett és Rikárd rokonához intézett leveléből közlünk néhány részletet mutatóba. Említi levelében, kik utaztak el a házból, kik érkeztek meg, leírja a kollégium díszítését az úrnapi körmenet alkalmával. A falakat szőnyegekkel vonták be, különféle nyelveken írt költeményeket függesztettek ki, tőle is kb. 60 vers díszlett ott. Nemsokára a spanyol követ látogatta meg a kollégiumot több egyházi méltóság kíséretében, ekkor meg szavalatokkal, latin, német és olasz

beszédekkel tisztelték meg a követet. Valószínű, hogy a következő évben indult el Rómából Bellarmino arra a levegőváltásra, amelyet megrendült egészségi állapota tett szükségessé, útközben meglátogathatta szüleit is.

Záró akkord.

A hároméves bölcseleti tanfolyam végén Bellarminót arra szemelték ki tanárai, hogy hosszú nyilvános vitagyűléseken védje az egész bölcseletből kitűzött tételeket. Ezenkívül a lélektan tételeiből is helyt kellett állnia, hogy a tanítás jogát elnyerje. Szerepléséről írta egyik rendtársa, hogy áldott tehetsége azonnal utat tört magának a kifáradás jelei nélkül, világos tagolásban fejtegette gondolatait, az ellenvetésekre szerényen, de talpraesetten válaszolt, felesleges szót nem mondott és soha el nem tért a vitás ponttól. Bellarmino később mint a római kollégium rektora olvashatta azt a fényes bizonyítványt, amelyet egykori tanárai állítottak ki róla. Egyenes jellemét mutatja be az az egyszerű váratlan esemény, amely az említett vitagyűlésen játszódott le. Az egyik ellenvetésre pillanatig megtorpant, hogy milyen választ adjon. Tagadja csak a szillogizmus következtetését, bízta jóakaró tanára, mert így gondolkodási időt nyert volna mint védő, míg ellenfele a kívánt bizonyítékot felhossa. Bellarmino nem

nyúlt ilyen olcsó fogáshoz, hanem nyíltan kijelentette: Nem tagadhatom, mert igaznak tartom.

Tanár Firenzében.

A Jézustársaság szokása szerint Magister Bellarmino-t 1563 okt. havában a firenzei kollégiumba küldték tanári minőségben, hogy a toscanai egészségesebb környezetben visszanyerje egészségét. A ház rektora panaszos levelet írt Rómába egyik tanár elhelyezése miatt, a római előljárók azzal vigasztalták őt, hogy Bellarmino tudósabb és alkalmasabb a tanári tisztre, mint az előbbi. Annál kellemetlenebb volt ezekután a meglepetés, mikor kevéssel Bellarmino megérkezése után az orvosok kijelentették, hogy az új tanár nagybeteg és élete kockán forog, már csak arra taníthatja hallgatóit, hogyan kell szentül meghalni. Mikor Róbert megtudta az orvosok véleményét, bizalommal a szentségi Jézushoz fordult és egészségért imádkozott. Imája nem volt hiába, mert csakhamar oly javulás állott be állapotában, hogy teljes erővel dolgozhatott és attól kezdve komolyabb betegségbe nem esett többé.

Előbb a szónoklattant tanította; később hozzájárult még e tárgyhoz a csillagászatban. Tanítási módszeréről maga világosít fel. Azt mondja, hogy tanítványait sohasem akarta munkára kényszeríteni, büntetés helyett inkább becsvágyukra hatott. Fiatal kora és igénytelen termete miatt kissé ag-

gódott, mert ez hátrányosan hathatott tekintélye fenntartására, azért, amint később gyermekded őszinteséggel írja, néha mélyenjáró bölcséleti kérdéseket kezdett feszegetni, hogy ezáltal mély benyomást gyakoroljon a tudás kezdőfokáig jutott hallgatóira.

Szószéken.

Az iskolai tevékenységhez nemsokára az ige-hirdetés feladata is járult. Rektora írta a rendfőnöknek: Bellarmino Róbert a mult vasárnapon, nov. 7-én, Fulvio beszédét adta elő a székesegyházban a vecsernye után, a beszéd a tudomány dicséretéről szólt, a hitbuzgóság és a tudomány összhangját dicsőítette. Ez szokatlan esemény volt Firenzében; sokan özlöltek a szentbeszédre. Ott volt Raguza érseke, Marsica püspöke, több kanonok és sok tanult ember... Mindenki ámult a beszéden és azt mondták, hogy jobbat még nem hallottak. Az előadása olyan közvetlen volt, mintha csak társalgott volna. A nagyhangú beszédek akkor is divatosak voltak, más szónokokhoz hasonlóan Bellarmino is versbe foglalta össze beszéde tartalmát és kifüggesztette a templom bejárata mellett. Ez a szokás az akkori időben hozzátartozott a beszéd előkészítéséhez, gyakorlati célt szolgált, felhívta a közönség figyelmét a szónokra és művére.

Bellarmino még két ilyen divatos szentbeszédet

adott elő. Nemsokára azzal bízták meg, hogy a város egyik templomában minden vásár- és ünnepnapon buzdító beszédet mondjon. Az első beszédkor történt az eset, amelynek leírásakor aggkorában is bizonyára mosolygott. Egy jámbor anyóka az egész beszéd alatt térdenállva maradt, amikor később megkérdezték, hogy miért tette, azt felelte, mikor meglátta a csupaszképű ifjút a szószéken, attól tartott, hogy az félelmében bele-sül a beszédbe és szégyent hoz rendtársaira. De az — teszi hozzá szerény öntudattal Bellarmino — akkor nagyobb hévvel és bátorsággal szó-nokolt, mint később, mert hű emlékezőtehetségére hagyatkozhatott. A legjobb bizonyíték amellet, hogy szentbeszédeit nemcsak szónokiasan dolgozta ki, hanem, hogy tartalmuk is magvas volt, hogy előljárói a rendtársaknak szóló rendszeres lelki oktatások tartásával is őt bízták meg.

A fiatal előadó ékesszólására jellemző a másik eset is, melyet őnmaga örökített meg önéletrajzában. Az ősszel, valószínűleg még a nyárvégi szünet alatt, Bellarmino egyik rendtársa kíséretében Camaldoliba zárandokolt, onnan Vallumbrosába is ellátogatott. Útközben a városokban és falvakban prédikált, míg pappá szentelt társa gyónta-tott. Camaldoli szerzetesei nagy örömmel fogad-ták a vendégeket és három napig ott marasztalták őket, Róbert lelki oktatást intézett a monostor tag-jaihoz. Az agg szerzetesek annyira épültek sza-

vain, hogy a fiatal jezsuitának minden áron kezét akartak csókolni, amit azonban ez szerényen elhárított.

Újabb megbízás.

Az iskolaév végével Fr. Bellarmino az északi fekvésű Mondoviba, a piemonti tartomány vidéki városába került, hogy az ottani főiskolán a szónoklattant adja elő. A firenzei rektor nem örült az áthelyezésnek, feletteseit azzal akarta más elhatározásra indítani, hogy előadta levelében, mennyire szükséges Bellarmino a firenzei kollégiumban és a főpásztor is kívánja ottmaradását, azonkívül Mondoviban pestis pusztít. Róbert szívesen támogatta közvetlen előjárója kérését, főképpen gyenge egészségére hivatkozott. Amikor a római főelőjárók megmaradtak tervük mellett, Bellarmino ezekkel a szavakkal fogadta döntésüket: Nem akarok mást, mint amit a szent engedelmesség kíván. Ez volt az elhatározásom, amikor a Társaságba léptem; ebben erősödtem meg, amikor Rómát elhagytam, most is szívem mélyéből újítom meg ezt az elhatározást. Kérte a rendfőnök atyát, hogy sohase igazodjék kívánsága szerint, ha változást kérne vagy neki tetsző foglalkozásért esedeznék. Csak akkor vegyék tekintetbe kívánságát, írta, ha az előjárók terveivel megegyezik. Inkább akart hajlama ellenére a helyes úton járni, mint hajlamát követve arról letérni és tév-

útra kerülni. „Egészen biztosan tudom, hogy addig nem kerülök tévútra, amíg engedelmes vagyok”, fejezte be levelét.

Noha a hit szemével nézett mindent és előljárói rendelkezésében Isten akaratát ismerte fel, az utazás kellemetlenségeit fogyatékos engedelmessége rovására írta. Esős, havas idő járt akkor, az utak sárosak voltak, a folyók több helyütt kiléptek medrükből, a kedvezőtlen szél miatt néhány napig vesztegelni kellett a kikötőben és egy hét helyett két álló hétig tartott az utazás. Útiköltsége is csakhamar elfogyott, de egy spanyol, ki ugyanabban a szállóban lakott, kisegítette zavarából. Savonától kezdve lóháton tette meg az út hátralévő részét. Egyik szállóban a tulajdonos megszökött fiának tartották, más helyütt meg tolvajnak. Lelkileg is komoly veszedelembé került, azért elhatározta, ha előljáró lesz, soha senkit kísérő nélkül útra nem enged. A rendfőnök titkárához intézett jelentését ezekkel a szavakkal fejezi be: Mindezt elviseltem büntetésül azokért a ellenvetésekért, amelyeket P. Rektorral együtt tettem. Mert Firenzéből elutazásom előtt két hétig szép idő volt. Akkor, ha nem is egészen a saját hibámból, elszalasztottam a jó alkalmat, igazságos büntetésül a rossz és kellemetlen idő maradt nekem.

Mondoviban ismét alkalma nyílt, hogy előre nem látott és váratlan helyzetben is érvényesítse rendkívüli tehetségét és ügyességét. A retorikán

kívül a görög tanításával is megbízták, de ebből édeskeveset tudott. A tanítást tehát azzal kezdte, hogy olvastatás helyett előbb a nyelvtant magyarázta, hogy maga is tökéletesítse ismereteit. Nemsokára annyira vitte a görögben, hogy Demosthenest, Isokratest és más görög írók műveit is folyékonyan olvashatta.

A szó mestere.

Szónoki pályafutásában Mondovi-i tartózkodása szerencsés fordulatot hozott magával. A kor ízlésének és saját költői természetének megfelelően eleinte nagyon lendületes és fellengző beszédekert mondott, amelyek általános helyeslésre és dicséretre találtak. Karácsony ünnepén is ilyen gondosan kidolgozott és több napon át betanult beszédet mondott el. Ekkor egészen váratlanul kérték, hogy az ünnep másnap reggelén is prédikáljon. Kevés ideje maradt a kidolgozásra és főképpen a betanulásra, mindössze néhány, Szent István vértanú napjára illő gondolatot tudott papírra vetni, a többiben Isten segítségére kellett hagyatkoznia. Ez volt szerencséje. Eddig te beszéltél, mondták neki később a templom papjai, de ma az ég angyala prédikált helyetted. Bellarmino az esetből azt a következtetést vonta le, hogy lemond minden hiú szónoki díszről, mindenkor egyszerűen és közvetlenséggel fog beszélni.

1566-ban bezárták a Mondovi-i főiskolát, de

Róbert továbbra is ott maradt, mert a püspöki helytartó a székesegyházi szentbeszédeket bízta rá. A nagyböjti beszédeket a külváros egyik tágas templomában mondotta; ez a templom sem tudta befogadni a hallgatására özönlő közönséget. A püspök a nyárra is székvárosában akarta tartani, de a rendfőnök csak úgy engedte meg, ha még az ősszel megkezdheti hittudományi tanulmányait.

Kevéssel Mondoviból távozása előtt történt a következő érdekes eset. Róbert elkísérte látogató útjára előljáróját. A vendéglátó dömés kolostor perjele üveg bort helyezett vendégei elé. A rektor nem nyúlt hozzá. Legalább kísérője, a jó testvér iszik majd keveset, mondotta a perjel, aki nem tudta, hogy Bellarminoval van dolga s az igénytelen külső alatt nem sejtette a hírneves szónokot. A következő napon a perjel a jezsuita kolégiumba látogatott, Róbert ebéd alatt a kapust helyettesítette. Hívd le nekem a szónokot, mondotta a perjel. Arra akarta kérni, hogy rendje káptalana alkalmával a pápai bullát felolvassa. Róbert meg akarta őt kímélni a kellemetlen meglepetéstől, hogy a tegnapi igénytelen kísérőben mutassa be a kért szónokot, azért ilyen kitérő választ adott: A szónok nem jöhet le, de én hűségesen átadom neki főtisztelendőséged üzenetét. Mivel a perjel nem engedett és mindenáron beszélni akart a szónokkal, Bellarmino bemutatko-

zott: Én vagyok a szónok; nem jöhetek le, mert itt vagyok.

Róbert mindenben hasznosította idejét és képességeit, gyakran segített a kapusnak, az asztalnál felolvasott és reggel felkeltette rendtársait, az atyákat a városba kísérte beteglátogatásaik alkalmával. Elég alkalma nyílt arra, hogy díszes és tisztelettel járó hivatalai mellett a házi testvérek szerény szolgálatában is gyakorolja magát és ezáltal az alázatosságban növekedjék.

Három éve tartózkodott már Mondoviban, amikor a tartományfőnök hivatalos látogatásakor szónokolni hallotta őt. A beszéd megtetszett neki és maga sürgette, Bellarmino minél előbb fejezze be tanulmányait, hogy azután teljes erővel és tökéletes felkészültséggel szentelhesse magát az igehirdetésnek. Így történt, hogy 1567 őszén Páduába küldték hittudományi tanulmányai megkezdésére.

A teológus.

Az iskolaév kezdetével már Páduában találjuk Fr. Bellarminot, az előadásokat előbb az egyetemen és a rend kollégiumában hallgatta, de az egyetemi előadásokról nemsokára elmaradt rendtársaival együtt, mert tanáruk csak felolvasta Soto Domonkos műveit, minden további magyarázat nélkül. Bellarmino ekkor 25 éves volt, de már megalapozott nézetet alakított magában az

isteni kegyelem hatékonysága és az emberi akarat szabadsága egyeztetésének nehéz kérdésében és sikerrel védte P. Pharaoval, rendtársával és tanárával szemben. Lényegében már akkor kialakult szellemében az a középúton haladó vélemény, melyet később az isteni kegyelemről szóló vitában mind a domonkosrendiekkel, mind saját rendtársaival szemben tartott és védett.

Bellarmino csak fél éve hallgatta Páduában a hittudományi előadásokat, amikor máris megbízták, hogy az egész bölcselet és hittudomány köréből kitűzött tételeket fejtse ki és védje nyilvános vitatkozás keretében. 1568 május havában a jezsuita rend lombardiai rendtartománya gyűlésre ült össze Genuában. A rendi előljárók és a meghívott rendtagok gyűlései alkalmával szokásban volt ebben az időben, hogy a fiatalok mindennap buzdító beszédet mondtak az idősebb atyák előtt és a legtehetségesebbek vitagyűléseken mutatták be tudományukat. Az első két napra Bellarminot jelölték ki. Alapos és alakilag is tökéletes bevezető beszéde és ügyes vitázása osztatlan elismerést aratott.

Egyik beszédről, amelyet ugyanakkor mondott el Genuában, szerényen bevallja, hogy hallgatóinak az egyházatyák műveiben való foggyatékos jártasságát feltételezve, úgyszólván egész terjedelmében leadta Szent Vazul egyik homiliáját. Ugyanaz év farsangja Velencébe vezette, ahol

szent komolysággal és apostoli nyíltsággal beszélt a kellő határokat túllépő élvezetvágy ellen.

Idegen tájakon.

A délnémet rendtartományból sürgető kérések érkeztek Borja Ferenc rendfőnökhöz, hogy a louvaini egyetemi hallgatók gondozására küldjön ki latin hitszónokot. Az ékesenszóló Fr. Bellarminóra esett az előjárók jelölése, annál is inkább, mivel ott tanulmányait is folytathatta. Hosszabb huza-vona következett az áthelyezésben, főképpen a kemény téli idő miatt, amely a gyenge szervezetű fiatalember számára nem javallta az Alpokon átkelést. Húsvét körül végre megérkezett a rendfőnök parancsa, hogy az ünnepek után küldjék őt Milanóba és lovat is bocsássanak rendelkezésére. P. Polanco, a rendfőnök titkára ugyanakkor Louvainbe is írt, a házfőnök külön figyelmébe és gondjaiba ajánlotta Bellarminot ezekkel a jellemző szavakkal: Rendfőnökünk az ön szeretetébe ajánlja őt, mert gyenge lábon áll egészsége és gondozásra szorul. Ha túlságosan meg nem erőlteti, akkor várható, hogy kitart, erényével és Istentől kapott kiváló szellemi tulajdonságaival sok jót tesz a köz javára. Ha a sört nem bírja, adjanak neki bort; ha a nehezen emészthető füstölthús nem tesz jót egészségének, adjanak neki új húst.

Bellarmino viszont a következő tartalmú soro-

kat kapta Rómából: A rendfőnök atyának az a nézete, hogy utazása Louvainbe Isten nagyobb szolgálata válik. Reméljük, hogy az utazás és a levegőváltozás egészségi állapotára is jótékony hatást gyakorol, főképpen, mert Louvain éghajlata kedvező. Ehhez járul még, hogy P. Jakab, a ház főnöke, akinek külön figyelmébe ajánlotta önt atyánk, az orvostudomány doktora és az itáliai viszonyokat nagyon jól ismeri. A teológiai tanulmányok végzésére is kedvező kilátás nyílik, ámbár minden vasárnap latin szentbeszédet kell mondania. Ha egészségére hátrányos az ottani tartózkodás, akkor majd visszaküldik Itáliába. Atyánk ismeri ugyan készséges engedelmességét, mégis kéri, hogy Isten akaratán örömmel megnyugodva fogadja a meghagyást, mintha egyenesen Urunktól eredne. Mi is meg vagyunk győződve, hogy a nagyszámú és jól nevelt ifjak között Isten dicsőségére hasznosan fog működni.

Jelentős tanúsága ez a levél Bellarmino ére nyességének, de az előljárók atyai gondosságának is egyúttal, kik számításba veszik a testi gyengélkedést és az esetleges lelki akadályokat is. Fr. Bellarmino hamarosan Milánóba utazott és onnan két rendtársával együtt indult Belgiumba. Az egyik utitársa felszentelt rendtag volt, akit újoncmesternek küldtek Belgiumba; a másik angol volt, a későbbi Allen bíboros. Májusban szerencsésen Louvainbe érkeztek.

A Brabant tartomány jelentős helye volt Louvain és a Dyle folyó partján feküdt, a középkorban posztógyártása miatt volt híres. A XVI. században még azzal is dicsekedhetett, hogy falai között működött a párizsi után Európa leghíresebb egyeteme 3000 hallgatóval. Az egyetem Németország tözsomszédságában a hitújítók ellen a katolikus hit egyik központjának és erős bástyájának bizonyult mindig. Bellarminot az isteni Gondviselés vezérelte ebbe a városba.

Az ifjúság apostola.

Bellarmino 1569 július 25-én lépett szószékre először a régi tágas Szent Mihály-templomban. Hallgatói száma folyton nőtt, nemsokára több ezer ember szorongott a templom széles hajójában. Az a hír járta, hogy Hollandiából és Angolországból is odavetődtek egyesek, hogy a fiatal szónokot hallgassák. Beszédei hatására sokan visszatértek az Egyházba, a tanulók körében is nagy sikert arattak szavai, mert minden beszéde után néhány egyetemi hallgató búcsút mondott a világnak és szerzetbe vonult. Ez az állítás nem túlzó, mert Bellarmino a későbbi években az adventi és nagyböjti időn kívül csak ünnepnapokon prédikált, s amint egy másik jezsuita, a spanyol Ramirez ékes-szólásával egy év leforgása alatt ötszáz egyetemi hallgatót indított arra Salamancában, hogy a tökéletesség útjára lépjen. Bellarmino beszédei után

is az aratás szemmel láthatólag örömdetes és bő volt. A kíváncsiság a külföldi szónok beszédeire olyanokat is odacsalt, kik már régóta elhanyagolták vallásos kötelességeiket. Különösen hatásos volt az a beszéde, amelyet halottak napján mondott, sok megtérés járt nyomában; és úrnapi szónoklata, amely tudományos alapossággal vetette vissza és cáfolta a téves tanokat az Oltáriszentségről. Tudományos színezete mellett a beszéd gyakorlati alkalmazásokat is tartalmazott és így a katolikusokat erősítette hitükben és sok tévelygő szemét kinyitotta. Bellarmino beszédeit nem egy hallgatója tollal a kezében hallgatta, hogy benyomást keltő szavait későbbre is megőrizze. A premontrei atyák, kik Louvain mellett laktak, elkérték prédikációi kéziratát, szorgalmasan lemásolták és otthon a kolostori közösség előtt az étteremben felolvasták. Negyven év múlva ők sürgették legjobban Bellarmino fiatalkori beszédeinek kinyomását. Ez a mű hat kiadást ért s később több nyelvre lefordították.

Mi volt Bellarmino szónoki sikereinek titka? Elsősorban a szónok személyisége. A buzgó szerzetes szívvel-lélekkel lelkesedett Isten ügyéért és a lelkek üdvéért, élénk és tüzes volt az előadásmódja, a visszaéléseket nyíltan és komolyan korholta. Egész lényét, külső megjelenését annyira átítatta az istenközelség érzete, hogy a boldoggáavatás egyik tanuja 50 évvel később esküvel erő-

sította, hogy mintegy fénytől övezve látta őt szó-
nokolni. Bellarmino szorgalmasan dolgozta ki a
latin beszédeket, melyek tanúságot tesznek mély
tudásáról, rendkívüli olvasottságáról, az egyház-
atyák és hittudósok írásainak, az egyháztörténet
alapos ismeréséről és az előadó ritka emlékező-
tehetségéről. A szónok kitűnően értett ahhoz,
hogy érdekes történetek, hasonlatok, példák be-
szövésével, párbeszédekkel, szónoki fordulatok-
kal, ismétlésekkel tartsa ébren és fokozza az ér-
deklődést. Bizonyítékai világosak, meggyőzők és
kétségbevonhatatlanok. Ehhez járult még, hogy
hallgatói vallási szükségletei iránt nagy megér-
tést tanúsított. Beszédeiben előfordul kitérés ter-
mészettani és csillagászattani kérdésekre, az Ó-
és Újszövetségből vett szövegeket néha mester-
kéltén alkalmazza, ami kevésbbé felel meg mai
ízlésünknek, viszont máskor nagyon tömör és
zsúfolt a beszéde, a gondolatok és bizonyítékok
villámszerűen követik egymást.

Az Úrnak szentelve.

A nagy sikerek között mégis hiányzott valami
a fiatal szónoknak: nem volt még pappá szen-
telve és a szerpap stóláját sem ölthette fel, ami
a hozzáértő hallgatóknak feltűnt. 1570 nagybőjtje
kántorbőjtje napjain felvette a hajkoronát, a kisebb
rendeket és az alszerpapi rendet. Ugyanez év víz-
kereszt napján tette le V. Pius pápa akkor ér-

vényben levő rendelete értelmében az ünnepélyes fogadalmakat, hogy a felszentelés kegyelmében részesülhessen. Szerpappá és áldozópappá szentelésére Gentbe utazott az idősebb Jansenius Kornél püspökhöz (nem a janzenizmus megalapítója). Feketevasárnap előtti szombaton és nagyszombat napján a két hiányzó egyházi rendet is felvette. Fehérvasárnap mondotta ünnepélyesen nagy segédlettel első szentmiséjét.

Bellarmino ettől kezdve az egyetemi ifjúságnak nemcsak szónoka volt, hanem egyúttal lelki atyja is. Másokat nem szívesen gyóntatott, hiányos nyelvismeretével mentegetőzött, szintűgy húzódott egy másik munkától is. Azt kívánták tőle, hogy Antwerpenben időnként buzdító beszédet mondjon az olasz kereskedőknek. Ezt a vonakodását könnyen megértjük, ha tudjuk, hogylouvaini beszédei előkészítése mennyire lefoglalta.

Bellarmino nagy tudása és komolysága mellett is gyermekded, vidám lelkületű maradt. Ebből az életkorszakából érdekes történetet közöl önéletrajzában. Szentbeszédre indulva, a város egyik tekintélyes polgára hozzá szegődött, aki még nem ismerte őt személyesen. Bellarmino kis termetű volt, de a szószéken nagynek látszott, mert zsá-molyon állott, a városban pedig azt beszélték róla, hogy magastermetű, fiatal szerzetes érkezett Olaszországból, hogy a latin beszédeket megtartsa. A polgár mindenféle kérdést tett fel az új

szónokról és érdeklődött, hogy ismeri-e, hová való, hol végezte tanulmányait, azután dicsérni kezdte őt. Bellarmino megadta a kívánt felvilágosítást, de nem árulta el magát. Végezetül azt mondotta Bellarminonak kísérője, ön nagyon lassan megy, bocsásson meg, ha előre sietek, hogy még helyhez jussak. A fel nem ismert szónok nyugodtan felelte: Csak tessék, ne zavartassa magát, majd csak találok helyet.

III. TANÁR, ÍRÓ ÉS NEVELŐ.

Az Isten igéjének közvetlen hirdetésénél hatásosabb és jelentősebb volt Bellarmino tanári működése. Már eddig is értesültünk oktató tevékenységéről a rend iskoláiban, de igazán akkor lépett a tanári pályára, mikor Louvainban tanulmányai befejezése előtt 1570 őszén azt a meghagyást kapta, hogy főiskolai tanításra készüljön. Ő volt az első jezsuita, aki az egyetemen nyilvános hittudományi előadásokat tartott. A következő hat évben Aquinói Szent Tamás egész Summáját adta elő, egyes részeket többször is magyarázott. Már az első félévben 100 hallgatója van, számuk nemsokára 200-ra emelkedett. Ez csak úgy magyarázható, hogy Bellarmino felolvasásaiban kitűnt alapos tudásával és megnyerő előadásával. Emberfeletti szorgalommal látott munkához, hogy tartalmas előadásokat nyújthasson hallgatóinak. Olvasta a szentatyák műveit; a későbbi egyháztanítók, a középkori és újabbkeletű hittudósok iratait is forgatta, tanulmányozta a zsinatok aktáit, amennyire hozzájuk férhetett, nagy gondot fordított arra, hogy az egyházjogban és az egyháztörténetben alapos ismeretekre tegyen szert. Így a XVI. század kezdetéig élt egy-

házi írókról külön művet szerkesztett, amelyben főképpen eredeti és tévesen nekik tulajdonított művek ismertetésére fordított nagy gondot. Ez a mű, amely 1613-ban jelent meg először nyomtatásban, a történelmi kutatás akkori állását tekintve alapos és hasznavehető munka volt, mert idővel húsznál több kiadást ért.

A hitvédő.

P. Bellarmino nemcsak az Egyház multjában élt. Ha már beszédeiben bizonyos korszerű hitvédő irányzat jellemezte, még inkább az volt előadásainak verete, mert ebben is mint igazi apostol akart hatni és főképpen kora lelki szükségleteit tartotta szemelőtt. A rendfőnöktől messzemenő engedélyeket eszközölt ki az ellenfelek írásainak olvasására, hogy minél jobban képesüljön hamis tanításuk megcáfolására. Alapos munkájáról szemelvényt ad a tudós Sirleto bíboroshoz intézett levele, amelyben a fiatal tanár néhány fontos és gyakorlati, a Szentírásra vonatkozó kételyben kér Rómából felvilágosítást. A kor szükségleteivel nem számoló, szörszálhasogató tudálékosságnak nem volt barátja. Későbbi éveiben egyszer hittudományi vitagyűlésen vett részt, amelyen hosszasan vitatták azt a kérdést, hogy az isteni állagot meg lehet-e ismerni az isteni személyek megismerése nélkül. Jobb volna az ilyen kérdések megoldását a mennyországra hagyni és a röpké

földi időt a pozitív hittudomány, az erkölcstan és az egyházatyák beható tanulmányozására fordítani, jegyezte meg Bellarmino, aki akkor már bíboros volt.

Fáradhatatlan erőmegfeszítésének megfelelt az elért eredmény, mert az új tanárról egyező dicsérrettel írtak Rómába. Párizsi rendtársai, de még inkább Borromeo Szent Károly azon fáradoztak, hogy intézetük számára megnyerjék a hírneves tanárt. 1572-ben írták róla Louvainból Rómába, hogy előadásai legjobbak az egyetemen, ha őt elviszik, nincs utánpótlás, mely az egész intézetnek tekintélyt szerez. Egyik tudós atyát felszólították, hogy lépjen Bellarmino helyébe, de ő azt mondta, nincs rátermettsége arra, hogy olyan tanárt pótoljon, akinek előadásai tudás és ékesszólás tekintetében semmi kívánnivalót nem hagynak. Mikor a milánói bíborosérsek újabb sürgető kérelme is eredménytelen maradt, a belga rendtartomány főnöke 1574 őszén boldogan írta a rendfőnököknek: Főtisztelendő Atyaságod nagy örömet szerzett nekünk, mikor P. Bellarminót nálunk hagyta. A jótéteményért legbensőségesebb hálánkat fejezzük ki és azon leszünk, hogy atyai jóindulatát kellően megbecsüljük.

Bandini bíboros két évvel Bellarmino halála után mondta, hogy amikor Franciaországban szándékozott megkezdeni hittudományi tanulmányait, Commendone bíboros nagyon a lelkére kö-

tötte, hogy menjen Louvainbe, hallgassa P. Bellarmino előadásait, akit kora legjelesebb tanárai közé soroznak.

Amikor Bellarmino a katolikus tanítást védte, nemcsak az angol, francia és német hitújítók ellen kellett síkra szállnia, hanem egyik tanártársa ellen, Bay, vagy ahogy közönségesen hívják: Bajus Mihály (1513—1589) ellen is, aki 1552 óta a Szentírást magyarázta az egyetemen, a megigazulásról hamis és téves nézetet vallott. Bay hosszas habozás után csak 1580-ban vetette magát alá az Egyház ítéletének. Az igazhitűség örve alatt veszélyes tanok konkolyát hintette el hallgatói lelkében, amely tanok közel álltak az ú. n. hitújítók tanaihoz. Bay így előfutára lett a janzenizmus eretnekségének. Nagy tudása miatt a tanári karban és az egyetemi ifjúság körében nagy tekintélynek örvendett, időközben a hittudományi kar dékánja és egyetem rektora lett, előadásait nagyon látogatták. Kezdő tanár számára bizonyára nehéz feladat volt ilyen nagynevű emberrel felvenni a küzdelmet és tanítására rásütni a hitbeli tévedés bélyegét. Bellarmino ekkor is kimutatta nemes lelkét, mert amilyen kérlelhetetlenül támadta a tévedést, éppen olyan szeretettel kímélte a tévedő személyét. Nem akarta őt elkese-
ríteni, de a neves tudós megszégyenítésével sem kívánt önmagának hírnevet szerezni. Ha tehát felolvasásaiban olyan kérdés került szóba, ami-

ben Bay téves nézetet vallott, főképpen, amikor a bűnbeesés következményeiről és a megigazulásról volt szó, akkor Bellarmino világosan kifejtette a katolikus elveket, ismertette az ellenkező tévelyeket és palástolás nélkül igazolta, hogy mennyi egyező vonást mutatnak Luther és Kálvin tanításával, de sohasem említette Bay nevét, hanem azokét, kik már előtte vallottak ilyen vagy hasonló nézetet. Csak a nyilvános vitagyűléseken, a dékán jelenlétében vált észrevehetővé az elvi ellentét, mert Bellarmino a nyilvánosság előtt is joggal szállt síkra éppen olyan határozottsággal az igazságért, mint Bay saját téves nézetei védelmében. Egészen nyílt szakításra és egymáselleni harcra soha nem került sor. Bellarmino felvilágosító előadásainak köszönhető, hogy sok lelket mégsem mótelyezett meg a lappangó tévedés.

Menekülése.

Bellarmino tanári működésében kellemetlen megszakítás állott be Oránia hercegének felkelése miatt, aki a Németalföldet fel akarta szabadítani a spanyol uralom alól. 1572-ben, körülbelül egy hónappal azután, hogy P. Bellarmino Szent Péter és Pál nyolcadának napján ünnepélyes fogadalmait letette, a herceg hadserege bevonult Louvainbe. A hadsereg nagyrészt kálvinistákból állott, akiktől különösen a papok és szerzetesek jót nem várhattak. Azért P. Bellarminót mint „Romu-

lus urat" álruhában küldték Douaiba. A hosszú éjszakai gyaloglástól egészen kimerülve az út mentén meg kellett pihennie. Mikor reggel felnyitotta szemét, látta, hogy véletlenül éppen akasztófa alatt pihent meg. Az akkori időben a gonosztevők elriasztására gyakran állítottak fel akasztófát az országutak mentén. Bellarmino e körülményben a vértanuhalál előjelét vélte felismerni és azért így szólt kísérőjéhez: Örvendjünk, kedves testvérem, mert ügylátszik, hogy ezt az akasztófát számunkra állították fel. De a vértanuhalál helyett váratlanul segítség érkezett a menekülőkhöz; az arra robogó és földönfutókkal teli kocsi felszedte őket is és szerencsésen elvitte Douai városába. Ott éppen pestis dühöngött, de ettől a veszélytől is megszabadította őket az Isten. Nemsokára azután megjelent Alba herceg felmentő hadserege és visszafoglalta az elhódított belga városokat, P. Bellarmino is visszatérhetett az egyetemi katedrára és a szószékre.

Mindenkinek mindene.

Bellarmino előadásain kívül, legalább időközönként, görög és héber tanfolyamot is vezetett. Egyik tanítványa később hálásan említette, P. Bellarmino kitűnően értett ahhoz, hogy hallgatóiban a héber nyelv iránt nagy érdeklődést keltsen. Magánúton tanulta ugyan meg a nyelvet, de oly tökéletesen sajátította el azt, hogy

gyakorlati héber nyelvtant is írt, amely először 1578-ban jelent meg Rómában. Rendkívüli képességei miatt más hivatalokat is rábíztak közben, fiatalabb rendtársai tanulmányi felügyelője volt egyideig; azonfelül a házfőnök tanácsosa is. Mint tanácsos évenként több hivatalos jelentést küldött Rómába, amelyek máig fennmaradtak. Már akkor határozottan előtérbe lépett jellemének férfias vonása: egyeneslelkűsége és nyíltsága, mert a javulás szükséges előfeltételét ebben látta és éppen ezért lelkiismeretbeli kötelességének tartotta. Egyik alkalommal dícséri a házat, hogy jó szerzetesi szellem uralkodik benne, de mindjárt hozzáteszi, hogy P. Rektor kissé szigorú és megközelíthetetlen, és a tanácsosaival folytatott megbeszélésekkor zokonveszi az ellenvéleményt. Máskor azt a kérdést intézik hozzá Rómából, hogy az egyik rendház rektora, ki korábban neki is előljárója volt, megmaradjon-e továbbra is állásában. P. Bellarmino határozott és nyílt nemmel válaszol, mert a páter nagyon szigorú és egész sereg hibája van, ami az alattvalóknak megnehezíti az engedelmességet, a kivülállókat elidegeníti a Társaságtól, azonkívül oka annak is, hogy a rektor és a többi házfőnök, valamint a rendtartományfőnök között feszült a helyzet. Ha teheti, mindig szívesen elismeri, hogy a házfőnök alattvalói megalégedésére jár el hivatalában.

A vázolt sokoldalú tevékenység lassan fel-
őrölte P. Bellarmino erejét. Egészségi állapotá-
ban ismét rosszabbodás állott be, 1575-ben egé-
szen abbahagyta a szentbeszédek tartását, bete-
geskedése miatt visszakiváncozott szülőföldje
enyhe éghajlata alá, a rendtartomány főnöke is
támogatta ezt a kérését, mert úgy vélte, hogy a
visszatérés további halogatása rosszul hatna P.
Bellarmino kedélyére és elszomoríthatná őt. De
ezt nem akarják tenni azzal, aki nagy érdeme-
ket szerzett a rendtartományban és a magasabb
rendi hivatalok viselésére is alkalmas. Ehhez já-
rult még, hogy az újabb háború veszedelme is-
mét kényszerű megszakítással fenyegette tanári
működését.

P. Bellarmino hétévi tartózkodás után elhagyta
azt a várost, ahol első nagyszabású működé-
sét fejtette ki. Távozását fájó szívvel és sajná-
lattel vették tudomásul azok, akik ismerték őt.
Működése és példás élete továbbra is élénk em-
lékezetben marad, s 140 évvel később az egész
egyetem a pápához fordult azzal a kéréssel, hogy
Isten szolgáját avassa boldoggá, mivel erényes-
ségével és tudományával rendkívüli érdemeket
szerzett az Egyház és Isten ügyének előmozdítá-
sában. Hasonló tartalmú és 1713-ban keltezett
kérő levélben a mechelni káptalani helynök
mondja: Egész Belgium mély hálával ápolja Bel-
larmino bíboros emlékét. Sohasem felejtik el,

hogy fiatalkorában buzgólkodása a lelkek üdvéért, amely lelkesítette, mennyire hasznára vált a városnak és már Bellarmino pappászentelése előtt is bő gyümölcsöt termett. Pappászentelése után hősies erényei, szakadatlan munkája és mély tudása által tűnt ki és a louvaini egyetemen olyan sokra vitte, hogy a virágzó egyetem a példás tanár mintaképét látta benne és kitüntetéseivel elhalmozta őt. Belgium tehát egészen külön jó-téteményt látna abban, ha Isten szolgáját, aki a belga nemzet és az egész katolikus Egyház iránt nagy érdemeket szerzett, oltárra emelik.

P. Bellarmino maga is mindig hálás emlékezetben tartotta belga rendtársait az egyetemet és az egész országot. Ezt nemcsak szavakkal és jókívánságokkal fejezte ki, hanem tetteiben is, pl. azáltal, hogy egyházi méltóságra emelkedve érdeklükben alkalomadtán szót emelt a pápai udvarban.

Rómában tanít.

Az örök városban sok német és angol ifjú tartózkodott tanulmányok végett. Angol- és Németország jövődő papjainak égető szükségük volt arra, hogy a hittudományokban alaposan kiképezzék őket, főképen azokban a tanokban, amelyeket a hitszakadás támadott és elferdített. Csak így állhatták meg helyüket visszatérésük után a tévtanítók ellen folytatott harcban és csak így

védhették a híveket a tévelygés mételyétől. A jezsuiták éppen ezért néhány évvel előbb a vitás kérdések külön tárgyalását is felvették tantervükbe. Amikor P. Bellarmino visszatért hazájába és egészségi állapota is jobbra fordult, rendfőnöke, P. Mercurian Eberhard, őt szemelte ki erre a fontos állásra. XIII. Gergely pápa maga is kívánta ezt a kinevezést, mert közben az egyik befolyásos bíboros felhívta figyelmét a neves tanár kiváló tulajdonságaira.

Erre a megbízásra alkalmasabb tanárt alig találhattak volna. Bellarmino megnyerő személyisége, széleskörű hittudományi és egyháztörténeti ismeretei és a tévtanokban szerzett alapos jártassága, amit nemcsak könyvekből, hanem tapasztalatból is szerzett, egyaránt képesítették arra, hogy beoltsa tanítványaiiba az igaz hit védelmére alkalmas szellemet és kezükbe adja a megfelelő fegyvereket. Élő és hatékony tudást közvetített, mely a következő évek alatt éreztette befolyását.

1576 nov. 26-án foglalta el az új tanszéket. Bevezető előadásában egyebek között bejelentette, hogy most kezdi fejtegetni, magyarázni azokat a kérdéseket, amelyek az élő Isten Egyháza és a tőle elpártolt, ellene fellázadt gyermekei között a lelkek nagy kárára vita tárgyát képezik. Azután az előadások fontosságát méltatta, szokásos világos fejtegetésével áttekintést nyújtott az egész

következő tanfolyamról. Így kezdette meg az egész Egyházra nézve nagyjelentőségű, 11 évi tanári működését, amely a belőle sarjadzott tudományos irodalmi alkotásokkal együtt Bellarmino tudományos működésének csúcspontját jelzi. Mindennap tartott előadást, az egész idő alatt csak kétszer vette át a teljes anyagot. Csaknem az egész hittudományt kellett hitvédelmi szempontból tárgyalnia, hiszen az egylényegű, három személyű Istenről szóló tanításon kívül alig volt hitigazság, amelyet az ellenfelek meg nem támadtak és katolikus jelentéséből ki nem forgattak. Bellarmino hallgatói számáról ma csak annyit tudunk, hogy az mindjárt kezdetben az előbbi évfolyamok kétszeresére szökött.

A mestermű.

P. Bellarmino rövid ideje tanított, amikor mindenfelől, főképen Németországból kérték és sürgették előadásai kiadását vagy legalább kivonatát. P. Mercurian rendfőnök a sok oldalról érkező sürgetésnek és nem utolsó sorban a római kollégium tanárai megismételt kérésének engedve meghagyta P. Bellarminónak, hogy rendezze sajtó alá előadásait. 1586-ban megjelent a „Disputationes de Controversiis christ. fidei adversus huius temporis haereticos” mű első kötete a német Ingolstadtban. Ez a kötet, valamint a két évvel később megjelent második kötet V. Sixtus pápá-

nak volt ajánlva. A harmadik és utolsó kötet nyolc évvel később jelent meg. Egy újabb kiadásban, melyet maga Bellarmino rendezett sajtó alá (Velence, 1599), a vaskos utolsó részt két kötetre osztotta és még néhány fejezettel, főképen a bűcsúkról szóló fontos magyarázattal bővítette. A teljes mű a nápolyi kis ívrét-kiadásában (1856—1859) 2645 lapra terjed.

Az első kötet ajánlásában kifejti, hogy mi indította művei megírására. Szent Jeromos igaz és bölcs szót hagyott ránk, amikor mondotta — írja Bellarmino —, hogy nincs az az istentelen ember, akit a rosszhiszeműen tévedő gonoszságban felül ne múlna. Mivel a hit az egész lelki épület alapja és az összes mennyei ajándékok forrása, akik a kat. Egyházat az igaz hittől meg akarják fosztani, azon vannak, hogy minden jót, amit az Egyház ad, megvessenek, és magát az Egyházat megrontsák és fenekestül felforgassák.

Ez a bevezető nyílt és igaz szó annak tollából, aki hitből élt és a hit szükségességéről szíve mélyéből meg volt győződve. Az okok közül, amelyek Bellarminót műve megírására késztették, megemlíti, hogy az ellenfél minden lehető eszközzel, főképen nagyszámú írása által törekszik tévedéseit terjeszteni. A katolikusok is kövessenek el minden lehetőt, hogy a tévedések behatolása ellen gátat emeljenek a hitigazságok védelmére. Ehhez az indítóokhoz hozzájárult még, hogy

hiányzott olyan mű, amely az összes tévtanokat áttekinthető rendszerbe szedve megcáfolta. Az egyes részletkérdésekről szóló és néha túlságosan aprólékos szörszálhasogatásokba bocsátkozó műveket még sem szerezheti meg mindenki, viszont mindenfelől kívánták, hogy adja ki munkáját s ha Bellarmino maga nem gondoskodik a kiadásról, minden valószínűség szerint hallgatói hiányos és pontatlan jegyzetei alakjában kerültek volna nyomdába. Biztatja az olvasót, ha könyvében talál valamit, amit Isten dicsőségére és az Egyház javára használhat, használja bátran, de ne neki mondjon köszönetet, hanem Istennek, aki minden jó ajándékozója. Ugyanilyen alázatos lelkülettel válaszolta Szent Paulinusszal, amikor műve újabb kiadásakor beleegyezését kérték, hogy arcképét is felvehessék a műbe: A régi vagy az új ember képét akarjátok-e? Amaz nagyon visszataszító, emez még nem készült el.

Hogyan fogadták művét?

A hatalmas és úttörő munka „bombasikert” ért. Főképen Németországban kapkodták szét az ismétlődő kiadásokat. Egyik jezsuita a második kiadás megjelenése után írta Mainzból: Bellarmino második kötetét azonnal szétkapkodták (a frankfurti vásáron). A kiadónak egyetlen egy példánya sem marad, ha kétezer kötetet hozott

volna is. A mű összesen negyven kiadást ért. Főrangú egyháziak hálanyilatkozatokat küldtek Bellarminónak, kora legnevesebb és legtudósabb férfiai nagy elismeréssel nyilatkoztak róla. Baroni, a híres egyháztörténész írta: Ebben az évben P. Bellarmino kiadta a kat. hit vitás kérdéseit tárgyaló előadásait. A tudósok várva várták, most végre megkapták és nagy dicséretekkel halmozták el. Ez a munka rendkívül értékes mű, az Egyház védőbástyája, hasonló ahhoz, amelyet Dávid építtetett, rajta ezer pajzs függött, mindmegannyi fegyver a küzdők kezébe. Ubal dini bíboros ezekkel a dicsérő szavakkal nyilatkozott a szerzőről: Bellarmino korunk Athanázának, vagy Ágostonának nevezhető, mert az isteni Gondviselés a tévedések megcáfolására küldte őt.

Bellarminónak nem egy harcias kortársa azt a szemrehányást tette, hogy nagyon szelíden bánt el az ellenfelekkel. Egyesek még azt is állították, hogy nagyon világosan sorolta fel az ellenfelek érveit, de nem cáfolta meg azokat hatásosan és meggyőzően. A tagadhatatlan siker mutatta, hogy Bellarmino a helyes középutat választotta. Gyengéd és érzékeny lelkületét fájdalmasan érinthette, hogy több oldalról és még rendtársai köréből is, elhangzottak ilyen panaszok. Még fájdalmasabban érintette őt, hogy ugyanaz az V. Sixtus pápa, aki az első kötet ajánlását kegyesen fogadta és

a művet dícséretekkel halmozta el, azonfelül a szerzőnek 40 aranytallért küldött, négy évvel később ugyanazt a művet a tiltott könyvek közé akarta helyezni, amíg Bellarmino a pápának nagyobb jogkört nem tulajdonít a pusztán világi dolgokban. Bellarmino ebben a kérdésben bölcs és helyes mérséklettel azt állította, hogy a pápa ideigvaló ügyekben csak annyiban rendelkezhet és követelhet engedelmességet, amennyire a rábízottak örök üdvössége ezt megkívánja. A túlzók e miatt azzal vádolták, természetesen alaptalanul, hogy a pápaság tekintélyét aláássa. Ezt az amúgy helyes nézetet akkor is sokan vallották, ma már csaknem egészen általánosan tartják a hittudósok. A könyv betiltására csak azért nem került sor, mert a pápát a tiltójegyzék készítése közben érte utól a halál.

Az említett támadások szórványos jelenségek, a dícséreték és elismerések áradatában alig keltettek feltűnést. Bellarmino valóban nagyszabású műve a katolikus vallás első újkori és legkiválóbb védelme. Visszhangot keltett, melyre felfigyelt a következő nemzedék.

Mit szóltak az ellenfelek?

A katolikusok dícsérő szavainál is erőteljesebben félmjelzik Bellarmino művének fontosságát a protestáns tábor kijelentései és a mű hatásának ellensúlyozására vagy letörésére életbeléptetett

lépései. Megérezték azonnal, hogy hatalmas ellenfél jelent meg a küzdőtéren. Az igazság-szerető lelkek ott is elismeréssel fogadták a művet, míg mások rosszakaratú ferdítésekkel és rágalomokkal akarták befolyását gyöngíteni, minden követ megmozgattak, hogy a felsorakoztatott érvek bizonyító erejét megcáfolják vagy gyöngítsék.

Húsz kiadás nem egészen harminc év alatt! — mondotta kétségbeesve az egyik ellenfél. — Mindenütt Bellarminót olvassák és hisznek neki, minden szavát úgy becsülik, mint valami új próféta megnyilatkozását, vagy jobban mondva, mint magának az örök igazságnak a szavát, jelentette róla az olmtüzi Dietrichstein. A protestáns angol Whitaker így szólt: Eddig nem tudtuk, hogy mi a katolikus Egyház tanítása, de mióta Bellarmino fellépett, világosan látjuk, hogy minden hitágazatban mit tanít és hogy milyen érveket hoz fel mellette. Tudjuk, hol a pápaság lényege. Másutt ezeket írta: Bellarmino, nyíltan kimondom, jól értesült ember, kiváló képességei vannak, éles az ítélőképessége és nagy az olvasottsága. Lehet-e ellenféltől ennél nagyobb dicséretet várni, főképen az erőteljes irodalmi kifejezésekben gazdag és szókimondó korban? Legrövidebben és legvelősebben Kálvin jobbkeze, a híres Beza Ti-vadar jellemezte riadt felkiáltással a mű hatását: Ez a könyv tönkretett minket! Sokan nem akar-

ták hinni, hogy egyetlen ember képes volt a hatalmas mű alkotására és azt vélték, hogy a szerzői név mögött a hittudósok egész csatasora rejlik, komolyan és érdekes szövelemzéssel akarták alátámasztani alaptalan feltevésüket. Szerintük a Robertus (robur-ból képezve) annyi mint erő; Bellarminus pedig a következő szavakból van összetéve: bella = háborúk; arma = fegyverek és minae = fenyegetés; vagyis felvonul itt csatasorba az egész jezsuita hadsereg. Mások azzal akarták lefokozni a mű értékét, hogy tagadhatatlan sikerét a fényes és csillogó írásmódnak tulajdonították. Akadtak, akik az alávaló rágalmozástól sem riadtak vissza; merészen híresztelték, hogy Bellarmino maga is megtagadta elveit és máglyán végezte be hányatott életét. Más protestánsok a jezsuita tudós magánéletét vádolták és azt szórták világgá, hogy a legszégyenletesebb bűnökbe keveredett és emiatt sem a pápánál, de Istennél sem nyert bocsánatot, hanem élve a pokolba került. Mindezt ki is nyomatták és Bellarmino még földi pályafutása idején értesült arról, hova kívánják ellenfelei.

A korszakalkató sikerből érthető, hogy ellenfelei a cáfoló írások egész áradatát dobták a könyvpiacra. De ez még nem volt elég. Paraeus Dávid, heidelbergi professzor, aki öntudatosan kérkedett nevével és hivatva érezte magát arra, hogy „Isten igéjének kavicsával” az óriási Góliá-

tot leterítse, 1600-ban Collegium anti-Bellarminianumot szervezett, hogy nagyszámú szellemi csatárt és harcost képezzen a Bellarmino hatására kifejlő katolikus térhódítás ellen. Erzsébet angol királynő hasonló irányú felolvasásokat rendeztetett Cambridgeben és Oxfordban.

Sikerei.

Bellarmino művének legszebb eredménye kétségtelenül az volt, hogy sok tévedőt vezérelt vissza az Egyházba. Maga is ennek a sikernek örült leginkább. A pápa követei mindenünnen jelentették, hogy sokan újra csatlakoznak a katolikus hitközösséghez. A bajor herceg lelkesen írta a tudós szerzőnek: Ha tudná, hogy hány gyermeket adott az Egyháznak! A barnabiták és a szabályozott papok előljárói a boldoggáavatás alkalmával állították, hogy apostolkodó papjaik nagyrészt Bellarmino művének köszönhették sikeres működésüket. Minő eredményt ért el a munka, mikor Genf jeles és szent püspöke, Szalézi Ferenc használta mint szellemi fegyverzetet a tévedések eloszlatására?! A csodás sikerrel dolgozó térítő mondotta: Chablaisban öt évig prédikáltam; más forrásom nem volt, csak a Szentírás és Bellarmino műve.

Sokszor meggyőződéses protestáns hittudósok is, kik Bellarmino művét cáfolás végett behatóan tanulmányozták, a végén visszatértek az Egyház

kebelébe. Megtérésük után nem ritkán levélben keresték fel az igazságra vezető kalauzukat és mélységes hálájukat fejezték ki iránta. Kálvin Justus, a híres heidelbergi tanár írta neki: Isten után ön az, aki engem meggyógyított, felvilágosított, kiragadott a halál torkából. Művében találtam meg az orvosságot, világosságot és az utat; könyvében találtam meg az írt lelkem sebeire. Évszázadunk legbátrabb hitharcosa jött segítségemre. Bevallom, hogy soká küzdöttem az igazság ellen és konok ellenállást fejtettem ki, de az igazság ereje előtt végre mégis le kellett raknom a fegyvert. Ön megmentette lelkemet a halálból és a nagy sötétségből, melyben élt és Isten segítségével az isteni világosság fényére vezette... Bellarmino válaszából az alázatosság vallomása csendül ki: Szívéből örül, írta, hogy a Szentlélek kegyelmének hatalmas ereje Kálvin Justus szívét is az igaz világossághoz irányította. Ezért mélységes hálát mond a világosság Atyjának. A gondolat, hogy az isteni Gondviselés eszközül írásait használja föl, az elért eredmény miatt boldoggá tette, de nem tölti el hiú dicsőségvágygyal, mert fogyatékoságát ismeri és jól tudja, hogy Isten ereje éppen a gyarlóságban mutatkozik legjobban, vagyis hogy Isten hatalma annál tündöklőbben jut napfényre, minél silányabb az eszköz, melyet felhasznál. Az igaz Egyház megismerése Isten nagy ajándéka, mert csak benne engesztel

lődnek ki az emberek Istennel és élnek a kárhózzattól menekülés biztos reményében. Valóban ez ama drága gyöngy, amelyért a megtaláló minden vagyont áldoz, hogy megszerezze...

Akadtt olyan megtérő is, aki az Alpokon keresztül vezető hosszú úttól sem riadt vissza, hogy személyesen fejezze ki háláját lelke nagy jótévője iránt.

Időálló munka.

Hogyan ítél ma a hittudomány Bellarmino főművéről? A hitvitázó irodalom és a módszeres hittudomány közben sokat fejlődött és azóta már elejtette Bellarmino néhány túlhaladott tételét, főképen a történettudomány köréből származókat. Az ellenfelek nézetei is sokkal ellentéteesebbekké alakultak, manapság már sok olyan tételt kell védeni, amit a régi protestánsok még általánosan elfogadtak. A kat. hittudomány Bellarmino művét mindazonáltal még ma is mint a legkorszerűbb hitvédelem alapját tartja nyilván. A világos és egyöntetű felépítésű írás nélkülözhetetlen forrás, emlékeztet Aquinói Szent Tamás mesterkézzel megírt, világosan tagolt Summájára.

Bellarmino három részben tárgyalja a legfőbb vitás kérdéseket: szól Isten igéjéről, azután a kegyelemről és az akarat szabadságáról, a bűnről és a megigazulásról; végül a kegyelmi eszkö-

zokról. Az első rész bemutatja Isten kinyilatkoztatott igéjét, a Szentírást és a hagyományt; a személyes és testté lett Igét, Jézus Krisztust; Isten szavának templomát és szócsövét, az Egyházat. Az egyes fejezeteket rendesen a tárgyalásra kerülő igazsággal ellentétes tévedések világos fejtegetésével vezeti be, azután röviden bemutatja a katolikus igazságot, főképen az egyházi tanítóhivatal döntéseinek tükrében. Következnek a Szentírásból, a zsinatokból, az egyházatyákból, az Egyház gyakorlatából és a hittudósok egyező véleményéből alakított érvek. Ezekhez csatlakoznak az észokok, amelyek rendesen Aquinói Szent Tamás fejtegetéseire támaszkodva kimutatják, hogy a katolikus hitigazságok teljes összhangban állnak a józan ésszel, míg az ellenkező állítások a lélekre káros következményekkel járnak. A megelőzőkkel összefüggően végül röviden összegezi és visszaveti a hitújítók tévedéseit.

Ez a könnyen áttekinthető összegezés és tagolás Bellarmino ereje és érdeme. Legtöbb érve a tudomány mai állása szerint is megállja helyét, jobbakat ma sem találtak, viszont az alaposabb és módszeresebb kutatás folytán lényegtelen dolgokban túlhaladtak egyes szempontjain. A megcáfolt tévedésekről a higgadt protestánsok is elismerik, hogy Bellarmino jól és tárgyilagosan tanulmányozta és fogta fel őket, soha tudatosan el nem ferdítette tanításukat, amint a hit-

viták hevült és szenvedélyes korában mindkét oldalon többé-kevésbé gyakori eset volt.

Bellarmino nyelvezete világos, gördülékeny és tetszetős. Ha mai mértékkel vizsgáljuk a művet, egyes helyein erőseknek találjuk kitételeit, pl. vérpadot és máglyát kíván néha ellenfeleinek, mikor ellenfelei nyilvánvaló ferdítéseiről, hazugságairól és személyeskedő gyalázkodásairól beszél; mikor kijelenti az igazság védelmében, hogy nincs közöttük becsületes ember. Ha írásmódját az akkori hitvitázó irodalom átlagához mérjük és több lelkes katolikus elhangzott panaszára gondolunk, akik szerint Bellarmino túlságosan szelíden bánik ellenfeleivel, akkor csodálattal telünk el önfegyelmező mérséklete iránt. Távol áll attól, hogy csípős, bosszús szavakkal, tajtékzó, heves kirohanásokkal biztosítson művének tisztavirágéletű népszerűséget és kelendőséget; a tárgyi igazságot nem téveszti össze esetleges oktalan vagy komolytalan következtetésekkel, amelyeket a gondolatmenet írásközben felszínre vethetett. Az ilyenfajta írásmód sokszor csábító lehetett és nem egy kortársa ilyen úton tette ellenfeleit nevetség és gúny tárgyává. Bellarmino mai mértékkel mérve is szelíd galamb maradt a szenvedélyektől túlfűtött összecsapásokban.

Hefele püspök és egyháztörténetíró ítélete szerint méltán állítható Bellarmino a XVI. és XVII. század leghíresebb hittudósai mellé. Hefele írja

Bellarmino mesterművéről: Ez a munka a legalaposabb könyv, amelyet a katolikus hit védelmére, főképpen a protestánsok támadásaival szemben napjainkig írtak. A rengeteg tudás, mely napfényre kerül benne, valamint a méltóságteljes és az ellenfelek becsmérlésétől ment hang, amely benne megnyilatkozik, a szerzőnek el nem múló dicsőséget szerzett.

A pápa jogáért.

Bellarmino neve mindig szélesebb körökben vált ismertté. Csakhamar bizalommal fordultak hozzá különféle ügyekben. Hivatalos helyről is felkeresték megtisztelő feladatokkal. Ilyen megbízás fejleménye és eredménye volt a magdeburgi Centuriatorok ellen közzétett írása.

Illyricus Flaccius munkatársaival a protestáns álláspont igazolására évszázadok szerint elrendezett és kiadott egyháztörténetet írt. Bellarmino válaszának történetét egyik leveléből tudjuk meg, amely egyúttal Bellarmino jellemére is érdekes fényt derít. 1584 közepe táján közli P. Salmerónnal, hogy az előző év júliusának havában írta neki P. Possevino, hogy Illyricus De translatione imperii Romani című könyve a német fejedelmek körében nagy kárt okoz, mert a könyv olvasása után azt vallják, hogy a pápa a római császári méltóságot csakugyan átruházta a németekre, vagyis Nagy Károlyra, amint azt

III. Ince pápa rendelettára mondja. Az is tévedés, hogy a hét választófejedelemség intézményét a pápa létesítette. Így azután kivész a németek között a tisztelet az apostoli Szentszék iránt, mert az a vélemény terjed el közöttük, hogy semmit sem köszönhetnek a pápaságnak. Éppen azért ír erre a könyvre cáfolatot, közli Bellarmino. Átnézte a munkát és három fejezetet írt. Az elsőben tárgyal a császári méltóság átruházásáról a görögöktől a frankokra; a másodikban Nagy Károly családjáról a szászokra; a harmadikban a hét választófejedelemre. Kifejtette végül, hogy mindez visszaszállt az adományozó pápára és Illyricus megtévesztő érveit megcáfolta.

A rendfőnök megbízásából előbb Maggio, Hoffaeus és Pucci atyák olvasták át és hagyták jóvá ezt a művet, azután átadták Como bíborosnak, XIII. Gergely államtitkárának, aki a pápával együtt tudott a készülő műről és kinyomatása előtt mindketten látni akarták. A pápa Sirleto bíboroshoz továbbította a kéziratot, hogy átnézzze és alapos véleményt mondjon felőle. Ez a bíboros néhány hónapig magánál tartotta a kéziratot, a rendfőnök és több jezsuita előtt nagyon dicsérte, sőt kijelentette, hogy erről a tárgyról alaposabb munkát még nem olvasott, de a pápának olyan értelemben nyilatkozott, nem ajánlatos kiadni a művet, mert nem illő, hogy bekövetkezhető nyilvános vita tárgyává tegyék a pápának a csá-

szári méltóságot meghaladó tekintélyét, ameddig az joga zavartalan birtokában él. Így tehát egyelőre kútba esett a terv. P. Possevino tovább ostromolt kérdéseivel; hol Como bíborosnak írt, hol Bellarminónak. De semmi sem történt, mert senkinek sem volt bátorsága, hogy Sirleto bíborossal ujjat húzzon. Így tehát Illyricus felfogása egyelőre szabadon hatott és befolyásolta a fejedelmek környezetét.

Bellarmino e könyve végre 1589-ben jelenhetett meg. Téves benne a nézet, hogy a választófejedelmek intézménye V. Gergely pápára száll vissza. Különben Possevino és Baronius dicsérő szavai szerint éppen olyan alapossággal készült, amilyen sikert elért.

Rendületlenül.

A római pápai hivatalok munkaközösségükbe vonták Bellarminót, aki nagy tudása miatt bárminemű tudományos és gyakorlati kérdésben rendkívüli könnyedséggel találta meg a helyes megoldást és kibontakozást.

Római tanárkodásának kezdetén felkérte őt Montalto bíboros (Peretti Félix), a későbbi V. Sixtus pápa, hogy támogassa Szent Ambrus műveinek kiadásában. A Gergely-féle naptárjavítás folytatásának érdekében is tevékenyen szót emelt és néhány fennmaradt levél mutatja érett ítéletét. Bellarmino közreműködését főképpen

Santorio bíboros értékelte, aki római főhitbíró volt. A Mózes öt könyvére vonatkozó zsidó iratok elbírálását Bellarminónak engedték át. A pápa hatalmáról a házasság felbontására vonatkozó jogi véleménye máig fennmaradt. Benincasa Orsolya, a látomásairól híres apáca vizsgálatát Bellarminóra és Néri Szent Fülöpre bízta. A vizsgálatban követett eljárásuk mindkettőre jellemző. Fülöp, hogy Orsolya erényességének alaposságáról meggyőződjék, hevesen neki támadt, sőt meg is ütötte. Bellarmino ellenben gondosan megfigyelte az apácát, azután soká gondolkozott a látottakról és imádkozott. Mindkettejük eljárása és ítélete kedvező eredménnyel zárult.

Bellarmino megragadott minden alkalmat, hogy a Szentszék jogainak védelmére keljen. Mikor a sokat vitatott Monarchia Sicularól volt szó, a spanyol király, mint Szicília ura, lelki hatalmat is akart bitorolni és e kérdésben II. Orbán pápának 1098-ból keltezett állítólagos bullájára hivatkozott. E kérdés lényege a következő: Az egykori szicíliai norman fejedelmek hősi csaták után kiűzték országukból a szaracénokat, azért II. Orbán pápa írásban ígérte nekik, hogy országukba nem küld pápai követeket, hanem maga Szicília mindenkor uralkodója lesz az állandó követ. A megindított és sokáig folyt tárgyalások és a kérdést szellőztető iratok sem hoztak döntő eredményt.

Végre azután később, mikor 1864-ben Szicília a piemontiak hatalmába került, a vitás kérdés megoldódott és a határsértések ilyen alakban és joggal szüneteltek. Bellarmino hosszú levelet intézett Szicília alkirályához, Colonna Márk Antalhoz, amelyben világosan kimutatta, hogy e hatalom gyakorlása messze túlmegy a világi hatalom jogkörén, de nem is szükséges; a pápa jogain ellenben nagy csorbát ejt. A levél bevezető szavai világos tanuságot tesznek arról, hogy az egyszerű szerzetes-tudós milyen nyílt szókimondással beszélt a hatalmas II. Fülöp helyetteséhez. Kötelezve érezte magát arra, hogy véleményét kimondja, mert kell, hogy a kereszt és az Egyház tekintélye mindig sértetlenül álljon...

Úgy látszik, hogy a bátor levél néhány visszaélést megszüntetett. Ugyancsak erre a levélre vezethető vissza, hogy az 1605-i konklávéban Bellarmino bíborost éppen spanyol részről zárták ki a választhatók közül, mint a pápai méltóságra alkalmatlan személyt.

Az Írás szolgálatában.

Történelmi szempontból sokkal messzebbható tény volt Bellarmino közreműködése a Szentírás-bizottságban. Ez a bizottság több alosztállyal a trienti zsinat meghagyására alakult az Ószövetség görög és az Ó- és Újszövetség latin szövegének javított kiadása közzétételére. A munka első

részlete 1578-ban kezdődött és 1586-ban a sikerült görögszövegű Szentírás megjelenésével fejeződött be. Nem egészen biztos, hogy V. Sixtus életében résztvett-e Bellarmino a második munkálatban is, a Vulgatanak nevezett latin fordítás kidolgozásában. Főtevékenysége ebben az irányban Sixtus pápa halála utáni korra esik.

V. Sixtus az őt jellemző önállósággal vette kezébe a Vulgata javítását és a bizottság késedelmesnek talált tagjait meglehetősen mellőzte, 1590-ben három hatalmas ívrét kötetben jelent meg a helyreállított fordítás, a bizottság titkárának közlése szerint egyelőre mint magánjellegű kiadás. A pápa az új kiadást véleményadás céljából megküldette az összes országok szaktudósainak; részint eladás végett a könyvpiacra is került belőle. A kiadvány mindjárt megjelenésekor megütközést keltett, mert a fordítás nem volt eléggé szabatos, sőt helyel-közzel nagyon is önkényesnek látszott. A váratlan ellenállás és méginkább a sok becsúsztott sajtóhiba miatt a pápa azonnal javított kiadás előkészítésébe fogott, e munkája közben érte utól a halál 1590. augusztus 27-én. Az Aeternus ille kezdetű pápai bullát, amely a javított kiadás élére készült és annak minden más fordítás fölé kimagasló jelentőséget adott, hivatalosan még nem tették közzé.

A helyzet nagyon kényes volt. A mellőzött bizottság megsértődött tagjai azt akarták, hogy a

Vulgata Sixtínat azonnal tiltsák be. Félő volt, hogy a protestánsok oldaláról a legelkeseredettebb támadásoktól lehetett tartani, akik a katolikusok szemére vethették, hogy a pápa elbánt az Isten igéjével, önkényűleg változtatott rajta és bullájában legfőbb csalhatatlan ítéletét mondta ki művéről. Bellarmino önéletrajzában írja, hogy V. Sixtus valóban veszélyes változtatásokat eszközölt a szövegen; VIII. Kelemenhez intézett levelében kijelenti, hogy elődje a Szentírás önkényes javításával önmagát is, de az Egyházat is nagy veszedelemnek és sok támadásnak tette ki.

Bellarmino tanácsát is kikérték a kényes ügyben. Ha emberi tekintetek vezetik, ő is a biblia betiltása mellett szavaz, hiszen Sixtus pápa, akit egykor Szent Ambrus műveinek kiadásában támogatott s gazdag tudását más hivatalos ügyekben is rendelkezésére bocsátotta, azonfelül főműve első kötetét neki ajánlotta, nemrég sértette meg előnyösen fogadott könyvének megbélyegzése által. De a szenvedély nem vont hályogot Bellarmino szemére, a vett rosszat jóval fizette vissza és a következő alakban adta véleményét: Az a biblia, amelyet V. Sixtus kinyomatott, bizonyára már másvallásúak kezébe is került. Komolyan lehet félni attól, hogy majd azt állítják, hogy a pápa meghamisította a Szentírást. Vegyék tehát ennek a nagy kárnak elejét, a bibliát lehetőleg gyorsan át kell javítani és újra kiadni, még pedig — hogy

az elhunyt pápa tekintélye csorbát ne szenvedjen — V. Sixtus nevével. Az előszóban ki kell emelni, hogy a pápa maga észrevette a kiadó által elkövetett sajtóhibákat és más fogyatkozásokat is, azonnal a javításra szánta magát, de a váratlan halál meggátolta műve befejezésében. Bellarminót bízták meg az előszó megszerkesztésével. Ha ő az előszóban csak sajtóhibákról beszél, a többi fogyatkozások meg nem említése még nem hazugság, mint azt kortársai helytelenül szemére lobbantották, hanem Krisztus helytartója iránt érzett tiszteletének megnyilatkozása. Ha van kifogásolni való a szövegben, a rosszalás éppúgy eshetnék a bíborosokra és VIII. Kelemen pápára, akik ezt az előszót átnézték, talán éppen a szövegezés kifogásolt helyeit átjavították és az egészet jóváhagyták.

Bellarmino azt a tanácsot is adta, hogy a szélrózsa minden irányába szétküldött Sixtus-féle Szentírás-példányokat vásárolják vissza. Ez is megtörtént a lehetőség szerint. Annyi óvatosság és körültekintés ellenére is az egész ügy még sok bonyodalmat és félreértést okozott és nem egyszer szolgált állítólagos bizonyítékkal a pápai csalatkozhatatlanság ellen. Bellarmino későbbi boldoggáavatásának is ez volt egyik kerékkötője. Az esetből természetesen nem kovácsolható fegyver a pápai csalatkozhatatlanság ellen, kitűnik abból is, hogy a kiadást elrendelő és hitelesítő

bullát sohasem hirdették ki. Ehhez hozzájárult még, hogy V. Sixtus hitelesnek mondja a fordítást, de a szónak nála egyebüttl is előforduló használatából világos, hogy nem azt akarta mondani, hogy a fordítás és a régi szöveg közti megegyezés egészen tökéletes és hibátlan.

A javítási munkálatokban Bellarminonak is része volt. Több kedvezőtlen fordulat közbejötté miatt az újra javított kiadás csak 1592-ben jelent meg.

A jó testvér.

Nagy és szétágazó tevékenysége közepette Bellarmino mindig talált időt és módot, hogy rendtársait és ezek érdekeit képviselje. Gyermekked őszinteséggel mondja el önéletrajzában, hogyan segített P. Salmerónnak, a jeles Szentírás-magyarázónak. 1579-ben Nápolyba küldték, hogy P. Salmerón iratait átnézze, öt hónapig maradt ott, májustól októberig. Ez idő alatt olvasta a páter vaskos köteteit és nap-nap után jegyzékbe összeállítva vitte el neki a talált hibákat, rosszul értelmezett szentírási helyeket, az igazsággal ellenkező bölcséleti és hitbeli tanokat. Apáter eleinte nehezelt és igazolni akarta magát, de a következő nap mégis mindent kijavított. Az átnézés sokat használt a műnek. Ezeket mondja Bellarmino önéletrajzában. Salmerón szentírásmagyarázatainak évek

jártával kiadott tizenkét kötete közül a rendelkezésre álló idő alatt csak négyet nézhetett át.

Résztvett még a P. Manare Olivér ellen megindított vizsgálatban. A pátert azzal vádolták, hogy a rendalkotmány vonatkozó rendeletével ellentétben a rendfőnöki állásra törekedett. Bellarmino eleinte indokoltnak találta a vádat, de a megejtett vizsgálat után belátta, hogy a vádlott ártatlan és tévedését nyíltan bevallotta.

Ezeknél fontosabb munkába is bevonták, mikor meghívták a Jézustársaság készülő tanulmányi rendjének átnézésére (1582—1597). Jellemző egyéniségére, hogy az Aquinói Szent Tamás iránti állásfoglalás kérdésében hogyan nyilatkozott. Sürgette, hogy a hittudományban ne térjenek el tőle a tanárok, hacsak alapos okok és nagynevű szerzők nem szólnak az ellenkező vélemény mellett. Részletesen körvonalazva csak olyan tantételei tanítását írják elő, amelyeket tagadni vagy kétségbevonni a hit kára nélkül nem szabad. A többi tudományágban, jelesen a bölcseletben, Szent Tamást kövessék mint általánosan elfogadott szerzőt, de úgy, hogy egyes vitás tanaitól eltérhetnek. Bellarmino józan nézetét a bizottság tagjai végül mindnyájan elfogadták.

Lessiust, a nagy belga hittudóst és rendtársát, aki 1585 óta Louvainban volt tanár, hűségesen segítette a hittudományi karral folytatott tudományos vitában. A kar Lessiusnak Bay ellen intézett

támadásait azzal akarta megbosszulni, hogy az ellenfél tanítását megvizsgáltatta és szívós kitarással kivívta, hogy Lessius 34 tételét kárhoztatták. Lessius erre a rendfőnökhöz fordult segítségért, azonkívül a római Szent Hivatalt és Bellarminót is megkereste. A két tudós jezsuita között 1587- és 88-ban széleskörű és sűrű tudományos levélváltás keletkezett, amelyben Bellarmino a legtöbb pontban azonosította magát Lessius nézeteivel. Ebben az értelemben jóváhagyó és heyeslő nyilatkozatot tett hivatalos helyen is. Erre azután Rómában a louvaini jezsuita tanár tanítását tévedéstől mentesnek mondták, ezért őt elítélni vagy kárhoztatni nem lehet. De a viaszály magasra csapó hullámai csak lassan símultak el. A legtöbb egyetemi tanár Lessius nézetét vallotta.

P. Bellarmino fontos szolgálatot tett a Társaságnak a 80-as évek vége felé. Loyolai Szent Ignác, a jezsuitarend alapítója, 1553-ban a portugál testvéreknek írt levelében kifejtette, hogy rendjében hogyan kell felfogni és gyakorolni az engedelmesség erényét. Az engedelmesség a jezsuita fő- és alaperénye; nem elég tehát a parancsokat csak külsőleg végrehajtani, hanem bensőleg, az akarat és ítélet dolgában is alá kell magát mindenkinek vetnie az előljárónak, aki Isten helyettese és ennek rendelkezését, mint az Istentől származó parancsot helyeselnie mindaddig, amíg kézzelfog-

hatólag bűnös meghagyásról nincs szó. A szent rendalapító tanítása, amelyet a Szentírásból és az egyházatyákból vett bizonyítékokkal is támogat, a rend tagjai között támadóra akadt, a tehetséges, de szeszélyes Vincent Julián francia jezsuitában. A páter levélbe foglalt tíz hitellenes tétel jegyzékét adta át a hitbíróságnak. V. Sixtus erre az engedelmességi levél megvizsgálására külön bizottságot nevezett ki. A pápa maga is kedvezőtlen hangulatot árult el, P. Acquaviva Kolos rendfőnök P. Bellarminót bízta meg azzal, hogy védőiratot szerkesszen. Két kis könyvet írt. Az elsőben alapos hittudományi érvekkel védi a rendalapító megtámadott tételeit; a másodikban rendtársa tételeit veti vissza s mindkét írást átadta a pápának. Az ügy megvizsgálására kirendelt bíbrosok között kiosztotta a második védőirat kivonatát, később újabb emlékiratot is szerkesztett, mert Vincent azt állította, hogy a jezsuitarend csalhatatlannak tartja főnökét. A vizsgálat beható tárgyalások után, elsősorban Bellarmino buzgó fáradozására, természetesen a rend és szent alapítója javára dőlt el.

Búcsú a katedrától.

Bellarmino a tanárkodás mellett Rómában még egyéb hivatalokat is viselt. A római jezsuitáknak 1586-ban készült névjegyzékében neve mellett a

következő hivatalokat találjuk feltüntetve: a hit vitatott kérdéseinek tanára, a rektor tanácsosa, az asztali olvasás és a szónoklatok felügyelője. Az utóbbi hivatalban arra kellett ügyelnie, hogy az asztali olvasók hibátlanul teljesítsék tisztjüket, esetleges hibáikra figyelmeztette őket és a tanuló rendtagok próbaszónoklatait az elmondás előtt jóváhagyta és utána útbaigazító bírálatot mondott, azonkívül időközönként buzdító beszédet tartott a házbelieknek, mint a testvérek gyóntatója és hitoktatója is szerepelt és több fiatal rendtag lelki vezetője volt egyúttal. Érthető, hogy ennyi munka megerőltetéssel járt, 1584-ben újabb fejfájása támadt, amelyhez erősebb meghűlés is társult, úgyhogy néhány hónapi üdülésre küldötték. Mivel közben a Szentszék hivatalos szervei is mindjobban igénybe vették őt, 1587-ben felsőbb utasításra abbahagyta a tanítást és megvált az egyetemi tanszéktől.

Hírneve e közben messze földre terjedt, sok levél érkezett hozzá Német-, Angol-, Lengyelországból, emez országok főiskolái egymással versenyezve hívták magukhoz a tudós tanárt, főképpen a lengyel király fordult sürgető kéréssel a rendfőnökhöz. Bellarmino szívesen ment volna a hitszakadás által megmértelyezett és veszélyeztetett országokba, de Rómában végzett munkája fontosabb és egyetemesebb volt. Itt számos apostolt

képezhetett Európa összes országai javára, különben sem nélkülözhatték őt egyelőre a központi római hivatalok.

A lelkiatya.

Amikor P. Bellarmino befejezte tanári működését, P. Acquaviva rendfőnök továbbra is megakarta őt tartani a római kollégium számára és a rend tanulóifjúságának lelki vezetőjévé nevezte ki, bizonyára azért is, hogy a tanulmányi ház gazdag könyvtárát könnyebben használhassa. Ezenfelül 1588 ősztől 1589 őszéig az elfoglalt ház-főnököt is helyettesítette hivatalában.

A római kollégiumban sok kiváló fiatal rendtag élt ekkor. P. Cepari, a jeles író mondja, hogy kétszáznál többen voltak. Az ember azt a benyomást nyerte, hogy a közös társalgásra nem is annyira azért gyűltek össze, hogy a fáradságos tanulmányok után felüdüljenek, hanem inkább azért, hogy a mennyei dolgokról társalogjanak. De ezek a társalgások a szellem számára is felüdülés számba mentek, mert megörvendeztették a szívet és szent buzgóságra hangolták. Mindnyájan boldogok voltak ebben a társalgásban, amely elűzte a zaklató gondokat és felhőket. Felüdült szellemmel és megelégedett lélekkel tértek vissza a tanulmányokhoz.

A Társaság különböző és távoli rendtartományaiból érkezett kiváló ifjak tanultak a kollégiumban. Ezeket a fiatal szerzeteseket a tökéletes-

ségre serkenteni és vezetni nagyon fontos hivatal volt. Egyesek később a távoli Indiában hirdették az evangéliumot a pogányoknak, mások Európának az Egyháztól elszakadt országaiba kerültek, hogy ott buzgólkodjanak az igaz hit visszaállításaiban és emeljék a közerkölcsiség színvonalát; ismét mások mint tudósok, lelkivezetők fejtettek ki később nagyarányú, számottevő tevékenységet P. Bellarmino korában Rómában tartózkodott Georgiis Ábrahám maronita, aki évek múlva Abesziniában életét fogja áldozni a szent hitért; Giustiani György, aki majd Bologna apostolának megtisztelő címét érdemeli ki, Coton Péter, később IV. Henrik gyóntatója lesz és majd eredményesen küzd Franciaországban a kálvinizmus ellen és a király egyházpolitikájának irányítására is kedvező befolyást gyakorol; az említett Cepari, a híres író, és elsősorban az összesek közt legkiválóbb: Gonzaga Alajos, később szenttéavatott ifjú fejedelmi sarj.

A lelki vezető kötelessége volt, hogy a tanuló rendtagoknak időnkint buzdító beszédet mondjon, őket gyóntassa és bizalmas beszélgetésben a belső élet útjain vezesse. P. Bellarmino kiválóan alkalmas volt erre a tisztségre, mert hiszen ő maga is kitűnt alapos erényeivel és régóta működött a lelkipásztorkodásban. Egyik lelki fia később elmondotta, hogy soha életében nem érezte magát annyira ösztökélve a tökéletességre, mint

Bellarmino lelki beszédei által. P. Lancicius, a jezsuita rend kiváló és szentéletű írója, ki abban az időben hallgatta Bellermino lelki oktatásait, amikor az a római kollégium rektora volt, írta róla, hogy lelki oktatásai őt is tűzbe hozták. A magántársalgásban nagy szelídség és jóság által tűnt ki. Az erényes úton való előhaladásra csak akkor kezdett sarkalni, amikor jóságos szavával, és szeretetével megnyerte a vezetésre bízott lélek bizalmát. P. Bellarmino később maga is megvallotta, hogy kiváló lelkek vezetője volt abban az időben. Nagy szenteket ismertem meg, mondta, akik semmiben sem maradnak el boldog Gonzaga Alajos mögött, noha a jó Isten nem dicsőítette meg őket csodák által, mint Alajost.

A fiatal rendtagok lelki vezetésében és oktatásában legfontosabbnak a jó példaadást tartotta. Jó példát igazán bőven adott nekik. Első életrajzírói mondják, hogy még éles megfigyelői és bírálói sem vettek észre rajta hibát a rendi szabályok ellen. Egyszerűen berendezett szobában lakott, csak a legszükségesebb könyveket tartotta magánál. A rendben szokásos és időnkint ismétlődő konyhai kisegítést idősebb korában is nagy önfeláldozással és gonddal vállalta. Történt egyszer, hogy meglehetősen fárasztó gyaloglás után éppen azon a napon tért haza, amikor az ebéd ideje alatt a szakácsnak segédkezni szokott. Nem ment a szobájába, hogy kissé kipihenje magát,

hanem egyenesen a konyhába tartott és mint más-kor, buzgón teljesítette szolgálatát.

A gondjaira bizottakkal, még a legfiatalabbakkal is, kik az ujoncházból érkeztek, olyan szerény és alázatos magatartással társalgott és érintkezett, hogy azok nem győzték csodálni. Rendszeresen lelki dolgokról társalgott, főképen az Egyház történetéből és a szentek életéből vett tárgyokról, de amellet élénk és vidám volt és szerette a jó tréfát. A közös éneken is szívesen résztvett, amint akkor a felüdülés idején szokásos volt. Egy alkalommal hamis hanggal zavarta az éneket; figyelmeztették is erre. Nem mintha megsértődött volna, hanem mások iránti gyengéd figyelemből egy ideig elmaradt az énekpróbáról.

Külsejéről a következő adatokat örökítették meg: Arca derűs volt és jóságos mosoly játszódott ajkán. Tekintete is jóságos volt; szeme szeretettel teljes lelkének hű tükre. Éppen azért szívesen érintkeztek vele, és a hivatalos látogatásokra szívesen kísérték őt, még akkor is, ha sok idő ment rá.

A szeretett tanítvány.

P. Bellarmino Isten kiváló jótéteményét és kegyelmét látta abban, hogy Gonzaga Alajost ismerhette. A P. Marianához, tudós spanyol rendtársához írt levelében közel 80 éves korában is meghatottan emlékezik róla: Hálát kell adnunk

a jó Istennek, hogy olyan jó rendtársakat adott nekünk. Ebben a tekintetben én még Önnél is szerencsésebb voltam, mert boldog Gonzaga Alajossal, ezzel az angyali tiszta, szent ifjúval lehettem.

Alajos 1587 május havától egészen 1591 június 21-ére virradó éjjel bekövetkezett haláláig a római kollégiumban lakott, ama félév kivételével, amelyet közben családi ügyek rendezése végett szülőföldjén töltött.

Ez évek alatt P. Bellarmino volt Alajos lelkiatyja és egy évig előljárója. Alajos nem szerette a külső anyagi és világi ügyeket, lelkiatyja azonban nagy tapintattal és bölcs rábeszéléssel arra indította őt, hogy hazautazzék, s biztosította egyúttal, hogy az utazás Isten dicsőségére fog válni. Mikor Alajos elutazott, P. Bellarmino a lelkese-dés hangján beszélt a többi ifjú szerzetesnek rendtársuk kiváló erényességéről és valamennyinek követhető példaképül állította őt oda.

Alajos utolsó betegségében gyakran megbeszélte lelki állapotát P. Bellarminoval. Egy este azt a kérdést intézte hozzá, hiszi-e, hogy valaki tisztítótűz nélkül kerülhet a mennyországba? Bellarmino azt válaszolta, hogy ez mindenesetre lehetséges és mivel betekintése volt Alajos lelki állapotába, nyomban hozzátette: Azt hiszem, Ön egyike azoknak, akik egyenest a mennyországba kerülnek anélkül, hogy a tisztítótűzzel megismer-

kednének. Ez a válasz olyan nagy vigasztalással töltötte el Alajost, hogy Bellarmino távozása után elragadtatásba esett, amelyben a mennyei Jeruzsálem nagy dicsőségét szemlélte. Ez az állapot egész éjjel tartott. Később elmondotta lelki atyjának, hogy mindez néhány röpke pillanatnak tetszett neki.

P. Bellarmino a szent mellett tartzkodott közvetlenül a halála előtt is és vele együtt imádkozta a haldoklók könyörgéseit. Mivel már éjtszaka volt, elöljárója figyelmeztette, hogy vonuljon pihenésre; biztosította, ha beáll a halálküzdelem, majd hívják. De az ígéretről valószínűleg megfélemedtek vagy kíméletből nem keltették fel. Képzeltük, milyen nagy volt a lelki vezető fájdalom, amikor másnap reggel megtudta, hogy lelki fia már éjjél előtt elhunyt.

A szentéletű ifjú halála után P. Bellarmino minden tőle telhetőt megtett, hogy szenttéavatását előmozdítsa. Mikor a temetésről került szó, másokkal együtt azon a nézetén volt, hogy a szentség hírében elhunyt ifjú földi maradványait ne helyezték a közös sírba, hanem elkülönített helyre. A boldoggáavatás érdekében megindított vizsgálat alatt is kitűnt nagy ügybuzgóságával. V. Pál pápa 1605-ben valóban boldoggá avatta Alajost. P. Bellarmino kieszközölte, hogy kápolnává alakítsák azt a szobát, amelyben Alajos meghalt. A kápolna díszítésére 1618-ban hat olaj-

festményt készíttetett, amelyek Alajos életének nevezetesebb mozzanatait tüntették fel. V. Pál pápa a boldogról szóló misét és papi zsolozsmát engedélyezett a Gonzagák tartományai részére és P. Bellarmino közbelépése folytán a római jézus-társasági rendházaknak. E kedvezményt Bellarmino halála után két héttel kiterjesztették az egész Társaságra. Ezt is bizonyára az ő előző fáradozásának kell betudni.

P. Bellarmino szóban és írásban nagy elismeréssel adózott az elhunynak. P. Cepari, Alajos első életrajzírója kérésére ékesenszóló bizonyítványt állított ki lelki fia tisztaságáról és erényeiről. 1612-ben a szertartások kongregációjának egyik gyűlésén oly megható beszédet mondott Alajosról, hogy könnyek tolultak az összes bíborosok szemébe. A jezsuita bíboros végrendeletében álló szavak Alajosra is, Bellarminora is egyképen megtisztelőek, mert azt kérte, ami temetkezési helyét illeti, hogy testét boldog Alajos, egykori lelki gyermeke lábához helyezték.

Bellarmino mint nevelő Alajosban valósította meg legtökéletesebben pedagógiai elveit. Amiből mások csak részleteket vettek tőle át, azt Alajos lehető fokban sajátjává tette.

IV. ELŐLJÁRÓ.

Kollégium rektora.

Párizsi küldetése után P. Bellarmino újra átvette a lelki vezető hivatalát, de csak egy évre. Közben főműve utolsó kötetének kiadását nagyon sürgették mindenfelől, de előbb nem tudott magának elegendő időt szakítani e fontos munka befejezésére. Előljárói meghagyására 1591 végén kivonult a rendnek Frascati nevű falusi birtokára, ahol zavartalanul sajtó alá rendezhette az utolsó kötetet, mely 1593-ban jelent meg. Már az 1592 év új hivatalát és új munkakört hozott neki, dec. 18-án kinevezték a római kollégium rektorává. P. Bellarmino eddig csupán a tudománynak élt, azért az új hivatal átvétele kezdetben neheze esett. Tudós barátja, P. Lessius, ez alkalommal biztatta és biztosította, hogy a vállára rakott teher miatt őszintén sajnálja, mert tudja, milyen neheze esik ez annak, aki egészen a tudománynak élt és főképen annak, aki teljesen a lelkiekre adta magát, de egyúttal remélte, hogy Bellarmino működése az egész Társaság javára szolgál; annak javát pedig egyéni nyugalomunk fölé kell helyoznünk. Az új rektornak jól estek rendtársa együttérző és bátorító sorai.

P. Bellarminonak a megbízás átvételekor mondott beszéde világosan kifejezte, milyen szemmel nézi ezt a hivatalt. Elöljáróvá rendelték — mondotta a bölcs Sirák szavaival —, ne bizakodjál el, hanem légy mint egy közülük és ne zavarj az összhangot! A római kollégium bizonyos értelemben ügyes zenészek kara... Minden el van rendezve és begyakorolva, mint a hangversenykor. Ha kölcsönösen megartjuk a szabályokat, szép hangversenyt rendezünk. Az én szerepem csakis abban áll, hogy az ütemet adjam és összműködésre ösztökéljek... Egészen váratlanul és készsületlenül lettem karmester. A tapasztalat hiánya miatt bizonyára zavarni fogom az összhangot, azért igen kérem, hogy figyelmeztessenek hibáimra. Hálámra biztosan számíthatnak, mert ezzel hozzájárulnak ahhoz, hogy a szép hangverseny vezetése jobb legyen.

Kétévi hivatalviselése alatt kimutatta, hogy az előljárók milyen jó kézre bízták a rend első tanulmányi intézetének vezetését. Kormányzó tehetőségének rendkívüli bizonyítékai sehol sincsenek ugyan feljegyezve, de kiváló rátermettsége mellett szól már az a körülmény is, hogy az általános rendfőnök még a szokásos három évig sem hagyta meg őt házfőnöki állásában, hanem két év leteltével az egyik rendtartomány vezetésével bízta meg őt.

Egyetemes rendgyűlés.

Az egyedüli fontos esemény, amely házfőnöksége idejére esik, az egyetemes rendgyűlés, melyen megjelentek az egész rend tartományfőnökei és választott képviselői. Ez a rendgyűlés 1593 nov. 3-tól 1594 január 18-áig tartott. P. Bellarmino is résztvett azon, mint a római rendtartomány egyik képviselője. Rávilágít a közbecsülésre, melyben állott, hogy a rendgyűlésnek másodtitkára volt és két bizottságba is beválasztották. Az egyik az új tanulmányi rend megszerkesztését intézte, a másik a rendben megállapítandó fenntartott lelkiismereti eseteket vizsgálta felül. A pápa ugyanis május 26-án rendeletet adott ki, amelynek értelmében a rendek legfőbb előjáróinak jogában állott néhány súlyosabb véték feloldozását önmaguknak fenntartani. P. Bellarmino már előzőleg is helyeselte a dolgot, viszont állásfoglalása a bizottság tárgyalásain jellemző lelki irányára. Amelyik rendben jó szellem uralkodik, mondja ő, abban a fenntartott esetek felállítását által okozott haszon nagyobb, mint az a kár, amely belőlük következik, mert a gonosztett elkövetése előtt nagyobb lesz a bűntől való félelem, mint a bűn bevallásától való rettegés a tett után. De azt is kívánta, hogy a fenntartott esetek száma ne legyen nagy és a feloldozást se nehezségek meg nagyon. Így akarta egyesíteni az el-

vekben megnyilatkozó szilárdságot a kezelésükben alkalmazott engedékenységgel és bölcs mérséklettel.

Az egyetemes rendgyűlés napjaiból fennmaradt P. Bellarmino egyik levele, amely betekintést ad munkájába. Minden áldott napon több óráig kellett az egyetemes rendgyűlésen tanácskoznia, és ha visszatért a római kollégiumba, a házi ügyek intézése vette igénybe. A kollégium előadásait kb. 2000 hallgató látogatta, közülük közel 200 fiatal jezsuita.

Rektorsága alatt a házban történt újításokról és változásokról ma csak annyit tudunk, hogy alkalmasabb helyet jelölt ki könyvtárnak. A tanulmányok beosztásában és vezetésében szigorú, sőt kérlelhetetlen volt a meggondolatlan újításokkal szemben. Az áthagyományozott egyházas tant és a régi iskolák hagyományos nézeteit korszerű formában csonkítatlanul kellett előadni. Ez okból egyik-másik különben nagyrabecsült rendtársának (Lessius, Vasquez, Molina) néhány tételét visszavetette.

Önzetlen szeretete.

Annál többet tudunk arról, hogy P. Bellarmino milyen rendkívüli szerénységgel és önzetlenséggel járt el hivatalában. Bevezető rektori beszédében kérte, hogy figyelmeztessék hibáira. Ennek a kérésnek kezdetben nem volt fogamatja, később

annál nagyobb nyomatékkal ismételte meg kívánságát, aki nem meri nyíltan szemébe mondani, írja fel észrevételeit és tegye a rektor szobájába távolléte alatt. Ritkán hagyta el szobáját, hogy egész nap rendelkezésére álljon az alattvalóknak, mert komolyan vette azt az elvet, hogy az előjáró mindenki szolgálja legyen. Ha valaki bekopogott hozzá, azonnal felkelt ülőhelyéből, egész magatartásán lehetett látni, hogy az a kívánsága, hogy alattvalójának igazán szolgálatára lehessen. Még a felüdülés idejében is sokszor szobájában maradt, hogy máskor elfoglalt alattvalói hozzá fordulhassanak ügyes-bajos dolgaikban. Ilyenkor kottát írt, vagy javított olyan szövegeken, amelyek a szerzetes fülét bántották. Ekkor is rendtársai javára dolgozott. Egyik este Orlando di Lasso egyik szerzeményét énekelték, a dallam nagyon megtetszett P. Bellarminonak, s a következő napon új verses szöveget költött a dallamhoz, új himnuszt a boldogságos Szűz tiszteletére.

Gyengéd figyelmet és nagy gondot fordított a betegekre, szívesen és gyakran látogatta őket. Egyszer imájával csodálatosan megsegítette az egyik pátert, kinek válláról előzetesen nem vehetett le bizonyos hivatalt, ámbár emiatt komoly veszély fenyegette az illető egészségét. Másik beteg nagy bizalommal kérte áldását, P. Bellarmino tréfásan mondotta neki: Félcsodát talán már műveltem, de egésztest még nem! A házi testvérek

iránt megnyilatkozó szeretetéről is szép vonást ismerünk, míg a tanuló rendtagok Frascatiban szünidőztek, kettesével-hármasával magához hívatta a testvéreket, kis pénzösszeget adott nekik és őket is kiküldte a villára, hogy nekik is legyen örömük. Távollétük alatt maga helyettesítette őket a honyhai és házi munkában.

Hajlamos volt a szelídségre és jóságra, de azért erős kézzel is tudott belenyúlni, ott ahol a szabályok megtartásáról volt szó. Egyik páter több fehérműt tartott magánál, mint ahogy az megfelelt a szerzetesi szegénység szellemének. A gondos házfőnök a következő sorokat írta neki: Nem akarnám, hogy mindketten elítéltecsünk Isten ítélőszéke előtt; ön, mert olyan sok fehérműje volt, én, mert megtartását megengedtem. Ne vegye azért rossz néven, ha a P. Minister által a rendelt helyükre vittem a ruhákat. Intéseinek gyengéd formája sohasem tévesztette el hatását.

P. Bellarmino előjárói állásában is a jó példaadásban látta a leghatásosabb eszközt a szerzetesi szellem ápolására és fenntartására, azért gondja volt arra, hogy saját szobájában a legnagyobb egyszerűség és szegénység uralkodjék, különféle fölösleges szekrényeket és festményeket eltávolított onnan, hogy semmiben se tegyen kivételt. A közös szabályokat a novicius pontos hűségével és az erényben kipróbált szerzetes tökéletességével tartotta meg. Egyik rendtartása mondja,

hogy az alázatos rektor ugyanavval a buzgósággal szolgált a konyhában és mosta az edényeket, amilyen buzgósággal írta tudományos munkáit.

Szilárd alap.

Mindezen nem fogunk csodálkozni, ha közelebbről ismerjük azokat az alapelveket, amelyek szerint lelki életében igazodott. Bizonyára ezekben az években jegyezte fel követendő elveit, de lehet, hogy már jóval korábban. Ezeket az elveket valószínűleg P. Gagliardi Achilles, a szentéletű lelki vezető buzdításaira és oktatásaira lehet visszavezetni. P. Bellarmino mindjárt a Társaságba lépésekor ismerte meg őt a római kollégiumban és 20 évvel később, P. Acquaviva Kolos rendfőnökké választása alkalmával látta viszont. Szavai nyomán magasratörő elhatározások serkentek Bellarmino lelkéből s ami még fontosabb, hűségesen meg is tartotta azokat. Elvei lényegükben így hangzanak:

Minden földi dologhoz való ragaszkodástól szabaddá kell tenni a lelket. Függetleníteni kell az embernek önmagát a lelki vígasztalástól, ha Isten el akarja venni; éppúgy az erényesség szeretlen kívánságától, vagyis megszabadítani magát aggályos gondtól, amelybe némelyek beleesnek, hogy elérik-e a tökéletességnek a fokát, amelyet elérni óhajtanak. Adjuk át magunkat Isten kezébe és a teremtmények közbelépése nélkül

egyesítsük akaratunkat Isten akaratával. Ugyancsak tőle fogadjuk az alapos erények kívánságát és fáradozzunk megszerzésükön, mert Isten így akarja. Tegyük ezt aggályoskodás és gyötrő gond nélkül, megelégedve a tökéletesség fokával, amelyet Isten nekünk ad. Éppen ez a megelégedés kiváló eszköz az erény ama fokának elérésére. Ugyanaz áll a balsorsról, halálról és egyéb dolgokról, amelyekre nézve mindig arra kell törekednünk, hogy Istennel akadálytalanul és közvetlenül egyesítsük akaratunkat.

Legalább minden héten szentelje magát az ember Istennek, mintha új életet kezdene; mondjon le önmagáról és mindenről, amije van. Adja vissza Istennek, amit tőle kapott. Arra törekedjünk, hogy már ne legyünk a magunké, hanem egészen Istené. Akkor a lelki vigasztalások és édességek, ha Istentől származnak, naponként gyarapodnak; ha pedig nincsenek Istentől, mint önámítások fognak leálcázódni. Mert a lemondás által nem veszítjük el azokat, hanem ellenkezőleg csak gyarapítjuk, ha valódi lelki adományok és elérjük azt is, hogy a lélek inkább néz az ajándékozóra, mint az adományra.

Mindjárt a felkelés után gondoljam, hogy vándor vagyok, kinek semmi más gondja nincs, minthogy Istenhez jusson. Ezzel a gondolattal kezdjem az imát és Istent kérjem, hogy szabadítson meg az „én” terhétől és hogy akaratával

teljes egyöntetőséget érhessünk el. Az imában és a szentmisében gondos igyekezettel keressük az egyesülést Istennel, főképen kezdetben, de agályos nyugtalankodás nélkül a miatt, vajjon kapunk-e érezhető kegyelmet?

A szentmisére való előkészület legyen rövid, de velős, abban a tudatban, hogy nem a pap mutatja be a szent áldozatot, hanem az, kinek személyét helyettesíti. A lelkiismeretvizsgálatban inkább arra ügyeljünk, hogy Istent szeressük, mint bűneinket aprólékosan kutassuk. Ez utóbbi történjék röviden. Vessük bűneinket Jézus vérének vörös tengerébe.

Étkezés, öltözködés közben és egyéb foglalkozásokban gondoljuk meg, hogy Isten mindenütt és mindenben jelen van és a teremtmények által belsőleg és külsőleg egyesül velünk. A felüdülésben legyünk kedvesek és vidámak. Isten látogatásait úgy rejtjük el, mintha ilyenekben nem részesültünk volna, és szellemünket Isten dicsőgére üdítsük fel. Lefekvés előtt arra gondoljunk, hogy az Úr Krisztus szeretetből irántunk milyen nagy megadással feküdt a kereszt fájára és igyekezzünk Krisztus oldalán elaludni.

Foglalkozásainkban úgy járjunk el, amint érett emberhez illik. Lelkünket Istenhez emelve először vele beszéljük meg minden ügyünket és azután Isten segítségével bízva lássunk munkához. A gyóntatószékben főképpen attól óvakodjunk,

hogy a nők túlságos bizalomra ne induljanak irántunk.

Gondolj gyakran a következő három pontra: Mit akarsz Istentől? Mit akar Isten tőled? Mi akadályoz abban, hogy akaratát megtegyed?

Önmagadban gondolkozzál sorjában a következőkről: gyarlóságod beismeréséről, a tökéletes megválásról mindentől, Istennek kell önmagadat felajánlanod, igazán neki kell magadat ajándékoznod, főképpen önmagad megszentelésében.

Nem kell hosszasan magyarázni és bizonyítani, hogy az előljáró, aki ilyen elvek szerint rendezte be életét, abban a tiszteletben és becsülésben részesült, amilyen szenteket illet meg. Ezek az elvek szilárd alapot képeztek, nyugodtan építhetett minden tetteiben erre az alapra.

Tartományfőnökök.

1594 november 26-án P. Bellarmino elhagyta Rómát és Nápolyba utazott, mert P. Acquaviva rendfőnök rábízta ennek a rendtartománynak a kormányzását. A rendtartomány az Appennini-félsziget déli részét foglalta el és egészen Róma közeléig nyult. A római kollégium vezetésében kifejtett ügyessége és rátermettsége mellett a ki-nevezésben, úgy látszik, tekintetbe vették még azt is, hogy a bíborossá nevezéstől megszabadítsák. A rendfőnök már előbb át akarta őt helyezni, de néhány bíboros megakadályozta őt ebben,

mert úgy látták, hogy nem nélkülözhetik P. Bellarmino közreműködését és szolgálatát a római hivatalokban. Valaki azután kieszközölte, hogy a pápa végül ebben is szabad kezet hagyott a rend előljárójának.

Az új tartományfőnököket örömmel üdvözölték alattvalói, amikor december elsején Nápolyba bevonult. Egyik fiatal rendtag, aki héber költeményt adott elő az ünnepélyen, később is szívesen emlékezett meg arról, hogy P. Bellarmino elkérte a verset és azután dicsérő szavak kíséretében, alázatos magatartással, mintha ő lett volna az alattvaló, visszaadta azokat.

P. Bellarmino tartományfőnök korából néhány jeles esemény emléke maradt reánk. Alatta fejeződött be a nápolyi központi ház és az ujoncház templomának építése. A tanulmányok fejlesztése érdekében nagy buzgóságot fejtett ki és több vonatkozó rendeletet bocsátott közre. Néha a teológusok vitáiba is beleszólt, sőt, adódó alkalommal az egykori tanár fiatalos hévvel védte meg a kitűzött tételeket. Alattvalói lelki életét szíven viselte. A rendházak látogatása alkalmával, amit a rend alkotmánya szerint minden évben meg kellett tennie, bőségesen nyílt alkalma arra, hogy tekintélyével, bölcs tanácsaival áldásos hatással legyen rendtársaira. Tizenkét ily alkalommal mondott buzdító beszéde maradt ránk.

Valóban nagy szent, írta róla ilyen buzdító beszéd másolatának végére Realino Szent Bernárdin.

P. Bellarmino személyisége nemsokára Nápolyban is csodálatot keltett és követésre ösztözkélte rendtársait. Ha a tanulmányi ház tapasztalt rektorától valamiben tanácsot akart kérni, sohasem hívatta őt magához, hanem mindig ő ment el hozzá. Mikor kezdetben még tájékozatlan volt a városban és olyan páterrel járt, aki közismert személyiség volt, mindig jobbkéz felől engdte őt, mert, mondom, nem illik, hogy ismeretlen foglalja el a megtisztelő helyet. Csodálatos és meghatározó volt találkozása Szent Realinóval Lecceben. Mikor a rendtársak mind összegyűltek, hogy a ház hivatalos látogatására érkező P. Provinciálist üdvözljék, ez mindjárt kérdezte, hol van P. Rektor (Realino). A jó páter előlépett és B. Bellarmino a szentség hírében álló rektor erénye iránti tiszteletből letérdelt előtte. P. Realino ugyanazt tette előjárója iránti nagyrabecsülésből. Így aztán mind a ketten térden állva maradtak egyideig, majd nagy szeretettel megölelték egymást.

Atyai jósága.

P. Provinciális nagy szerénységgel igazi atyai jóságot párosított önmagában övéi iránt. Nálában olyan papnövendéket talált, akit heves fejfájása kényszerített arra, hogy tanulmányait félbeszakítva Nápolyból ebbe a városba költöz-

zek. P. Bellarmino megvigasztalta fiatal rendtársát, a rendfőnöktől kieszközölte, hogy az illetőt Rómába hívják; ott azután az éghajlatváltozás folytán nemsokára felépült. Egy idősebb páter kellemetlen félreértések folytán egészen elvesztette kedvét és bátorságát, talán hivatása is ráment volna, P. Bellarmino őt is megvigasztalta és Rómában történt közvetítő közbelépéssel visszanyerte lelki nyugalmát és békéjét. Feltűnő módon segített egy papnövéndéken, akit szörnyű kísértések gyötörtek hivatása felől. Miután feltárta P. Bellarmino előtt kétségbeejtő lelki állapotát, ez előbb atyai részvéttel nézett rá, azután a kereszt jelével jelölte meg őt a homlokán és mondotta neki: Csak bátorság, fiam! Menj, mostantól fogva rendben lesz minden! S abban a pillanatban békesség vonult az agyongyötört lélekbe.

P. Bellarmino jósága néha talán túlment a kellő határokon. Nagyon nehezeére esett, hogy másoknak valami kérést megtagadjon vagy erkölcsi kényszerrel szorítsa engedelmességre az ellenkezőket. P. Acquaviva többször intette őt, hogy legyen erőskezű rendeletei keresztülvitelében. Egyszer azt írta neki, mutassa meg, hogy a szabályok pontos megtartását mindenkitől megköveteli és tanácsosaival szemben ne legyen túlságosan engedékeny. Máskor intette őt, hogy a Rómából érkezett parancsok kivitelében legyen

erélyes és kitartó. Őt amiatt érte szemrehányás, hogy egyik házfőnök az ünnepélyes fogadalmak alkalmával költséges ebédet adott. P. Bellarmino Rómába küldött válaszában maga is beismerte, hogy kissé félénk a fellépésben, de azon fáradozott, hogy erről a fogyatkozásról letegyen. Tudjuk, hogy később, mikor magasrangú személyiségek erkölcsi fogyatkozásait nyíltan megfedette, ebben nem kevély önhittség vezette, amint ellenségei állították, hanem a komoly kötelességtudás.

Gyengéd lelkiületére nagyon kínosan hatott, amikor egyik-másik alattvalója ellenkezésbe került vele és panaszával egyenesen Rómába fordult. P. Acquaviva vigasztalta őt, ne aggódjék emiatt, hiszen kitűnően vezeti a rendtartományt. P. Bellarmino gyermekded nyíltszívűséggel írta a rendfőnöknek, hogy bizalma kezdetben kissé feszes volt, tudta ugyanis, hogy többen, akik nem rokonszenveztek vele, beszéltek a rendfőnökkel és attól tartott, hogy a rendfőnök nincs iránta teljes jóindulattal. Mikor rábízta a római kollégium vezetését, világosan látta, hogy teljesen megbízik benne és azért iparkodik, hogy becsületesen és buzgón engedelmeskedjék neki.

Elnéző volt másokkal szemben, de szigorú önmaga iránt. Tartományfőnöki hivatala sok gondal és fáradtsággal járt, de rendes életmódjától semmiben sem tért el. Reggel egy órával a töb-

biek előtt kelt, háromszor hetenként szerény vacsorával elégedett meg, mint egyszeri napi étkezéssel. A gondos P. Acquaviva többször intette Rómából, hogy önmegtágadásaiban tartson mértéket.

Két évig igazgatta már a rendtartományt, amikor a pápa határozott kívánságára visszahívták Rómába. Hivatalát Nápolyban szentül viselte: a rendfőnök és alattvalói teljes megelegedését érdemelte ki. A jó előjáró példaképe volt, hírneve szélesebb körökbe is utat tört, egyik alkalommal mint valami fejedelmet harsonaszóval és üdvölvésekkel fogadták és lovascsapat kíserte a városházára. Mindez azonban semmit sem változtatott egyszerű és alázatos magaviseletén.

Eközben évek során többször szóba került bíborossá nevezése. Toscana nagyhercege meg azon fáradozott, hogy Montepulciano püspöki székébe emelje őt, de egyelőre továbbra is a rendi kötelékben hagyták működni.

V. NEHÉZ FELADATOK ELŐTT.

Mikor Gonzaga Alajos családi ügyek intézése végett Mantuába és Castiglioneba utazott, Bel-larmino is nemsokára útra kelt. Azt a meghagyást kapta, hogy Gaetani bíborost, V. Sixtus rendkívüli követét tanácsosi minőségben kísérje Franciaországba, mert megint vészfelhők tornyosultak a katolikus Egyház egére. Nagy volt a veszély, hogy az ország, mint már több más európai állam tette, a hitszakadás karjába veti magát.

Franciaországban.

Történt, hogy 1584-ben meghalt Anjou hercege, a gyermektelen III. Henrik testvére, ezért a király halála után távoli rokonra szállott volna a korona, aki nem volt más, mint Navarrai Henrik, a kálvinizmus harcos híve. A várható eshetőségek kiküszöbölésére az ország katolikus nemesei között erős párt alakult, a pápa is egész tekintélyével és hatalmával lépett közbe, mert 1585-ben kiközösítő bullát adott ki a hitegységet veszélyeztető fejedelem és szövetségesei ellen; azonfelül Henriket és a hatalmas Condé herceget minden javától és jogától megfosztotta és alkalmatlannak nyilvánította a francia trónra.

Mikor emiatt a pápa ellen gyalázó irat jelent meg, Bellarminót bízták meg, hogy válaszoljon. Megtette 1586-ban. A válasz gondolatmenete a következő: Navarrai Henrik hugenotta, mint ilyent méltán fosztotta meg a Szentszék azoktól az igényektől, melyeket a francia királyi trónra formált. Tehát trónörökösnek csakis azok ismerhetik el, akik a katolikus hit és az ország ellenségei. A bizonyításban a pápa világi hatalmáról vallott alapgondolatból indult ki, a pápának állama határain túl ideigvaló ügyekben nincs ugyan közvetlen hatalma, de apostoli teljhatalmánál fogva belenyulhat minden ország ügyeibe, amennyire ezt az alattvalók örök üdvössége megköveteli. Utólag is megállapíthatjuk, hogy az alapelv helyes, de gyakorlati alkalmazása majdnem leküzdhetetlen akadályokba ütközött.

Nemsokáig késett a válasz, mert újabb gyalázó irat jelent meg a könyvpiacon, amely a pápát hevesen támadta és anti-Krisztusnak mondta; azonfelül pápaellenes idézeteket sorakoztatott fel állítólag Dante, Petrarca és Boccaccio művéből és 51 gyalázkodó verssel zárult a fércmű. Bellarmino erőiesen visszavetette a rosszindulatú támadásokat; megcáfolta az egyháztörténetből felhozott bizonyítékokat, az előbb említett írótól ellenidézeteket közölt, amelyek világosan kifejezik Szent Péter utódja iránt tanúsított hódolatukat. A gyalázó költemények erőyes és le-

sujtó visszavetése után Nagy Szent Leó kemény szavaival fejezi be írását: Aki azt hiszi, hogy e püspöki székeknek elsőbbségi jogait tagadhatja, az nem ejt csorbát méltóságán, hanem kevély fel-fuvalkodottságával önmagát taszítja a pokol örvényébe.

E második irat csak 1599-ben jelent meg. Lehet, hogy közben V. Sixtus megváltoztatta addigi álláspontját és bízott Henrik szavában, aki kilátásba helyezte visszatérését az Egyházba, mert félt attól, hogy mint hugenotta nem foglalhatja el majd a megáhitott trónt, vagy legalább is sok alattvalója nem ismeri el törvényes királynak. Ekkor következett be III. Henrik váratlan halála, aki 1589 augusztus 2-án orgyilkos tör áldozata lett. Navarrai Henrik, a hugenotta fejedelem, azonnal felvette a francia király címét, ezzel azután az egész ország elszakadásának a veszélye fenyegetővé nőtt. Henrik vallásszabadságot biztosított mindenkinek és megújította ígéretét, hogy hat hónapon belül visszatér az Egyházba. Ígéretére nem lehetett építeni, mert máskor is megfogadta már és fogadását sohasem tartotta meg, azonfelül a legfőbb közigazgatási közegek, élükön a parlamenttel, nagyon hangoztatták gallikán egyházi jogi kiváltságaikat és tisztán egyházi ügyekben is függetleníteni akarták magukat a pápai hatóságoktól. Az államegyház alapítása közelinek tűnt fel.

Ilyen volt a helyzet, amikor V. Sixtus elhatározta, hogy rendkívüli követet küld Párizsba. Ennek a küldöttségnek volt a feladata, hogy helyszínen vizsgálja meg a kérdést, az Egyház szabadságának jogszerű biztosítására és a béke fenntartására minden lehetőt tegyen meg. A küldöttség élén Gaetani bíboros állott. A tárgyalásra kerülő kérdések nehezek és körülményesek voltak, azért ajánlatosnak találták, hogy a hit-tudományban és az egyházjogi kérdésekben jártas tanácsos álljon a bíboros rendelkezésére. A pápa P. Bellarminót szemelte ki. Gaetani bíboros 1589 október 2-án hagyta el az örök várost és 1590 január 20-án vonult be Franciaország fővárosába. Útközben sokan járultak a pápai küldöttség elé, nem utolsó sorban azért, hogy a kíséretében utazó híres hitvitázót lássák és vele beszéljenek. Jellemző, hogy sokan csalódva álltak meg az igénytelen alakú és rendkívül szerény magatartású tudós szerzetes előtt. Műveiről következtetve naivul valami óriásnak képelték őt.

Párizsi szereplése.

Gaetani bíboros és vele Bellarmino is a ligához húzott. Az utóbbit nemcsak az okosság, hanem főképpen az engedelmesség tartotta vissza attól, hogy nyílt vallomást tegyen felfogásáról. Különben is ő csak mint tanácsadó szerepelt. Ha a királykérdést szóvá tették előtte, rendesen ezt

válaszolta: Franciaország békéjét és állandó jólétét olyan király biztosíthatja, aki a trienti zsinat határozatait tiszteletben tartja. Mikor egyik alkalommal politikai tanácskozásba is bevonták, észrevétlenül eltávozott a teremből és később ezekkel a szavakkal mentette ki magát: Azért küldöttek Franciaországba, hogy megvizsgáljam a kérdéseket, amelyek a vallásra és felvirágoztatására vonatkoznak. Hiszem, hogy az engedelmesség elleni vétség nélkül nem tárgyalhatnék azokkal, akik tisztán világi érdekekről tanácskoznak.

Bellarmino tevékenysége Párizsban nem volt széleskörű. Egyszer mégis fontos ügybe kellett belenyulnia, hogy a már említett hitszakadást megakadályozza. A francia püspökök nemzeti zsinatot akartak egybehívni Toursba azzal az ürüggyel, hogy IV. Henriket felvilágosítják a katolikus tanításról és a hugenotta pásztorokat megcáfolják. Titokban az a hír járta, hogy pátriárkát akarnak választani, aki azután Rómától függetleníti a francia egyházat. P. Bellarmino azt a megbízást kapta, hogy levelet szerkesszen az összes francia főpásztorokhoz, amely a zsinat egybehívásától és a megjelenéstől visszatartja őket. Bellarmino jellemző erővel és méltósággal felelt meg a feladatnak. Bizonyította, hogy az összejövetel céltalan, mert a trienti zsinat már döntött a vitás kérdésekben; a királyt meg fel-

világosíthatja bármelyik katolikus pap. Nyomatékozta, ha pápai követ van az országban, a nemzeti zsinat összehívásának joga őt illeti meg. Az írás világos szavakkal tilosnak minősítette a megjelenést a zsinaton, határozatait előre érvényteleneknek nyilvánította, a megjelenőknek pedig a püspöki méltóságtól való megfosztást és a kiközösítést helyezte kilátásba. Mindez 1590 február havában történt.

Párizs néhány hónappal később végbement ostroma újabb kérdést vetett felszínre. Május elején a navarrai herceg hadserege megszállta a fővárost, néhány hónapon belül nagy éhínség állott be, az inség akkora volt, hogy egyesek szerint állítólag a lisztbe idegen anyagot kevertek, pl. összeőrölt emberi csontot és porrázúzott téglát. Jellemző, hogy a spanyol követ a nehéz helyzetben megtisztelő ajándék gyanánt egy fogás szívesen fogadott lóhúst küldött a pápa képviselőjének. Bellarmino a rendfőnök által rendelkezésére bocsátott hatszáz skudival támogatta megszorult párizsi rendtársait. Lassan a védőknek már a vár feladásának gondolatával kellett megbarátkozniuk. Bellarmino és a megkérdezett négy más hittudós azt felelte, hogy az egyházi büntetés a város feladása esetében nem áll fenn, mert végső szükségéről van szó.

Eközben buzgón imádkoztak mindenütt a katolikus ügy diadaláért. V. Sixtus már 1589 végén

az egész Egyháznak jubileumot rendelt az igaz hit győzelme érdekében és búcsúk engedélyezésével imára, böjtölésre és a szentségek vételére buzdította a híveket. Párizsban éjjel-nappal szent-ségimádás volt, segítségért esdő körmenetek jártak templomról-templomra, sok bűnbánatra indító beszéd is elhangzott. Ebből a könyörgő hadjáratból P. Bellarmino is kivette részét. A megszállás kezdete óta mindennap mondott szentbeszédet és csaknem szünet nélkül imádkozott. Mikor Angolországból jelentést kapott, hogy sok katolikus vértanúhalált szenvedett hitéért, a jelentést azonnal lefordíttatta és kinyomatta, hogy a franciákban is lángra gyujtsa a vallásos lekésedést és minden áldozatra készekké tegye őket.

Tudjuk Bellarmino franciaországi tartózkodásáról, hogy a városi könyvkereskedőket meglátogatta; üdülésképpen az ifjúságában annyira kedvelt versírással foglalta el magát és hősi kísérletet tett a francia nyelv elsajátítására, de a közel 50 éves tudós már nem tudott megbirkózni a nehéz feladattal. Ugyancsak ebben az időben sűrű levelezésben állt a rendfőnökkel. P. Acquavivával, főművének fenyegető betiltása volt a levelezés főtárgya. A levelezésben hűen visszatükröződik az Egyház önzetlen fiának gondja és fájdalma, az volt egyedüli vágya, hogy a pápai tekintély valahogyan kárt ne szenvedjen.

IV. Henrik augusztus 30-án elvonult a város

falai alól, mert Párma hercege nagy hadsereggel sietett a megostromolt Párizs felszabadítására. Henrik nemsokára, legalább részben, újra kezdte az ostromot, erre vall az a körülmény, hogy egy római levél az ellenséges haderők sorain keresztül, szeptember 9-én érkezett a városba. P. Bellarmio, akinek sejtelmei nem egyszer megvalósultak, előre kijelentette, hogy a levélben az a hír áll, hogy a pápa meghalt. Igaza volt. A bíborosnak vissza kellett térnie Rómába, hogy az új pápa megválasztásán jelen legyen. A várost akadály nélkül hagyhatta el, útközben került minden találkozást az ellenséggel, azért Lotharingián, Elzászon és Svájcra át vette útját Olaszország felé. Bazelben, a hitujítás egyik főeszkében, később sajnálatukat fejezték ki, hogy a küldöttség átutazása kikerülte figyelmüket. Bellarmino, aki maga mondja el a fentieket, azt a megjegyzést teszi: Kérdés, vajjon azért akartak-e látni, hogy megtiszteljenek, vagy hogy megfenyítsenek. A pápai követ előre sietett, Bellarmino nyugodt utazással csak november 11-én ért az örök városba. Gaetani bíboros ezt a rövid, de tartalmas tanubizonyságot állította ki róla: Nagy épülésünkre szolgált példás életével és nem csekély hasznunkra tudományával.

Néhány szóval a következőkben összegezhetjük a francia állapotok továbbfejlődését. Navarrai Henrik folyton halogatta megtérését, azért a

Liga tagjai is kitértek a megegyezés elől. A rendek hallani sem akartak a hugenotta királyról. Henrik végre kénytelen volt adott szavát beváltani és áttérni a katolikus hitre. A francia püspökök kijelentették, hogy az egyházi kiközösítés megszűnt, Párizs pedig megnyitotta előtte kapuit.

Az időközben Szent Péter trónjára emelt VIII. Kelemen pápa addig nem ismerte el az egyházi átok alól való felmentés jogosultságát, míg a király személyesen hozzá nem fordul. Henrik ünnepélyes felvétele az Egyház közösségébe 1595 szeptember 17-én történt. Ezzel elhárult a fenyegető veszedelem, hogy Franciaország elszakad az Egyháztól. Az eredmény a Liga férfias és elvhű kitartásának és a pápa komoly és jóakaró fáradásának a gyümölcse volt. P. Bellarmino ennek a fontos egyháztörténeti eseménynek szóban és írásban hatékonyan egyengette az útját. A gallikanizmus önállósulási és szakadási törekvése a hamu alatt tovább is ott lappangott és P. Bellarmino 20 évvel később még egyszer szembe került vele.

Újabb megbízások.

Másfél év alatt gyors egymásután négy pápa hűnyt el és váltotta fel egymást. 1592 január havában végre Aldobrandini Ipoly bíboros jutott VIII. Kelemen néven a pápai trónra. Reformpápa volt a szó legjobb értelmében. Nevezetes

arról, hogy rendeletére adták ki véglegesen a Vulgátát, ő békítette ki IV. Henriket az Egyházzal, gondoskodott a zsolozsmáskönyv, a szentek és boldogok jegyzékének és a szertartáskönyv javításáról. Nevezetes arról is, hogy sok kiváló férfiút válogatott be a legfőbb egyházi tanácsba. 1596-ban meghalt Toledo, az első jezsuita bíboros, aki sok éven át viselte a pápai hittudós és hitszónok hivatalát. VIII. Kelemen alkalmas utódot keresett, régóta ismerte és becsülte Bellarminót, egyik-másik iratát már olvasta, azért ráruházta ezt a megtisztelő hivatalt. Tervében megerősítette őt Baronius bíboros azáltal, hogy rámutatott barátja sokoldalú tudására, így azután Bellarmino a pápa kívánságára 1597 január havában visszatért az örök városba.

A pápa legelőször is a Szent Hivatal tanácsosának nevezte őt ki. Kevés vártatva ehhez járult a pápai hittudós és a következő évben az ujonnan kinevezett püspökök vizsgálójának tisztsége is. P. Bellarmino most az ú. n. poenitentiáriában, a jezsuita gyóntatók Szent Péter temploma mellett alapított házában lakott. Csak rövid időre vonult át a római kollégiumba, hogy a könyvtár könynyebben használhassa. Az ottani házfőnök talán ezt az alkalmat fel akarta használni, hogy Bellarmino erényét próbára tegye, azért szegényes, sötét lakást jelölt ki számára, amelyben egy könyvet sem talált. P. Bellarmino a legcsekélyebb

megjegyzés nélkül foglalta el a szobát, s amikor forrás vagy idézet után akart nézni, mindig elment a közös könyvtárba.

A Szent Hivatal háromszor hetenkint tartott tanácsgyűlést. Már ez a tény is sok munkát adott, mert mindig nagy szorgalommal dolgozta ki véleményét. Többek között ő is közreműködött Giordano Bruno, a híres hittagadó pörében, aki fiatalon a domonkosrendbe lépett, kételyei mindtovább sodorták az Egyháztól, 1576-ban elhagyta a rendet és nyugtalan vándoréletbe kezdett. Mindinkább balrakanyarodó világnézetével és szenvedélyes támadásaival ellentétbe került a hitbírássággal, mely a szökött szerzetest és megrogzított hittagadót átadta a világi karhatalomnak, amely 1600 elején kivégezte.

Bellarmino mint pápai hittudós minden csütörtökön előadást tartott fontos hitbeli kérdésekről. Erről a tevékenységről különben keveset tudunk. VIII. Kelemen pápa azt tervezte, hogy a platonikus bölcselet számára külön tanszéket állít fel a pápai egyetemen, de Bellarmino lebeszélte őt erről a tervéről, mert Plátó tana veszélyes lehet olyanoknak, akik nem tanulmányozták alaposan a keresztény bölcseletet. Nem egy gondolatot találunk ugyan bölcseleti rendszerében, amely nagyon közel áll a keresztény felfogáshoz, de a platonikusok azt a véleményt kockáztatták a kereszténység ellen, hogy Szent János evan-

géliumának fönséges bevezetését Plátótól kölcsönözte, viszont már az első tévtanítók is a platonikus bölcseletből vették a keresztény hitigazságok elen irányított álbizonyítékaikat. Plátó magas szárnyalása és csalogató, de nem mindig világos eszméi miatt sokat árthat, mert a világosságból egészen észrevétlenül a sötétségbe és a tévelybe visz. Bellarmino a bölcseletben Aristotelist követte, a hittudományban Auqinói Szent Tamásnak adta az elsőséget. Ez jellemző egész módszerére, mert mindig arra törekedett, hogy a hittudományban mind a tanuló, mind a tanár következetesen átgondolt és erősen megalapozott tanulmányi rendszerhez ragaszkodjék.

A püspökök vizsgálójának az volt a feladata, hogy bizonyosságot szerezzen arról, vajjon az ujonnan kinevezett főpásztorok megfelelő fokban jártasak-e a hit és erkölcs kérdéseiben 1599-ben Szalézi Szent Ferenc is a vizsgálandók között volt és a pápa sok bíborossal együtt vett részt ezen az ünnepélyes tényen.

P. Bellarmino a zsolozsma reformját előkészítő és eszközlő bizottságban is működött. Rendkívüli tudománya és világos esze miatt a bíborosok és a püspökök gyakran fordultak hozzá különféle kételyeikkel. Sokszor hangoztatták, hogy nem kevésbbé épültek alapos hittudományi ismeretein, mint nagy szerénységén és apostoli búzgóságán.

55-ik évében járt és inkább a sok munka mint

a kor súlya máris ránehezedett vállára. 1597 június 14-én Tamás nevű fitestvéréhez intézett kedélyes levele ilyen felvilágosítást ad közérzetéről: Ha Marius (70 éves rokona) azt mondja, hogy nem öreg, ám legyen! Két év óta szemüveget kell használnom és a balfülemre csaknem egészen megsüketültem. Éppen ezért a Madruzzo bíborossal folytatott tárgyalások is nehezemre esnek, mert mindig halk hangon beszél. A pápának is többször ismételnie kell azt, amit nekem mond, mert első szavát nem értem meg. Azelőtt gyalogszerrel jártam be a hét templomot; most már a felére sem vállalkozom. Keveset eszem, mert a gyomrom nem bírja. Mindez nézetem szerint annak a jele, hogy öregszem. Ehhez hozzájárul még, hogy egészen megöszültem. Ha Mariusnak annyit kellett volna dolgoznia, mint nekem és hozzá még minden áldott csütörtökön latin nyelven kellene a Szentatya előtt nehéz hitbeli kérdésekről tárgyalnia, bizonyára több fehér hajszála volna neki, mint most... De Bellarmino erős lelke még soká egyenesen tartotta a gyenge és meghajló testet.

Katekizmus.

Nagyon értékes és hasznos könyvet szerkesztett: a katekizmust. Tarugi bíboros közbelépésére maga a pápa bízta meg őt vele. A jezsuita testvérekhez intézett korábbi oktatásait használhatta

fel e munkához. 1597-ben jelent meg a kis katekizmus és a következő évben a nagy káté. Tartalmáról és módszeréről felvilágosítanak mindjárt az első kérdések.

Tanuló: Melyek a kat. tanítás legfőbb és legfontosabb részei?

Tanító: Négy rész: A Hiszekegy, a Miatyánk, a 10 parancsolat és a hét szentség.

Tanuló: Miért éppen négy rész, és miért nem több, vagy kevesebb?

Tanító: Mert három főerény van: a hit, remény és szeretet. A *Hiszekegy* szükséges a hitre, mert arra tanít, hogy mit kell hinnünk. A *Miatyánk* szükséges a reményre, mert arra tanít, hogy mit kell remélnünk. A *tízparancsolat* fontos a szeretetre, mert megtanít arra, hogy mit kell tennünk, hogy a jó Isten kedvében járjunk. A *szentségek* szükségesek, mert eszközök, melyek által az erényeket megszerezünk és megtartjuk. Az erények pedig, amint mondtuk, szükségesek az üdvösség elnyerésére.

Tanuló: Szeretném, ha hasonlatot mondana, hogy jobban megértsem a keresztény tanítás négy részének fontosságát.

Tanító: Szent Ágoston a ház építéséről mond hasonlatot. A ház építéséhez kell először az alapot megásni és kiépíteni, ezután erre a falakat húzni és végül a tetőt, mindehhez szerszámok is szükségesek. Ha a lélek épületét akarjuk felépí-

teni, szükséges a hit alapja, a remény fala, a szeretet teteje és a szerszámok, vagyis a szentségek.

Ez a kiemelt részlet bepillantást ad a könyv sajátos módszerébe. Rendkívül vonzó, párbeszédes alakban van megírva, nem röviden, szárazon, hanem meleg, közlékeny hangon, ami a szerző kedves, szeretetreméltó személyiségét is tükrözi. 1598 július 15-éről keltezett pápai irat külön megdicsérte a művet, az egyházi állam területén mint kötelező tankönyvet vezette be az iskolákba és az egész földkerekség püspökeinek melegen ajánlotta. A katekizmus gyorsan elterjedt a különféle országokban, sok kiadást ért és legalább hatvan nyelvre fordították. A Szentírásen és Krisztus követésén kívül talán egy könyv sem dicsekedhetik ennyi fordítással. Milánóban külön kápolnát építettek a „Bellarmino”-ban való oktatásra. Szalézi Szent Ferenc is nagyra becsülte a kátét és egyházmegyéjében a hitoktatás kötelező tankönyvévé tette. Később VIII. Orbán pápa és XIV. Benedek, a kiváló tudós is ajánlotta, legújabbban XIII. Leó pápa 1901-ben a mű új kiadásához megadta jóváhagyását és dícséretével halmozta el. Ez a kis könyv a lelkek üdvössége érdekében bizonyára olyan nagy hasznot hajtott, mint a vitás kérdésekről szóló nagy műve. A katekizmus újabb bizonyítéka Bellarmino sokoldalúságának. Nemcsak a hittudományban volt nagy és járatos, ha-

nem az ígehirdetésben és az oktatás terén, még a a gyermekoktatásban is.

Ebben az időben a pápa kívánságára külön hitvédelmi művet írt a bűcsúkról. Mikor az 1600. évi jubileumi bűcsú küszöbön állott, ezt a kis művet hozzácsatolta a kontroverziák 1599-i új kiadásához és így jelentette meg.

Újabb útjai.

Ebbe az időbe esik P. Bellarmino két újabb utazása: az egyik szülővárosába, ahol bátyja, Tamás, súlyosan megbetegedett; a másik Ferrarába, ahol nyolc hónapig tartózkodott a pápa kíséretében. Az elsőről Vignanesi József, a boldoggáavatási pör egyik tanuja számol be. Mikor az előbbi Montepulcianóból Rómába utazott, hogy Bellarminót bátyjához hívja, egy idegen nemes csatlakozott hozzá, aki egyebek között kérdezte tőle, hová megy? Vignanesi mondotta, hogy Bellarminót szándékozik felkeresni. Mit? Te Bellarminót fogod meglátogatni és beszélni fogsz vele? — kiáltotta a német nagy ámulattal. Ezt a kitüntetést számodra is kieszközölhetem, felelte amaz és elvezette a római kollégiumba. A nemes térdenállva várta P. Bellarminót, átkarolta lábát és alig volt rábírható arra, hogy felkeljen. Ha a mennyországba kerül, úgy egészen külön hálára lesz kötelezve Bellarmino iránt, mondotta a nemes, mert művei olvasása nagyon sokat használt lelkének.

Mikor Bellarmino szülővárosába érkezett, bátyja csakugyan súlyos betegen feküdt, azért az éjtszakai imában töltötte a nagybeteg ágyánál, de másnap reggelre elmúlt a halálveszedelem.

II. Alfonz herceg halála után, aki gyermektelen házasságban élt, Ferrara mint pápai hűbér, visszaszállt VIII. Kelemenre, aki az elhunyt herceg rokona részéről támasztott ellentétek elsimítására előbb unokaöccsét, Aldobrandini bíborost küldte Ferrarába, hogy a pápa nevében birtokába vegye, de azután, hogy a tartomány birtokát biztosítsa, személyesen is odautazott. 1598 ápr. 13-án indult el kíséretével együtt és a lorettói kegyhelyen tett látogatása után május elsején érkezett Ferrarába. A kíséretében lévő P. Bellarmino most sem lakott a pápa palotájában, hanem a jezsuita kollégiumban kért szállást.

Ferrarában kifejtett működéséről csak annyit ismerünk, amennyit a jezsuita rend érdekében tett. Említésreméltó a fáradozása, hogy a jezsuitákat Franciaországból kiutasító rendeletet a pápa közbelépése által hatálytalanná tegye. Mikor a király élete ellen merényletet követtek el, a párizsi parlament a büntényt a jezsuiták rovására írta, egy atyát kivégeztetett, a többi kiűzte a fővárosból és a vidékről, csak 1603-ban engedte meg a királyi rendelet a jezsuiták visszatérését. Egyik spanyol rendtársa, aki különben buzgó és derék lelkipásztor volt, azt a különös tervet for-

gatta eszében, hogy megalapítja a sarútlan jezsuiták rendjét. A rendfőnökhöz kósza hírek vetődtek el az érdekes ügyről. P. Acquaviva kérte Bellarminót, hogy lépjen közbe Baronius bíborosnál, akit a pápa már megbízott a terv megvizsgálásával. Bellarminónak sikerült a pápát meggyőznie, hogy az eszme mennyire ellenkezik a Jézustársaság szellemével. A rendfőnök a jó pátert visszaküldte Spanyolországba, ahol lehiggadva, még sokáig folytatta előbbi sikeres működését a mórók között.

A legjobb barát.

P. Bellarmino kapcsolata Baronius bíborossal nagyon bensőségessé vált ebben az időben. Baronius testvérének nevezte Bellarminót és azt mondta: Jonatás nem volt annyira egy szív, egy lélek Dáviddal mint én Bellarminóval. Már azelőtt is a legnagyobb tisztelet jelével fogadta az egyszerű szerzetespapot, amint azt különben csak püspökökkel tette, s bármely órában meglátogathatta őt. Mikor Baronius 1596-ban bíborossá lett, nagyon sajnálta, hogy Bellarmino nem kapta meg ugyanezt a kitüntetést; azóta ebben az irányban is érvényesítette befolyását. Egészen vígasztalan volt, amikor barátja elhagyta Rómát, hogy a capuai érsekség kormányzását átvegye. Bellarmino nagyon ragaszkodott Baroniushoz, utolsó betegségében mindennap meglátogatta őt és elha-

lázolásakor (1607) fájdalmas könnyeket hullatott. Az oratoriánusok közösségétől kikerült bíborossal ápolt kölcsönös barátsága készítette arra, hogy Neri Fülöpnek, az „Oratorium” alapítójának a boldoggáavatását buzgón szorgalmazza. Az időközben felmerült tudományos nézeteltérések nem ingatták meg a jóbaráti viszont a két tudós között. Bellarmino elmondja, hogyan szállt szembe a nagy történettudóssal, amikor az tagadta az András-legenda yalódiságát és hogy Baronius az ellenérvek megfontolása után nyíltan vallotta, hogy Bellarmino nézete a helyes. A kegyelemről szóló vitában viszont Baronius nem fogadta el barátja álláspontját.

1598 őszén Ferrarában tartózkodásuk alatt mindketten üdülő utazást tettek Páduába és Velencébe. Páduában Pinellit, a tudományok kiváló barátját és áldozatos pártfogóját akarták személyesen üdvözölni. Baronius addig csak levélben érintkezett vele, de Bellarmino sem ismerte őt személyesen. Abban a hiszemben, hogy Pinelli éppoly kevésbé ismeri őket, világi papoknak öltözve látogatták meg őt. Pinelli úgy tett, mintha csakugyan nem ismerné meg a két tudóst, de kevés vártatva dolgozószobájába vezette őket, ahol mindkettőjük arcképe függött, s Bellarmino képre mutatva mondta Baroniusnak: Nézze csak, mennyire hasonlít ez az arckép kísérlőjéhez! Bel-

larminónak Baronius képét mutatva így szól: Nem hű képe ez barátjának?

A pápa dolgavégeztével november 26-án visszatér Rómába, P. Bellarmino a hosszú távollét után ismét hozzálátott szokásos tudományos foglalkozásaihoz.

VI. BÍBOROS.

Bellarminónak már 1596-ban megvolt a kilátása, hogy szülővárosa püspökévé nevezik ki. I. Ferdinándhoz, Toscana hercegéhez írt levelében világosan jelzi, hogyan gondolkozott erről a kitüntetésről. Mikor arról értesült, hogy a herceg a montepulcianói püspöki szék betöltésénél róla is megemlékezett. Bellarmino saját kinevezését mindenkép ellenezte volna, ha a pápa felajánlja neki a püspökséget, mert a rövid néhány esztendő, ami életéből hátra volt, a rendben akarta tölteni. Nem került sor kinevezésére.

Kilátásai.

Már V. Sixtus gondolt arra, hogy Bellarminót bíborossá teszi. Második utódja, IX. Ince pápa, aki mindössze 62 napig uralkodott, csak a sürgető kérelmeknek engedve hagyott fel Bellarmino kinevezésének tervével, illetőleg elnapolta a következő bíborosi gyűlésig, amelyet már nem élt meg. Bellarmino akkor Frascatiban tartózkodott. A kinevezés minden órában meglephette, azért még benső barátja, Radziwill bíboros kérései sem tudták arra indítani, hogy visszatérjen Rómába.

VIII. Kelemen pápa minden igyekezettel azon

volt, hogy az Egyház legfőbb tanácsába méltó tagokat válasszon be. A bíborosi méltósággal tün-
tette ki Baroniust, a híres egyháztörténetírót, To-
ledót, a nagy hittudóst, Perront, a tudása és ékes-
szólása által egyaránt kimagasló hitvitázót és
másokat. Bellarminót is már uralkodása első évei-
ben meg akarta hívni a bíborosok testületébe, de
különféle természetű hatások és pedig nemcsak
kéresek, hanem, amint látszik, kedvezőtlen ítéle-
tek, sőt rágalmozó beszédek is hozzájárultak
ahhoz, hogy szándéka megvalósítását elnapolja.
P. Bellarmino maga is el akarta hárítani a kitün-
tetést. A rend főnökét és Baroniust bíborost esdve
kérte, vessék latba egész tekintélyüket ebben az
irányban. Tamás bátyja, valamint Bellarmino ro-
konsága is viszont kívánta, hogy a családnak
bíborosi méltósággal ékeskedő tagja legyen. Bel-
larmino hat ellenekot sorolt fel a kinevezés ellen
válaszában. Az egyházi méltóság elfogadása
veszélyes lelke üdvére. Előrehaladott kora miatt
még testi egészségének is ártana, mert megszokta
a tanulást, a tudományokkal való nyugodt, zavar-
talan foglalkozást. Őreg már ahhoz, hogy jövedel-
méből sokáig támogathassa rokonait. A Jézustár-
saságra sem előnyös, ha csorbát szenved fontos
törvénye, amilyen a kitüntető egyházi méltosá-
gok visszautasítására vonatkozó fogadalom. Az
Egyháznak nagyobb hasznára lehet, mint szerze-
tes. Végre az Egyház ellenségei azt fogják mon-

dani, csak azért írta könyveit, hogy méltóságra jusson.

Az a gondolat és értesülés azonban fájdalmasan érintette érzékeny lelkét, hogy hamis vádak és rágalmak folytán maradt ki a bíborosi méltóságból.

A bíbor fényében.

Toledo halála után visszahívták Rómába, hogy az elhúnyt bíboros hivatalába lépjen. Nagyon közelfekvő volt, hogy a bíborosi méltóságban is követni fogja őt. P. Bellarmino is jól tudta ezt, de azért mégsem akart megbarátkozni ezzel a gondolattal. Dietrichstein bíboros azt állította előtte, hogy nemsokára ugyanolyan ruhát fog viselni, mint ő. Ez az én bíbornokságom, válaszolta Bellarmino könyveire mutatva. De minden szabóddása és a rendfőnök minden kérése sem használhatott többé semmit. VIII. Kelemen valakinek, aki a kérdésben a pápa szándéka felől puhatolódzott, látszólag tagadó választ adott: Méltó, de jezsuita! Azt is megengedte, hogy P. Bellarmino új rendi hivatalt kapjon, átvette a poenitentiaria vezetését, de mindezt csak azért tette, hogy szándéka rejtve maradjon.

Váratlanul történt, amikor VIII. Kelemen 1599. nagybőjtje kántorszerdáján a bíborosok tesülete előtt kijelentette, hogy Bellarmino jezsuita atyának a bíboroskalapot akarja adományozni. Az

összegyülekezett bíborosok előtt ezeket a megtisztelő szavakat mondotta róla: Azért választjuk, mert tudás dolgában nincs párja Isten Egyházában, azonfelül kiváló és szentéletű pápa rokona.

A pápa azonnal megbízottat menesztett a kollégiumba, hogy közölje a kinevezést és megtiltsa neki, hogy a házat elhagyja. A pápa meg akarta akadályozni abban, hogy a kinevezés fogadtatása ellen bármilyen lépést tegyen. A pápa nem-sokára magához hívatta őt és átadta neki a bíboros-kalapot. P. Bellarmino szabadkozni akart, de a pápa félbeszakította őt ezekkel a szavakkal: A szent engedelmesség nevében súlyos bűn terhe alatt kötelezlek, hogy a bíborosi méltóságot elfogadjad. Ezzel lehetetlenné vált minden további ellenállás, a pápa kifejezett parancsával szemben már a külön szerzetesi fogadalomnak sem volt hátya. Az új bíboros címét a Sancta Maria in Via templomról kapta. Ezt a címet élete vége felé, Borromeo Szent Károly iránti tiszteletből felcserélte a Szent Praxedes-templommal. Bellarmino az eseményt még ugyanazon a napon közölte bátyjával. Megírta neki, hogy a kinevezést annyira titkolták, hogy előre semmit sem tudott felőle, ámbár világos jelekből sejthető volt. Az Úr úgy akarta, hogy ez a méltóság vállára kerüljön. Adja Isten, hogy csakugyan dicsőségére legyen!

Egyik bíboroshoz írt levelében szépen fejtegeti, hogy miképen gondolkozik az új méltóság-

ról. Úgy találja, hogy csodálatos és nagy ez a méltóság, ha gondolataink a földön időznek és elfelejtik örök hazánkat. Ha lelkünk jól értékeli, ha Jézus Krisztus iskolájában tanultunk, ha szorgalmasan olvastunk az evangéliumot és az apostolok leveleit, és ha komolyan gondolunk arra, hogy csak vendégek és idegenek vagyunk itt a földön, mi más mindez, mint füst kevés tűzzel; mi egyéb életünk, mint a mező fűszála és minden dicsőségünk mint a rét virága? Bevallotta a bíborosnak, hogy a bíbort sohasem becsülte nagyra; most pedig annyira távol áll csodálásától, hogy ámul azokon, akik bámulják... és sajnálja azokat, akik az örök király dicsőségét elhanyagolják és ahelyett a mulandó megtisztelést és a dicsőség árnyékát hajhásszák... Mikor rendtársai a római kollégiumban díszünnepélyt akartak rendezni tiszteletére, Bellarmino csak azzal a föltétellel fogadta el a meghívást, ha az ünnepi programszámok alapgondolata és hangulata ez lesz: Minden test mulandó, mint a fű és annak minden dicsősége, mint a mezők virága. (I. Péter 1, 24.)

Az új bíboros más nyilatkozatai is tanúságot tesznek arról, hogy az alázatos lelkület milyen mélyen gyökerezett benne. A bíborosi méltóságot nemcsak kevesebbre becsülte, mint Isten lelki kegyelmeit és adományait, hanem még az égő vágy is megvolt benne, hogy a méltóságról mi-

nél előbb lemondjon és ismét egyszerű szerzetesi életre adja magát. Sőt, e méltóság miatt gyakran lelki üdvössége felől is komoly aggodalmi támadtak. Mondotta, ha bíboröltözetére néz, úgy tetszik, mintha a pokoli tűz lángnyelvei nyaldosnának. Ilyen nyilatkozatai aggályosan gyengéd lelkiismeretének kifejezései. De az sem tagadható, hogy a külső fényt és pompát szerető időben a fejedelmi kitüntetések és méltóságok nem egyszer komoly veszéllyel jártak a lélekre nézve. Bellarmino társai közül talán nem is egy súlyos vereséget szenvedett a lelki harcban. Ez volt az oka annak, hogy rendi előjáróinak is feltette a kérdést, nem vétkezett-e azzal, hogy a bíborosi méltóságot elfogadta és nem köteles-e lemondani a méltóságról? Végre nehezen beletörődött sorsába és előjárói tanácsára megújította a fogadást, hogy új és nehéz hivatalában is szentül akar élni.

Megnyugvása.

Idővel letett minden nyugtalanító aggodalomról és egészen Isten szent akaratára hagyatkozott. 1601-ben Lotharingiai Henrikhez, Verdun püspökéhez intézett levele is tanuskodik arról, milyen derűs megnyugvásra talált. Az említett egyházfejedelem le akart köszönni méltóságáról és szerzetbe óhajtott vonulni. Bellarmino ezt írta neki: Istenes óhaját illetőleg, hogy t. i. galamb-

szárnyakat kíván, hogy a legédesebb pihenés helyére repülhessen, elmondom Méltóságodnak, ami eszembe jut. Én azon a nézetem vagyok, hogy semmiben sem találhatunk olyan biztos nyugalmat és az igazi üdvösség biztonságát, mint az Úr akaratának teljesezésében és a lélek teljes átadásában Isten szolgálatára. Az Úr e szavait minden más szavánál mindig jobban szerettem: Atyám, ha lehetséges, múltjék el tőlem ez a pohár, mindazonáltal ne az én akaratom legyen, hanem a tied. Nagy áron váltattunk meg; mint megváltott szolgák nyílt, tettetés nélküli engedelmességgel tartozunk az Úrnak. Ha lelkiismeretünk a tanunk, hogy a magasabb méltóságot nem kerestük, nem kívántuk, nem magunk választottuk és ha még most sem törődünk földi dicsőséggel, hanem, ha rajtunk állna, sokkal szívesebben letennők hivatalunkat, akkor nem látom be, miért ne nyugodjunk meg Isten akaratában, amely helytartójának nyílt parancsa által világosan értésünkre adatott. A püspöki méltóság nehéz, sok gonddal és veszéllyel jár; de a bíborosi méltóság is époly nehéz és nem kevésbé veszélyes. Ha Teremtőnknek és Megváltónknak úgy tetszett, hogy ezekbe a veszélyekbe és aggodalmakba beléhelyezett, merészkedhetünk-e őt kérdőre vonni: Miért tetted ezt velünk? Aki bennünket szeretett és életét is odaadta értünk, Péternek és benne minden lelkipásztornak is mondani kegyeskedett: Ha sze-

retsz engem, legeltesd bárányaimat. Ki mérészné tehát az Úrnak mondani: Én nem akarom legeltetni bárányaidat, hogy saját lelkem üdvét veszélynek ki ne tegyem. Csak az beszélhet így, aki nem Istent szereti, hanem önmagát. Aki igazán szereti Istent, az apostollal azt fogja mondani: Inkább elválasztva akarok lenni Krisztustól testvéreim miatt, mint nem viselni azt a terhet, amelyet Isten kegyessége rakott vállamra. Ott nem is lehet veszély az örök üdvösségre, ahol igazi szeretet uralkodik, mert ha tudatlanságból és emberi gyarlóságból sokat vétkezünk, a szeretet befödi a bűnök sokaságát. Igen, ha volna kilátás, hogy Isten akarata szerint és helyettesének áldásával Méltóságod a szerzetesi élet nyugalmaiba térhetne és én is oda követhetném, akkor mindenesetre azt kellene választanunk. De mivel nem világít ilyen reménysugár, azért írtam, amit írtam és az Őn szent lelkének is elmondtam azt, amit gyakran mondok saját magamnak, ha a főpásztori hivatal miatt aggódik a lelkem.

Külső rendtartása.

Mutius Vitelleschi, a későbbi jezsuita rendfőnök mondotta Bellarminóról, hogy mint bíboros csak ruhát cserélt, de előbbi életmódját egészen megtartotta. Ez a dícséret a XVII. században sokkal többet mond, mint ma. Akkor a bíborosok-

nak hatalmas jövedelmük volt, fényes palotában laktak, nagy szolgaszemélyzetet tartottak, nem ritkán fejedelmi fénnel rendezték be udvarukat, sokan közülük a világi uralodók lazult erkölcsi felfogásának hódoltak, jóllehet az egyházi reformtörekvések időnkint visszanyesegették az előbbi századok sok visszásságát.

Bellarmino sem mondhatott le egészen a rangjának megfelelő külső fényről. Eleinte a Vatikán néhány díszes termében lakott, később saját palotájába költözött, de a lakosztályát a lehető egyszerűen rendezte be. Néhány gyertyatartó, és egy ezüst tintatartó kivételével ezüst felszerelést csak a kápolnában tűrt meg. Magasrangú látogatói számára megtartott négy bársonyszéket, a többit eltávolította. Bíbor díszöltözete, amelyet a pápa ajándékozott neki, kitartott bíborosi életének huszonkét évében. A többi ruhája is közönséges szövetből készült. A felsőruha olyan volt, amilyen egyházfejedelemhez illett, a toldozott-foldozott alsóruha megfelelt a szerzetesi szegénységnek és egyszerűségnek. A bíborosnak két kocsit kellett ugyan tartania, hogy a kor szokása szerint udvari papjai és a nemesek kíséretében hajthasson a hivatalos gyűlésekre és egyéb hivatali ténykedésekre, de a kocsik egyszerűek voltak és a kísérő lakájok dísztelen fekete öltözetet viseltek. Udvari és szolgaszemélyzetét a kor kö-

rülményeihez képest: a lehető legszerényebb számra, harmincra korlátozta.

Amilyen egyszerű volt a ház berendezése, olyan volt asztala is. Egyik előkelő spanyol karácsonyra szárnyast küldött neki, Bellarmino köszönettel visszaküldte az ajándékot a következő sorok kíséretében: Amióta bíboros vagyok, soha szárnyast nem ettem, sem egészséges, sem beteg koromban. Környezete tanúsága szerint egy húsfogásnál többet sohasem szolgáltatott föl magának.

Ajándékokat csak a legritkább esetekben fogadott el, amikor a köteles tisztelet és szeretet megsértése nélkül nem utasíthatta vissza azokat. Amit egyházi vagy világi fejedelmek küldtek neki, azt rendesen visszaküldte vagy a szegények közt osztatta szét. IV. Henrik király arra kényszerítette őt, hogy jövedelme gyarapítására apátsági javadalmat fogadjon el. Amikor V. Pál 1605-ben a pápai trónra lépett és első kihallgatáson fogadta a bíborosokat, Bellarmino azt a kegyet kérte, hogy erről a javadalomról lemondhasson rendtársai javára. A pápa csodálkozva ezt a megjegyzést tette: Az összes bíborosok kegyet vagy adományt kértek, csak ön akarja, hogy valamiről lemondhasson. Szentséges Atya, válaszolta Bellarmino, — én mint szegény nemes születtem, mint szegény szerzetes nevelkedtem és az a kívánságom, hogy mint szegény bíboros éljek és haljak. Egy könyvkereskedő tudatta vele, hogy műve el-

adásából 15.000 tallér nyereséget szerzett; ebből 4000-et neki küld. Bellarmino nem fogadta el a különben jogos ajándékot. Kisebb adományokat is visszautasított. A brüsszeli jezsuita kollégium szép képekkel díszített kötetet küldött neki. Bellarmino a rendfőnöknek továbbította azt s az ajándékozóknak köszönettel megírta, hogy mint szerzetes semmit sem fogadhat el egyéni használatra. Még elajándékozni való képekről és ereklyékről sem akart rendelkezni. Egyszer nagy vágya támadt, hogy szent pártfogójának felajánlott képét megtartsa, hogy ebben a szegénység ellen ne vétson, magától a pápától kért rá engedélyt.

Rendszeretete.

A szegénységgel együtt megtartotta a szerzetesek komoly és rendezett életmódját is. Szolgaszemélyzetének részletes tanubizonyságai biztosítanak erről. A bíboros hatórai alvás után felkelt, a szolgaszemélyzet igénybevétele nélkül egyszerű házi öltözetet öltött magára; azután elmondotta a zsoltosmából a Matutinumot és a Laudest, azután egyórás elmélkedést végzett. Ennek végeztével napkeltekor elimádkozta a Primat, majd felsőruhát vett magára, elmondta a Tertiat és utána bemutatta a szentmisét házi kápolnájában. A hálaadás és a Sexta elvégzése után néhány látogatót fogadott, azután a hivatalos gyű-

lésekre vagy a konzisztóriumba hajtatott vagy ünnepi istentiszteletre vonult, ha a pápa tartotta. Csak amikor visszatérése után a Nonat is elmondotta, hívhatta őt a háznagy asztalhoz. Az étkezés ideje alatt a bíboros legszívesebben a szentek életéből olvastatott. Asztalutáni felüdülése abban állott, hogy félóráig imádkozta a szentolvasót, azután a dolgozószobájába vonult és buzgón munkához látott. Az esti harangszóra elmondotta a Vesperat, azután az udvari embereket és szolgál személyzetet a házi kápolnába hívatta a mindenszentek litániájának imádkozására. Vacsora után megint az olvasó imádkozása volt a felüdülése. A Completorium és az esti ima fejezte be a napi munkát. Ilyen komoly elfoglaltság után rövid, jótékony álom üdítette fel őt. A bíboros maga mondta, hogy az alvásban semmiféle gondok, aggodalmak sem zavarták, sem a forróság, sem a hideg nem hatott rá kellemetlenül.

Ilyen volt szokott napirendje, ha semmi rendkívüli esemény nem módosította.

Ünfelegyelmezése.

A kitartó és pontosan rendezett munka nem volt elég Bellarminonak, más önmehtagadásokat is végzett. P. Carminatanak, akitől lelki dolgokban többször kért tanácsot, írta: Minden szerdán és pénteken böjtölök, amint azt előbb is tettem. De a vezeklőövet viselni, puszta földön hálni, ke-

nyéren és vizen böjtölni és hasonló önsanyargatásokat már nem merek végezni, mert nem tudom, hogy korom kibírná-e. Közel járok a hatvanhoz. De, ha bölcs lelki ember ajánlaná nekem, vonatkozás nélkül megtenném. Volt olyan idő, amikor advent és nagyböjt és a nagy ünnepek előnapjainak szokásos böjtjein kívül még háromszor böjtölt hetenkint. A hideg elviselésére, amely Olaszországban a téli hónapokban ugyancsak érezhető, a bíboros minden úton-módon edzette magát, csak vendéglátáskor fűttetett be, hivatalos alkalmakon kívül kesztyűt nem viselt, úgy hogy keze megdagadt és felfakadt. A szörnyű meleg nyári hónapokban is Rómában maradt és nem távozott szünidőzni a kies üdülőhelyekre, mert jó alkalom nyílt arra, hogy kedve szerint az imának és tanulmányoknak szentelhesse idejét, amikor a nagyvilág távol volt Rómától.

Ez a rendezett, szigorú, edzett életmód Bellarmino egészségére is kedvező hatással volt. A gyenge test erősödött, edződött, 70 éves korában is mondhatta, hogy a nagyböjt megtartása nem esik neheze. Tíz évvel később tréfálkozva dicsekedett, hogy addig csak három fogát vesztette el.

Szigorúsága önmagával szemben, jóság mások iránt: az életszentség örök ismertetőjele. Bellarmino is jóságot és szívességet tanúsított látogatói és vendégei iránt. Meghatározott fogadási

vagy kihallgatási órákat nem akart bevezetni; mindenki akkor mehetett hozzá, amikor akart. Ha valaki jelentkezett, azonnal félbeszakította munkáját és elébe sietett. A főpapokat a legnagyobb tisztelettel és szeretettel üdvözölte; nem engedte, hogy födetlen fővel álljanak előtte és testvéreinek nevezte őket. P. Carminata Bellarmino ez irányú kérdésére válaszolva kifogásolta, hogy nem elég üde és közvetlen a társalgásban. Bellarmino különben maga is (némi túlzással) beismeri ezt a tényt, mikor így ír: Természetemnél fogva hideg vagyok, főképp ott, ahol ellenállásra találok. Némelyek ennek a hidegségnek a „szerénység” szép nevét adják, de sokkal több benne a gyávaság és félénkség, mint a szerénység. Ha több szeretetem volna, le tudnám győzni, mert a tökéletes szeretet nem ismer félelmet... Bellarmino minden szerénysége ellenére meg kell mondanunk, hogy ezt a szeretetet mégsem nélkülözte és lassan legyőzte veleszületett félénkségét, úgy hogy mindenki, aki vele társalgott, egészen el volt ragadtatva nagy szeretetreméltóságától. Estei bíboros mondotta, hogy nagy élvezettel társalgott Bellarminoval nagy szívessége és jósága miatt; atyai intelmei nem egyszer könnyeig meghatották őt.

A bíboros főképpen lelki dolgokról szeretett beszélni, de azért értett ő a vidám társalgáshoz és szellemes tréfáláshoz is. Egyik egyházfejede-

lem alkalommal azzal dicsekedett hogy 60 ezer skudi (jövedelem) felett rendelkezik évenként. Az enyémet éppen semmivel (6000—0) múlja felül, mondotta Bellarmino nevetve. Máskor közölték vele, hogy egyik zsidó hogyan szólt róla. Ha minden keresztény úgy élne, mint Bellarmino, minden zsidó keresztény lenne. Egy másvallású meg így nyilatkozott: Ha minden bíboros olyan volna, mint Bellarmino, nem lenne eretnek. Ime, már két tanu is akadt életszentségem bizonyítására — jegyezte meg a bíboros tréfásan —, még egy pogány és muzulmán hiányzik és már szentté is avathattok. Ismét más alkalommal a Quirinalis nagyszabású építkezéseire mutatva, latinul mondotta: Habemus papam magnae aedificatio-nis! Igen épületes (építőkedvű) pápánk van!

Mikor intették, hogy öreg korában már ne böjtöljön háromszor hetenkint, azt felelte: A Szentírásból bizonyíthatom, hogy meg kell tennem, mert az Írás mondja, ha igazságatok nem leszen nagyobb mint az írástudóké és farizeusoké, nem mentek be a mennyek országába. Már pedig azok hetenkint kétszer böjtöltek. Erőteltjesen szellemes megjegyzést tett, amikor valaki azt hánytorgatta, hogy a pápa örök üdve nagy veszélynek van kitéve amiatt a nagy felelősség miatt, amely főpásztori hivatala miatt reá háramlík. Annyi bizonyos, viszonozta a bíboros, — hogy 16 év óta

egy sem került a pokolba. V. Pál akkor ugyanis már 16 éve uralkodott.

Bellarmino nem nagyon szerette azokat a látogatókat, akiket merő kíváncsiság vagy hiúság vezetett hozzá. Ha valaki haszontalan, a tárgytól messze elkalandozó beszédbe fogott, a bíboros lecsukta szemét, úgy tett, mintha aludnék, és csak akkor nyitotta ki, amikor a látogató visszatért a tárgyhoz. Ha senki sem várt bebocsátásra az előszobában, haladéktalanul megint munkához látott, azonnal egészen belemerült tudományos gondolataiba, mintha közbeeső megszakítás nélkül csakis azokkal foglalkozott volna. A földi dolgok helyes értékelésének és Istennel való szüntelen egyesülésnek természetes következménye volt az a könnyed visszatérés és összpontosítás.

Gondossága.

A házanépe iránt jóságos volt, ideiglenes és örök javukat nagyon szíven viselte. Élelmezésükről, ruházatukról atyai szorgossággal gondoskodott. Ő maga ugyan nem fűtetett télen, de udvari embereitől nem vonta meg a fűtést. Szolgálatukat pontosan rendezte, úgyszólván sohasem történt, hogy megszabott szolgálati idejükön kívül igénybe vette őket. A személyzetnek is elég munkája akadt mellette, mert a legszükségesebbre szorította le számukat. Ha valamit meg kellett

hagyni vagy elrendelni, inkább kért, mint parancsolt; sőt eljárása azt a látszatot keltette néha, hogy ő fogad el alattvalóitól utasítást. Az egyházi renden lévők és nemesek iránt inkább atya volt, mint úr; ha megjelentek előtte, hellyel kínálta meg és a beszélgetés végeztével födetlen fővel az ajtóig kísérte őket. Ha valamelyikük megbetegedett, meglátogatta, saját háziorvosát küldte el hozzá és orvosságról is gondoskodott. Bellarmino maga nem akart elfogadni ajándékot, de a szolgálatában álló személyzet emiatt nem szenvedett rövidséget. Egyszer miseruhát küldtek valahonnan ajándékba a bíborosnak, a személyzetnek pedig bort; az utóbbit elfogadta számukra, de a miseruhát köszönettel visszaküldte.

A buzgó egyházfejedelem még szegesebb gondal örködött övéinek lelki javán. Az udvari emberek és szolgák mindennap megjelentek a szentmisén, közösen végezték a reggeli és esti imát. Minden hónapban meggyóntak és legalább minden nagyobb ünnepen megáldoztak. A katekizmust maga a bíboros magyarázta azoknak, kik nem bizonyultak eléggé járatosaknak a hitben. Különben gyakran tartott nekik lelki oktatásokat, főképpen az ádventi és nagyböjti időben, sőt, az egyik feljegyzés szerint majd minden vasárnapon. A beigazolt rágalmozást és káromkodást, kártyát és kockajátékot elbocsátással büntette. Így tör-

tént, hogy csak kevés szolgája élt vissza elnéző jóságával, a legtöbb hűséges szeretettel ragaszkodott hozzá.

Jótekonysága.

Bellarmino a szegényeket szerette, s minden fölös dolgát nekik adta, mert ezt súlyos lelkiismeretbeli kötelességének tartotta. Mi mindent nem tartott ő fölöslegesnek? Betegségében visszautasította a jobb élelmezést, napóráját nem akarta javíttatni, hogy emiatt a szegények rövidséget ne szenvedjenek. Ébresztőóra jó szolgálatot tett volna neki, mégsem akart venni, hanem csak alkalmi ajándékba fogadta el. Amikor a háborús zavarok miatt jövedelmének jelentős részétől elesett, néhány szolgát elbocsátott, hogy alamizsnálkodását ne kelljen korlátoznia. Sokszor kérdezte tanácsosaitól, hogy nem sokallják-e lovai számát? Bőkezűségével szegény kolostorokat, szűkölködő családokat, tehetséges, de szegény diákokat és kórházi betegeket állandóan segített. A capuai székesegyházban tartott hitoktatásokon megjelenő gyermekek javára alapítványt létesített, amelynek kamataiból kenyeret vettek nekik. Figyelmes jóindulattal és megértő szánakozással pártfogolta a szégyenlős szegényeket, de emellett gondoskodott az egyházmegyei templomok javításáról és szépítéséről, főképp a bíborosi címűl kapott római templomról.

Alamizsnálkodásában majdnem pazarló volt. Háznagyának ismételten meghagyta, hogy csak adjon sokat a szegényeknek. Keveset törődött az-
zal, hogy a jelentkező szegény valóban méltó-e az alamizsnára, mert a kérőben mindig Krisztust látta. Ha elfogyott készpénze, többször értéktárgyakat zálogosított el: gyűrűjét, a fali szőnyeget, az ezüst tintatartót, ha már semmije sem volt, sokszor könnyelábadt szemmel bocsátotta el a kéregetőket és őszintén bevallotta nekik saját szűkös helyzetét. Mikor már öregkorában figyelmeztették, hogy takarékoskodjék kissé, felelte, hogy takarékoskodás nélkül is mindig jó sora volt és az elmúlt 70 esztendő alatt emiatt még soha ínséget nem szenvedett. Kiáradó felebaráti szeretetének következménye volt, hogy a pénztelen bíboros temetési költségeit a pápának kellett fedeznie. Mindenesetre hatékony reform lehetett Bellarmino példája és igénytelensége a forrongó és erjedő korszakban.

Az égiekre irányuló gondolkozásmódja és a tudományokkal való szüntelen foglalkozás miatt úgyszólván elveszítette érzékét és érdeklődését a földi értékek és javak iránt. A pénzkezelésben oly kevésbé volt járatos, hogy egyszer nagyobb összeg kifizetésekor meg kellett neki magyarázni a különböző pénznemek értékét. Mikor bíborossá lett, a spanyol követ azt jelentette a királynak, hogy Bellarmino szentéletű és tudós ember, de

az anyagi ügyek kezelésében kevésbé járatos. Tudjuk, hogy más kiváló előnyök pótolták a nagy bíborosban ezeket a fogyatkozásokat.

Rokonaival szemben.

A bíboros csak a kérők egyetlen faja iránt tudott kemény lenni: a rokonokkal szemben. Hajthatatlanul ragaszkodott a trienti zsinat sürgető előírásához, amely meghagyta az egyházfejedelmeknek, hogy tegyenek le a rokonaikhoz való minden érzéki és rendetlen ragaszkodásról, mivel az egyoldalú pártolás nagy károkat okozott és okozhat Isten Egyházának. Nála sem volt könnyű a helyes út járása, mert testvérei és rokonai folyton zaklatták és újra meg újra kérésekkel fordultak a bíboroshoz, vagy állandó segítséget kértek tőle vagy alkalomszerű adományokért könyörögtek nála. Hittudósokat is küldtek a nyakára, akik majd bebizonyítják neki, hogy a népes családról és rokonságról jobban is szabad gondoskodnia. Ez a lépés merész és céltévesztett vállalkozás volt, mert az atyafi-pártolás kísértéseire azt válaszolta, hogy sohasem tudja magát olyanra rászánni, amit meg nem engedettnek tart, mivel az egyházi javadalom az Egyházé és a szegényeké, ő csak gondozója, de nem korlátlan ura. Mikor 1605-ben kilátás nyílt arra, hogy a lezajló választásból mint pápa kerül ki, erre az eshetőségre külön fogadalmat tett, hogy rokonainak sem meg-

tisztelő állásokat nem juttat, sem gazdagítani nem fogja őket. Tamás fivérének írta, hogy tartsa lelkét békében és nyugalomban s Isten megsegíti. Nem fogja támogatásában elmulasztani azt, ami igazságos, illő és lelkiismeretével összeegyeztethető. Bellarmino saját ifjúságából tudta, milyen nehéz a szűkös körülmények között élő nemes családnak a helyzete, hogy rangjának megfelelő életet folytasson. Tamás nevű testvérének is 14 gyermeke volt, azért hónaponként megállapított összeget küldött neki; többi rokonainak is juttatott időnként kisebb segélyeket. Megtalálta tehát a helyes középutat, övéivel szemben sem kemény, sem engedékeny nem volt. Élete vége felé nyugodt lélekkel írhatta egykori kamarásának: Igen örülök annak, hogy rokonaimat nem gazdagítottam; ebből is remélem, hogy megmentem lelkemet. Ha az ellenkezőjét tettem volna, nem számíthatnék rá nagy bűnbánat nélkül, mert Isten és az Egyház parancsai világosan mondják, hogy a főpapnak nem szabad rokonait gazdagítani, hanem csak alamizsnát adhat nekik, akár más szegényeknek, hogy szükségét ne lássanak, hanem rangjuknak megfelelően élhessenek.

Bellarmino nagyobb igyekezettel törekedett arra, a lelki tökéletesség megbecsülhetetlen kincseit közölje rokonaival. Egyik rokona lovaggá akart lenni, de kívánságát nem vihette keresztül a lovaggáúttással járó nagy költségek miatt. Mi-

kor Tamás hozzáfordult ebben az ügyben, Bellarmino azt válaszolta, örülök, hogy a szegénység az egyedüli ok, ami rokonát a Szent István-keresztől megfosztja, éppen azért ragadja most meg Krisztus keresztjét, amely sokkal megtisztelőbb, ámbár az emberek általában kevésbé ismerik és becsülik. Kamilla legkedvesebb nővére volt a bíborosnak s mégis amikor Rómába akart utazni, hogy a bíbor fényében láthassa bátyját, Bellarmino azt válaszolta neki: Ha ismét vágyad támad, hogy bíboröltözetben láss engem, vess keresztet, mert ez a sátán kísértése. Mondd magadnak: a halál óriási lépésekkel közeledik; a túlvilágra kell gondolnom, nem a jelen valóságra, Krisztus szenvedésére és nem a világ hiúságára és álnokságára! Ó, a bíbor! Ha tudnád, mennyi bajlódás és kellemetlenség tapad hozzá! Ha tudnád milyen édes nyugalmat élveztem, amikor a Jézustársaság egyszerű, feketeruháját viseltem, azt hiszem sokkal inkább kívánnád, hogy a szerzetesi öltönyben láss engem, mint bíborosi díszben!

Úgy látszik, hogy a bíboros Bellarmino nem látogatta meg rokonait Montepulcianoban, de látogatásukat sem könnyen fogadta Rómában. Ha a család köréből haláleset hírét jelentették neki, vigasztaló sorokkal kereste fel övéit, örült a boldog halálnak és az örök életnek, amelybe hite szerint rokona bevonult.

Ilyen magatartás a rokonok iránt, az ideiglenes és örök jólét kérdésében valóban komoly és hatásos „ellenreformáció” volt.

Lelkisége.

Ritka erényességének forrása: szüntelenül Isten színe előtt járt. Isten akaratát kereste és aszerint rendezte be életét; összpontosított lelki összeszedettségét sohasem veszítette el. Szerzetesi élete idejében talán semmi különösét nem találunk benne; de a bíborosnál, aki mint valami fejedelem mindig az élet sodrába került és szerepelt, és a sok külső foglalkozás mellett ez az összeszedettség az igazi életszentség jele. Maga Bellarmino a hozzá intézett kérdésre válaszolhatta, hogy a bíborosi méltóság nemcsak, hogy nem ártott lelki életének, hanem két oknál fogva még előbbre segítette őt: nincsenek szórakoztató gondolatai az imádságban; semmi más kívánsága nincs, csak az, hogy a mennyországba jusson. A kiszolgáló személyzet gyakran tapasztalta, hogy kijelentése megfelelt a valóságnak. Ha elmélyedése idején valahová hívták, akárhányszor észre sem vette, hogy valaki a szobájába lépett és csak akkor tért magához Istennel való bensőséges társalgásából, amikor vállán vagy karján érintették. Istennel beszélt meg minden ügyét és foglalkozását; éppen ezért mindig változatlanul megőrizte lelke nyugalmát és egyensúlyát. Isten nagy

szolgája, akit az örökkévalóság gondolata mintegy egészen hatalmába kerített és fogva tartott, saját mindennapi életére alkalmazhatta az apostol szavait: A mi társalgásunk a mennyekben van.

Alázatos munka.

Bellarmino visszaemlékezéseiben írja önmagáról, hogy tagja volt a Szent Hivatal, az Index, a szertartások, a püspökök vizsgálói, a búcsúk, a hitterjesztés, Németország és Magyarország segítésére rendelt bíborosi bizottságnak. Ezenfelül hosszabb ideig a szertartások kongregációjának elnöke volt és élete vége felé az Index-kongregáció élén állott. Továbbá beosztott tagja volt még egyes alkalmi bizottságoknak, amelyek részletkérdésekkel foglalkoztak, ilyen volt pl. a zsolozsmáskönyv megjavítása, IV. Henrik francia király ügye.

A kongregációk, az Egyház kormányzatának hivatalos szervei, a Rómában élő bíborosok tevékenységének főkeretei. A korábbi századokban a pápa személyes elnöklete alatt ülésező konzisztóriumokban intézték el a legtöbb folyóügyet; ezeken a hetenkint megtartott üléseken megjelentek az összes bíborosok. V. Sixtus öt éves pápasága alatt megszervezte alkalmas munkafelosztással a kongregációk működéskörét. A bíboros Bellarmino vállára nagy teher nehezedett ebben az

ügykörben. Igaz, hogy az előmunkálatokat jórészt elvégezték a fizetett hivatalnokok. Egyes bíborosok legtöbbször képzett szakembereknek engedték át csaknem az egész munkát, de nem így tett Bellarmino, mert személyesen tanulmányozott minden kérdést, alapos és világos áttekintést szerzett mindenről, mielőtt a döntő gyűlésre indult, éppen ezért mindig sokat adtak a szavára. Nem ritkán történt, hogy az összes bíborosok más véleményen voltak, mint ő és végül mégis az ő nézetét fogadták el valamennyien. Egyik bíboros kis túlzással mondotta róla: Tanácskoztunk, vitatkoztunk a kérdésekről, ő pedig döntött. Ha fontos és nagy felelősséggel járó elhatározásokról volt szó, a bíborosok nyugodt lelkiismerettel csatlakoztak Bellarmino véleményéhez, ha kijelentette, hogy alaposan áttanulmányozta a kérdést. Ilyenkor a bíborosi testület egyes tagjai nem is szoktak ellenkező véleményt nyilvánítani. Ha megtörtént, hogy Bellarmino valamelyik ügy ellen nyilatkozott, az életében soha többé szőnyegre nem került. Alapos tudásának, őszinte nyíltságának és komoly reformbuzgalmának volt mindez a gyümölcse, de semmiképpen sem volt benne kérdés, vagy fennhéjázó kevélység.

Bellarmino szerénységét és mérsékletét mindenki elismerte. Miután nézetét kifejtette és alaposan bebizonyította, már csak röviden válaszolt és azután elhallgatott, még akkor is, ha ellenfele

heves kifejezésekre ragadtatta magát. Egyik bíboros többször ellentmondott Bellarminonak. A többiek kérték őt, hogy hallgattassa el vetélytársát. Rendfőnöke is figyelmeztette, hogy keljen becsülete védelmére, de Bellarmino semmiképpen sem volt erre kapható, mert úgy látta, hogy önvédelme nem lehetséges a szeretet megsértése nélkül, már pedig a szeretet megőrzése fontosabb, mint a saját jó hírnevünk védelme. P. Mutius Vitelleschi hasonlóképpen nyilatkozik róla; pedig ő mint római tartományfőnök, rendi kormánytanácsos és később rendfőnök alaposan ismerte őt. Az alázatosság volt az erény, amelyet minden más erénynél jobban becsül benne, mondotta róla, s rendkívüli jelenséget látott abban, hogy a nagy bíboros sok és kiváló tulajdonságot mély alázatossággal egyesített önmagában.

Őszintesége.

Bellarmino bíborostársaival és más egyházfejedelmekkel szemben is gyakorolta az őszinte intés és tanácsadás szolgálatát. Halála után több bíboros sajnálatát fejezte ki, hogy nyíltszavú és jóakaró figyelmeztetéseit azontúl nélkülözniök kell.

Egyik gazdag bíboros szóvá tette előtte, hogy szeretne szentté lenni. Bellarmino csak ennyit mondott neki: Biztosan remélem, hogy kívánsága teljesül, ha előbb igazán szegény lesz. Hasonló-

képpen figyelmeztetett egy haldokló főpapot, hogy főképpen fölösleges kiadásait bánja meg. Wilna püspökét megdicsérte levelében, hogy a katolikus vallás megszilárdítására nevelőintézetet akar létesíteni, de nyomban hozzátette, hogy ne huzavonával, hanem erélyesen és gyorsan fejezze be a művet. Azonfelül figyelmeztette őt, hogy az egyházmegyéje területén járt pápai biztos előírásait és meghagyásait is foganatosítsa. Nagy bölcseséggel és jósággal így fejezi be levelét: Mind-ezeket meg akartam írni, nem mintha kételkedném pásztori örökösében, hanem azért, hogy dicsérő és intő szavaimra még szívesebben tegye azt, amit már úgylis megtesz. Itt sok dicsérettel halmozzák el a főpásztori hivatalra termettségét; a jövőben még többet várnak öntől.

Az egyik püspök önszerkesztette tudós művet küldött Bellarminonak. A bíboros elismerő levéllel köszönte meg az ajándékot és késznek nyilatkozott arra, hogy alkalomadtán a pápai udvarnál is viszonzozza a szíves figyelmet. Csak egyet szeretnék még megjegyezni, — írta neki — és kérem Méltóságodat, hogy ne vegye rossz néven, mert kérésem tiszta szeretetből származik. Nem tudom, hogy ilyen nagy, tudományos mű megírása, főképpen az idézett sok pogány szerző olvasása miatt, nincs-e ártalmára a lelkipásztori hiavatalnak? Nemcsak az egyházatyák műveiben és a szent zsinatok aktáiban olvastam, hanem a saját

tapasztalatomból is megtanultam, hogy milyen nehéz a püspöki hivatal terhe, amikor három évig érsek voltam; ez a teher olyan nyomasztó, hogy alatta alig jut lélekzethez az ember, nem hogy időt találna oly könyvek olvasásához, amelyek nem a püspöki hivatalra vonatkoznak. Olvassa el kérem, Méltóságos Uram, a IV. karthagói zsinat 17. és 20. kánonját és bocsássa meg nekem, hogy talán túlmerész voltam, mikor a tehetséges és híres embert pásztori kötelességeire emlékeztettem...

Lotharingiai Károlyhoz, Verdun fiatal püspökéhez is szívhez szóló, jóakarató sorokat írt: ...Hogy az utolsó ítélet napján meg ne szégyenüljön, kell, hogy Méltóságod a hittudomány tanulmányozásával töltsd el szellemét, hogy azután másoknak is törhetetlen buzgósággal hirdethesse azt, amit komolyan megtanult. Nyáját nemcsak szava, hanem példája által is legeltesse és vezesse. Amint én, amikor ifjúsága ellenére mégis ajánlottam önt a Szentatyának a püspöki székre, toulouse-i Lajosra, szentéletű fiatal püspökre emlékeztettem őt, úgy kell, hogy Méltóságod is ugyanarra a szent Lajosra irányítsa szemét és komoly emberhez is méltó ifjúságát utánozza. Vagy, ha a közelebb fekvő multból akar példát venni, nézzen Borromeo Károlyra, aki 22 éves korában került a milánói érseki székbe és mégis bölcsebb volt, mint sok agastyán és az egész Egyházat megvilágosította

erénye példájával . . . Bocsásson meg Méltóságod, ha látszólag nagyon merészen járok el az intő és tanácsadó szerepében, de őszintén megvallom, hogy nem félelem és remegés nélkül terjesztettem a pápa elé az egyházmegye kormányzására önt, az egészen kiváló, de mégis fiatal embert. Sok és nagy veszély fenyegeti azokat, akik már fiatalságukban kerülnek magas méltóságba és megtisztelő állásokba.

Bellarmino értett ahhoz is, hogy tréfás alakba öltöztesse komoly pirongatásait. Egyszer valamelyik római bíborosnál járt látogatóban és sürgős támogatást kért tőle néhány szegény gyermek számára, akiket csak az imént látott mezítelenül. Közel járunk a télhez, a szegény teremtések megérdemlik részvétét, mondotta a bíborosnak. Amikor a főpap késznek nyilatkozott a kért támogatásra, Bellarmino kivezette őt az előszobába és ott rámutatott a fali kép póre alakjaira, amelyek megütközést kelthettek a szemlélőben.

Lélekújító.

Erőtéljes javítóeszközökhöz folyamodott, hogy előbbre segítse a papság szükséges és a trienti zsinat által sürgetett megújulását. Kétszer jelent meg hivatalos kihallgatáson minden héten a pápánál, ezeket a kihallgatásokat a reformjavaslatok foganatosítására használta fel. Azonfelül még írásbeli előterjesztéseket is tett. VIII. Kelemenhez

intézett írásában komolyan figyelmezteti a pápát kötelességére, hogy jó püspököket rendeljen az egyházmegyék élére, mert ezek gondoskodnak azután jó plébánosokról, káplánokról és tehetséges szónokokról; míg az alkalmatlan főpásztor alatt az egész nyáj szenved. Alkalmas püspököket kell kiszemelni az egyházmegyék kormányzására, nem az egyházmegyéket vagyis püspöki javadalmakat rendelni a püspökök ellátására. A kinevezendő püspökök ne legyenek se túlöregek és erőtleneek, se túlfiatalok és tapasztalatlanok. Valamennyi tartsa meg a trienti zsinat által annyira hangoztatott elvet, a püspöki székhelyen lakás és tartózkodás kötelességét. Ne adjanak két püspöki jövedelmet egy embernek, mert a hívek lelki kárára van, egy ember nem lehet elegendő két vagy több egyházmegye kormányzására. A püspökök ne cseréljék és ne változtassák könnyen és gyakran egyházmegyéiket, amint sokszor megtörtént, hogy magasabb rangba jussanak és jövedelmi forrásaik gyarapodjanak. Azt se engedje a pápa, hogy egyházmegyéjükről lemondhassanak, miután eleget megtakarítottak gondmentes jövőjük biztosítására.

Hasonló indítványokkal és kívánságokkal lépett fel Bellarmino a pápa és az Egyház legfőbb tanácsadóira nézve, mikor kívánta, hogy a bíborostestület számban kisebb legyen, de kiváló és válogatott férfiakból álljon. Lássák el a bíboroso-

kat magas rangjuknak megfelelő jövedelemmel, de világi fejedelmektől semmi fizetést se fogadhassanak el. Rokonaik anyagiasság kivánságaival szent nyíltsággal szálljanak szembe, ha püspökséget bíznak rájuk, szent kötelességük, hogy személyesen kormányozzák az egyházmegyét és annak területén tartózkodjanak. Őrizték ellen a pápai udvar kiadásait, az igazságszolgáltatás kezelését és jó püspökök megválogatását.

Isten dicsőségéért égő buzgósága ihlette azokat a reformjavaslatokat is, amelyeket V. Pál elé terjesztett. Egyebek között ezt írta: A trienti zsinat kijelenti a 25. gyűlés első fejezetében, hogy a főpapoknak egyszerű háztartásuk legyen és az egyházi javadalmakkal ne gazdagítsák rokonaikat. De manapság kevés bíborost és püspököt látunk, aki hozzátartozóit ne segítené gazdagságra és magának ne szerezne be a legdrágább berendezést. Éppen ebben az évben ragyognak először pazar aranyszínben a bíborosok kocsijai; termeikben a faliszőnyegek, az ágy függönyei és a székek huzatai arannyal hímzettek. Ehhez járul a nagy szolgasereg és sok más fölösleges dolog. Bárcsak ne taszítaná mindez a pokol örvényébe a gazdag főpapok nagy részét! Én, Uram szolgálai között a legcsekélyebb, alázatosan és könnyek között kérem, viseljen gondot a pápa a saját lelke üdvére, de a mi lelkünk üdvére is.

Bellarmino a szerény, egyszerű, igazán apostoli

életmódban követhető példát adott a többieknek, azért mutathatott rá nyílt és őszinte szóval az égő sebekre és kívánhatta sűrgetően orvoslásukat. Mikor 1602-ben Capua érseke lett, azonnal elhagyta Rómát és nyájához ment, amint maga közli csendes elégtétellel, míg Bari ugyanakkor felszen-szentelt püspöke még félévig Rómában maradt. Később, amikor egyideig betegeskedett, háznagya útján rá akarták venni, hogy terjedelmes és fárasztó munkában bővelkedő egyházmegyéjét cserélje fel a kisebb montepulcianoi egyházmegyével. Ő kedves Pietro, — mondotta akkor —, ezt a test és vér nyilatkoztatta ki neked. Hallani sem akarok róla, mert az nem az igazi út a mennyországba, ha az ember az egyházmegyékkel vásárt csinál.

A kartársakért.

Nemcsak vágni és égetni tudott, hanem azon is fáradozott, hogy Krisztus nyája pásztorainak megkönnyítse a főpapi hivatalt. A pápához intézett feliratában azt az ajánlatot tette, hogy a püspököknek adja meg mindenben a tiszteletet, amely megilleti őket. Nevezze ki pápai trónállókká a Rómában lakó összes püspököket; velük szemben semmiféle világi hivatalnok elsőbbségben ne részesüljön. A konzisztoriumban necsak pusztá alakiságból, hanem komolyan szólítsák fel a püspököket, hogy a felvetett kérdésekben nyilatkozza-

nak. Adják meg nekik a kellő időt érett véleménynyilvánításra. A papság egyházi szabadságát és kiváltságait minden igyekezettel fenn kell tartani és megvédeni.

Bellarmino személyesen is megtett mindent püspöktársai érdekében, amit tehetett. Főképpen, mint a szertartások és a búcsúk kongregációjának tagjaitól kértek tanácsot. A beérkezett kérvényekre lehetőleg gyorsan válaszolt, hogy senkit meg ne váratkoztasson. Ilyen levelek a dolog természetete szerint rendesen egészen hivatalos jellegűek voltak, de a figyelmes bíboros néha még ezekbe is belecsúsztatta az elismerés és bátorítás szavait. Ilyen és hasonló fordulatok gyakran kerülnek tollára: Bárcsak csupa ilyen jó püspökünk volna, akkor jól állna a hivek és a papság ügye.

A testvéri szeretettől átitatott lelke csak a bizalmasabb jellegű levelezésben nyílik meg egészen. A grenoblei segédpüspöknek megkapóan írta: Levele szerénységet és jóakaratot lehel és tudományosságról, nyelvismeretről és képzettségről tanuskodik. Ha már eddig is becsültem Méltóságodat, mert kitűnő emberek ajánlották figyelmembe, ezután még sokkal inkább értékelem a kiváló adományok miatt, amelyekkel Isten gazdagon megajándékozta. A gondjaira bízott nyáját úgy őrizze és vezesse a pokoli farkasok elleni harcban, hogy a világosság Atyjától Méltóságodnak juttatott adományok által ők is napról-napra

gyarapodjanak a lelkiekben. Ama szeretetnél fogva, amely Onhoz fűz, minden törekvéssel azon leszek, hogy szerencsés befejezéshez juttassam a Méltóságod nevében átadott vagy ajánlott ügyeket. Méltóságos Uram Isten kegyelméből maradjon jó egészségben és szent imáiban rólam is emlékezzék meg.

Gembicki Lőrinc, Wladislawow püspökéhez intézett levele is alázatossággal és szeretettel van telve. Köszönöm Méltóságodnak, — írta neki —, hogy rám gondolt és hogy levele és unokaöccse látogatása által engem megtisztelni kegyes volt. Az a dicséret, amellyel könyveimet jóságosan elhalmozza, világosan mutatja, hogy főpásztori gondossága mennyivel nagyobb dicséretet érdemel. Mert én, hogy úgy mondjam, holt könyvekkel küzdöttem eddig és küzdök most is a hamis tanítás ellen, de nemcsak Méltóságod élő szavával teríti le az eretnekséget és oktatja a katolikusokat, hanem még életével és erénye példájával is az Egyház épülésére szolgál. Éppen azért nagy jutalmat várhat az égben; mert aki a jót cselekszi és tanítja, az nagynak fog hivatni a mennyek országában. Unokaöccsének felajánlottam segítségemet, ha valamiben hasznára lehetek, de eddig nem fordult hozzám.

Mindig komolyan vette a segítség felkínálását. Ha tehette, szívesen közbenjárt, amikor kegyet kellett valakinek kieszközölni, pl. a szorult anyagi

helyzetben levő főpapoknak a fizetés elengedését kijárni. A konzisztoriumban is latba vetette befolyását, hogy Aschhausen János Gottfried, Bamberg 1609-ben kinevezett püspökének elengedjék a pápai megerősítéssel járó költségeket és pedig mind a kinevezett személyes érdemei okán, mind a bambergi egyházmegye nagy adósságai miatt. Maga is nagylelkűen elengedte az adósságokat, amelyekkel a szegényebb főpapok tartoztak neki.

A pápa tanácsadója.

Bellarmino még a püspökök és bíborosok iránti figyelmességeknél is fontosabbnak tartotta azokat a feladatokat, amelyekkel a legfőbb pásztor, a pápa iránt tudta magát kötve. Mint bíboros abban látta kötelességét, hogy iránta tiszteletet és engedelmességet tanúsítson és az Egyház kormányzásában támogassa őt.

Mivel XI. Leo (1605) alig egy hónapig kormányzott és XV. Gergely csak félévvel Bellarmino halála előtt lépett a pápai trónra, főképpen VIII. Kelemen (1592—1605) és V. Pál (1605—1621) tapasztalták Bellarmino engedelmes szolgálatát és hűséges segítségét.

Mindkét pápa kitűnt tudása, buzgósága és erényessége által, azért Bellarmino is nagyrabecsülte őket. Levelezése tanuságot tesz arról, hogy milyen szeretettel és tisztelettel beszél és ír Krisztus

földi helytartójáról. Változatos kifejezésekkel dicseri V. Pál okosságát, mentegeti a pápát, ha valaki a helyi állapotok felőli tájékozatlanság miatt a távolból panaszskodik rá. Így pl. egy missziós püspök neheztelt, mert szerinte a pápa nem gondol eléggé a Keletre, Bellarmino figyelmezteti őt a pápa számtalan elfoglaltságára, amelyek miatt csak szánakozni lehet rajta. Egyesek meg a pápa kincseskamrájába helyezik vérmes reményeiket és nagy pénzbeli támogatásokat várnak, a bíboros eszükbe juttatja, hogy a pápának az egész világ híveiről kell gondoskodnia, Rómától egészen Japánig. Ha a pápa vagy a központi kormányzat olyan határozatát kell közölnie, amely a címzettnek kellemetlenül esik, sohasem sérti meg a kellő tiszteletet. Ha a másik oldalról nem történt meg minden intézkedés, ami történhetett volna, ezt csak óvatosan jelenti, hogy a Szentszék tekintélyét semmiben alá ne ássa. Ezzel a tisztelettel és szeretettel párosította a pápa iránti hűséges engedelmességet. Bíborossá kinevezésem nem mentett fel az engedelmesség fogadalma alól, — mondotta —, ez a kitüntetés csak újra lekötölez a Szentatya iránt. Az engedelmességet főképpen abban gyakorolta, hogy még aggkorában sem maradt el a konzisztoriumokról, a kongregációk gyűléseiről és az egyházi ünnepegekről.

Kötelezve érezte magát arra is, hogy mint tanácsadó és intő is segítségére legyen a pápának.

Ha még oly buzgó volt is a pápa, elkelt nála a jóra buzdító szó és a figyelmeztetés mindazokra a lelki károkra, amelyeket egyenkint és külön át nem tekinthetett, valamint az utalás arra, hogy a károk orvoslására mik az alkalmas és hatásos eszközök. Éppen azért maga VIII. Kelemen mondotta Bellarminonak: Amikor önt magam mellé vettem, az volt a szándékom, hogy hű tanácsost nyerjek, akiben megvan a bátorság, hogy nekem az igazat megmondja és nyíltan figyelmeztessen arra is, amit az Egyház jó kormányzása érdekében meg kell tennem.

Bellarmino főképpen a kereszténység fővárosában kívánt fokozott lélekújulást és azért a következő komoly szavakat intézte a pápához: Gondoljanak komolyan arra, hogy az erkölcstelen nőket kergessék ki Rómából, amint Szent Lajos francia király kiűzte őket Párizsból. Gyalázat, hogy a szent város, amelyben az Egyház feje lakik, nagy szabadságot ad a parázna személyeknek. Isten törvénye már az ószövetségben keményen büntette az olyanokat, akik házasságtörésben éltek vagy természetellenes bűnöket követtek el. Az istenkáromlókat szigorúan meg kell fenytetni, mint az ószövetségben. Mért nem szabad a keresztényeknek is buzgólkodniok Isten törvényéért, ha a zsidóknak megparancsota azt törvényük? Az ilyen bűnök megakadályozására okvetlenül szükséges, hogy jó lelkipásztorok vezessék a népet.

A híveknek adjanak alkalmat, hogy a szent hitben tovább képezzék magukat. Figyelmeztetett arra is, hogy az evilági ügyekben ne nagyon terheljék meg azokat, akik a pápa alattvalói, hogy a pápai állam közigazgatása mintaképül szolgálhasson minden keresztény állam kormányzására.

Gyökeres reformokat kívánt a főpapságban. Figyelmeztető szava még a legfőbb trón előtt sem némult el. Kérte, hogy a pápa ne neveztesse magát „a mi urunk”-nak, mert az csak Krisztus címe lehet és azonfelül nem jól illik a másikkal: Isten szolgáinak szolgája. Csak a „szentatya” címet viselje, mert valóban szentnek és atyának kell lennie. Rokonokat magas méltóságokba ne helyezzen, de ne is gazdagítsa őket, mert mérséklettel és szerénységgel kell mások előtt világoskodnia; éppen ezért a bűnös tékozlást is kerülje. Sokat fáradozott Bellarmino a pápaválasztás befolyásának újabb rendezésén. Negyvenöt évi, csaknem szakadatlan római tartózkodása alatt elég alkalma nyílt, hogy betekintsen az ilyenkor végbemenő fejleményekbe és azok káros következményeibe. Kívánsága és törekvése csak halála után ment teljesebbé.

Bellarmino reformjavaslatait főképpen két írásban összegezte. Az egyiket VIII. Kelemen pápához intézte, a másikat V. Pálhoz. Az első írás bevezetésében és befejezésében megnyilatkozik alázatossága és buzgósága. A trienti zsinat sza-

vaival előbb figyelmezteti a pápát a nagy felelősségre a lelkek üdvözítése és üdvözülése kérdésében, azután így szól: Ez a megfontolás annyira megdöbbent, hogy senkivel szemben sem érzek oly őszinte és bensőséges szánakozást, mint éppen a pápa iránt. Aranyszájú Szent János azt mondja, hogy kevés püspök üdvözül, mert rendkívül nehéz feladat a rájuk bízott számtalan lélekről jó számadást adni, még sokkal inkább áll ez a megállapítás a legfőbb püspökről... Éppen azért a pápa apostoli buzgóságában bízakodva, a legjobb atya kezébe, illetőleg lábához teszem le aggodalmaimat, amelyek (az igazat bevallva) nyugodni nem hagynak. Azután előterjeszti javaslatait és a kész feliratot így fejezi be: Ez az, Szent-séges Atya, amit szükségesnek láttam előterjeszteni, hogy ezzel is könnyítsek lelkiismeretemen. Őszinte, jóakaró szándékkal írtam le e sorokat, azért tisztelettel és alázattal kérem Őszentségét, hogy írásomat átolvasson kegyes legyen.

Bellarmino minden figyelmeztetése nyílt és komoly. A szerzetesi fogadalmak által lemondott minden földi jóról és a bíborosi méltóságban sem szerzett vagyont vagy tiszteletet, éppen azért kortársai gyengéi iránt éles megfigyelő képessége volt. Igaz, hogy eszményi szempontból mérlegelt mindent, nem számolt eléggé a köznapi valósággal, hogy évszázadok alatt felhalmozódott ferdeségeket és szokásokat nem lehet egyetlen toll-

vonással megszüntetni, VIII. Kelemennek a felirathoz fűzött széljegyzetei is figyelmeztetnek erre, de azért mégsem süthetjük rá Bellarminora a megfontolatlanság bélyegét. Az elérendő magasztos célt teljes mértékben kellett a kortársak elé állítani. Senki sem veheti Bellarminótól rossz néven, hogy lelkiismeretesen átérezte a lelkipásztori hivatal felelősségét és komolyan aggódott a hanyagok örök üdvössége miatt, mert nagy egyházatyákra és hittudósokra hivatkozhatott, akik ugyanúgy szótlak és ítélték, mint ő.

Személyisége.

Minden nyíltszavú figyelmeztetése az igazi önismeret és alázatosság csodás összhangjából származott. Az önismeret megadta a bátorságot a figyelmeztetéshez; az alázatosság tanulékonyná tette a szíveket. Bellarmino tudta, milyen a rangja papnak, püspöknek, bíborosnak. Megkívánta, hogy mindenki Krisztus szolgáját és helyettesét tisztelje benne. Érseksége idején nem vehették rá, hogy Nápoly alkirályánál ő tegyen előbb látogatást. Nem tűrhette, hogy világi hivatalnokok tisztán egyházi ügyekbe avatkozzanak, még akkor sem, ha a spanyol király legfőbb képviselőiről volt szó. Aki megsértette főpapi méltóságát, annak bocsánatot kellett tőle kérnie. Az ellene és mások ellen irányuló rágalmak és megszóló pa-

naszok dolgában érzékeny volt és ilyenkor még a kemény korholástól sem riadt vissza. Természeténél fogva élénk vérmérsékletű lévén, a lefékezett hevesség még a lehiggadt öregkorban is kitört belőle. Amellett nagyon finom és öntudatos becsületérzéssel rendelkezett. Mint az Egyház legfőbb tanácsadó testületének a tagja, nemcsak felhatalmazva, de kötelezve is érezte magát arra, hogy minden erejével és tehetségével fáradozzék az Egyház igazi lelki megújulásán.

Ezt a kétségtelenül jogos öntudatot mélységes alázatossága mérsékelte. Alázatossága nyilatkozik meg a pápa iránti tiszteletben, kartársai iránt érzett szeretetében és állandó szolgálatkészségében, végre abban a szelídségben és szerénységben, amellyel alattvalóival bánt. Akik közelebbről ismerték, éppen alázatosságában látták jellemének legszembeeszkőbb vonását. Gyakran olyanoktól kért tanácsot, akikről tudta, hogy vele ellenkező nézetek vannak. Műveit szívesen adta másoknak áttekintés és véleményezés végett, indítványait szívesen fogadta és készségesen csatlakozott nézetükhöz, amiben tehetett. Mások tanácsa vagy indítása nélkül sohasem adott ki könyvet. A jezsuita rendfőnök nem győzte eléggé dicsérni Bellarmino szerénységét, aki bíboros korában is sokszor kérte a rendfőnök tanácsát, viszont útmutatását oly lelkiismeretesen követte, hogy Acquaviva rendfőnök nyilatkozata szerint

bíboros korában engedelmesebbnek bizonyult, mint szerzetesi életében.

V. Pálhoz intézett figyelmeztető levele e szavakkal kezdődik: A lelkigyakorlatokban, amelyekben most vagyok (1612), az ember utolsó dolgai, ami Urunk Jézus Krisztus életéről, szenvedéséről és főképpen egész életem bűneiről végzett elmélkedések folyamán egyéb fogvatkozásaim mellett oktalan félelmet fedeztem fel magamban, amely mindig akadályozott, hogy bátran szóljak. Jelzi a pápának, hogy erről a félelemről le akar tenni és ezirányú kötelességében pontosan fog eljárni.

Mennyire távol állt tőle a hiú tisztelethajhászás, igazolja egyebek között arra a tanácsra adott válasza, hogy legalább épülés kedvéért kérje felmentését a bíborosi méltóságtól, mert — mondták — a kérésnek úgy sem lesz fogamatja. Isten őrizzen, felelte, hogy eredménytelenül kérem a felmentést. Hiszen ez annyit tenne, mint a világot ámitani, nem pedig igazi erényesség által mások épülésére lenni. Mikor egyszer szerencsét kívántak neki a sok jóhoz, amit az Egyház szolgálatában művelt, e szép szavakkal háritotta el a dicséretet: Egy drachma szeretet többet ér mindannál, amit eddig tettem.

Hogyan fogadták a pápák Bellarmino intő szavait? Ha a spanyol követ jelentésének hitelt adunk, el kell ismernünk, hogy V. Pál pápa kissé érzékeny volt a nyílt figyelmeztetés dolgában.

Bellarminoról azt mondja a madridi udvarhoz intézett jelentés: V. Pál pápasága elején szívélyes volt iránta, de mivel néhány kifogásolható pontra nézve figyelmeztette őt, kegyvesztés érte őt idővel. VIII. Kelemen is nagyra becsülte tanácsát. Egyszer Kelemen abba a szobába lépett, ahol több bíboros ült együtt reggelinél, a pápa Bellarmino-hoz fordulva mondotta: Eminenciád érdemei nagyrabecsülésre készítetnek személye iránt, sajnálom, hogy pápa vagyok és így nem reggelizhetünk együtt. Kelemen pápának Bellarmino feliratához csatolt széljegyzetei is bizonyítják, hogy milyen alázatosan fogadta a bíboros tanácsait. Ezt a kevés megjegyzést nem azért írtuk — mondja a pápa —, hogy hibáinkat mentegessük, hanem azért, hogy szánakozásra induljon irántunk a nehézségek miatt, amelyek folytán ilyen helyzetbe kerültünk. Beismerjük, hogy nemcsak ezekben, hanem még sok másban, sőt mindenben hibázunk és semmiben sem felelünk meg igazán hivatásunknak, kérje tehát a mindenható Istent, hogy isteni és hatékony kegyelmével segítsen és támogasson minket vagy szabadítson ki a halandóság kötelékeiből és helyezzen más valakit helyünkbe, aki majd tökéletesen jár el főpásztori hivatalában.

Annyi bizonyos, hogy Bellarmino bíboros buzgósága sok érdemet szerzett az egyházi élet megújításának nagyszerű munkájában és sikeres ki-fejlődésében.

VII. APOSTOLUTÓD.

Vita a kegyelemről.

A trienti zsinat a XVI. század álreformátorainak felforgató tanításaival szemben újra és ünnepélyesen kihirdette az apostoli tanítást is, hogy minden üdvös cselekedethez szükséges Isten kegyelme, de ez nem szünteti meg az ember akarati szabadságát és személyi felelősségét. A zsinat semmit sem akart dönteni abban a kérdésben, hogyan egyeztethető össze az isteni kegyelem hatékonysága és az ember szabadakarati tevékenysége. Ez az éppen olyan érdekes, mint nehéz kérdés a XVI. és a következő században hosszú viták tárgya lett a hittudósok, jelesül a domonkosrendiek és a jezsuiták között. A domonkosrendiek közül többen azt állították, hogy Isten mindent átfogó hatalmát, korlátlan uralmát és tevékenységét elvben csak úgy lehet sértetlenül fenntartani, ha elfogadjuk, hogy a kegyelem az ember akaratát csalhatatlanul befolyásolja. Ez a belső kényszer a mindenható Isten titkos rendelkezése folytán azonban nem csökkenti, hanem meg hagyja az embernek akarati szabadságát. A jezsuiták közül egyesek ezt belső ellenmondásnak minősítették és lehetetlennek tüntették fel. Sze-

rintük Isten feltétlen uralmát minden teremtmény fölött és az ember akarati szabadságát is meg lehet védeni, ha az isteni mindentudást is belevonjuk az elméletbe. Isten tudja, hogy az ember mit fog tenni a neki juttatott kegyelemmel és mit tenne bármilyen körülmény között a segítségül felajánlott kegyelemmel, vajjon együttműködik-e vele vagy sem, és így lelke javára fordítja-e vagy sem? Így tehát a végtelen sok lehető kegyelem közül Isten azt választja, ami szándékának és céljának megfelel. Ez a kegyelem nem kényszeríti belsőleg az embert az együttműködésre, de azért mégis csálhatatlanul eléri az Istentől szándékolt célt, mert hiszen a mindentudó Isten éppen azért adja ezt a kegyelmet és nem mást. Így tehát az ember sohasem kereshetheti Isten terveit, és Isten legfőbb hatalmán és uralmán sem ejthet csorbát. Különben ez a nézet sem állítja, hogy a vitás kérdés minden rejtekébe bevilágított és minden homályt elosztatott. A szenvedélyes délvidékiek a vita hevében túllépték nem egyszer a tárgylagosság határát. Molina Lajos jezsuita e kérdésről írt könyvének megjelenése után hevesen felángolt az ellentét, VIII. Kelemen 1594-ben Rómába hívatta őt és a szembekerült pártoknak egyelőre hallgatást parancsolt. Valamivel később külön bizottságra, a Congregatio de auxiliis divinae gratiae-ra bízta a kérdés megvizsgálását.

Bellarmino bíborossá kinevezése után szintén

tagja lett ennek a bizottságnak. Lényegében véve rendtársai felfogását védte ebben a kérdésben, de egyes kevésbbé fontos részletkérdésekben eltért álláspontjuktól. Nézete szerint a domonkosrendiek olyan nagy hatékonyságot tulajdonítottak az isteni kegyelemnek az üdvös cselekedetek létrejöttében, hogy az emberi szabadságból jóformán semmi sem marad meg, míg rendtársai lefokozták az isteni kegyelem ható erejét.

Külön figyelemreméltó emlékirata, amelyet 1601 végén vagy 1602 elején adott át VIII. Kelemen pápának. Az írás igazolja, hogy ebben a tudományos kérdésben is mennyire szívén viseli az Egyház javát és mennyire minden más szempont fölé helyezi azt. A fölmerült történelmi kérdésre adott válasz után írja: Mivelhogy szólni kezdtem Uramhoz, nagy alázatosan kérem Szentiségedet, hogy szabadítsa meg az Egyházat minél előbb ettől a botránytól, állítsa vissza a tanítás egységét és vegye el a katolikus hittől elszakadtaktól az alkalmat, hogy pártviszályunknak örülhessenek. Helytelenítette a pápa elhatározását, aki személyes tanulmányozás által akarta megoldani a vitás kérdést. Ajánlja neki, hogy vagy mind a két véleményt tűrje meg, de úgy, hogy egyik párt se vádolhassa a másikat, hogy a katolikus hitigazsággal ellenkező tant véd, vagy terjessze a vitás kérdést döntés végett püspökökből és hittudósokból alakított bizottság elé, s csak

azután jelentse ki döntő ítéletét. Bellarmino bátran, de jogosan szót emelt rendtársai érdekében. Ameddig vita tárgya ez a kérdés, nagyon kéri, hogy zárja be a száját azoknak, kik fennszóval hirdetik, hogy a pápa már döntött, mert az egyik párt felé hajlik és nem szívesen hallgat a másokra, mert ha csakugyan így állna az ügy, akkor senki sem merné nyiltan kimondani nézetét. Megvallja a pápának, már azt forgatta eszében, hogy a küzdőteret elhagyja és a szigorú hallgatást választja, mivel hallott a pápa néhány kemény nyilatkozatáról. Kijelenti, hogy ha ő is elveszíti bátorságát és félreáll, hogy a pápát meg ne sértse, ámbár föltétlenül ragaszkodik személyéhez és már több mint harminc éve foglalkozik a vitás kérdésekkel, vajjon mit tesznek majd akkor a többiek?

VIII. Kelemennek kezdetben a jezsuiták álláspontja tetszett jobban, később lassan a másik párt nézetéhez szegődött. Bellarmino jelenlétében nem akart többé e kérdésben gyűléseket tartani, mert a tudós bíboros mindig védelemre kész harcosa volt rendtársai véleményének. Úgylátszik, hogy az imént említett felirat lehetett a döntő oka annak, hogy a bíborost nemsokára kellő díszszel eltávolították Rómából. Legalább is ezt következtetjük a bíboros leveléből, amelyet P. Carminatához intézett. Ez a páter a pápa halála után figyelmeztette Bellarminót, emelje fel a szavát a

jezsuiták érdekében. Egyszer, amikor nyilatkozattételre szólítottak, feleltem szavamat — válaszolta Bellarmino — és el kellett hagynom Rómát. Ezekben a napokban újra feleltem szavamat, de a válasz, amelyet kaptam, ráeszméltetett, hogy óvatosan kell eljárnom az ügyben. A pápa és a bíboros között fennállott jóviszony ezáltal nem szenvedett vagy legalább is alig szenvedett. Erről tanuskodik további levelezésük. VIII. Kelemen azután is kért tanácsot Bellarminótól és a segítő kegyelemről szóló vitákon a bíboros nagy tudásához folyamodott.

V. Pál pápa véget vetett a hittudományi harcnak azzal, hogy a kérdés nyilvános megvitatását és a szenvedélyes hangot megtiltotta, a kérdésről szóló tudományos könyvek kinyomásához külön és előzetes pápai engedély megszerzését írta elő. A döntés közzététele előtt kilenc bíboros, közöttük volt Bellarmino, véleményét kérte. Bellarmino úgy vélte, hogy az ellenpárt véleménye Luthertől és Kálvintól ered, de szerinte a domonkos atyák menthetők, mert nem ismerik a tévtanítók könyveit. Talán bullát lehetne kiadni, fűzi tovább gondolatait, amely elítélne néhány tételt, amelyek elvetésében mindkét párt meg egyezik, de a nehezebb kérdéseket nem kellene érinteni... Bellarmino első mondata talán keményen hangzik, de nem minősíthető igazságtalannak, mert tisztán tudományos ítéletről van szó.

A kálvinizmusból megtért du Perron bíboros is ugyanígy nyilatkozott. A felebaráti szeretetet sem sérti, mert bizalmas véleményadás volt és maga a pápa kívánta hallani nézetét. Bellarmino éppen olyan nyíltan és kertelés nélkül kimondotta, hogy rendtársa, Molina véleménye néhány pontban a IV. századbeli pelagiánus és félpelagiánus tévedésekkel mutat rokonságot.

Capuai érsek.

Mikor 1602-ben megüresedett Capua püspöki széke, a pápa neki adta azt — írja Bellarmino önéletrajzában. Húsvét után második vasárnapon, amikor a Jópásztorról szóló evangéliumot olvassák, a pápa maga szentelte őt püspökké és két nappal később átadta neki az érseki palliumot. A következő napon az új érsek elhagyta a pápai palotát, négy napra visszavonult a római kollégiumba, hogy elkerülje a látogatásokat és hamarosan egyházmegyéjébe utazott, miután még pénteken buzdító beszédet intézett rendtársaihoz. Útjában meglátogatta a nápolyi kollégiumot, nagyon örült, hogy egykori alattvalóit viszontlathatta. Úgy tetszik — mondotta nekik —, hogy a jó Isten megadta a kegyelmet, hogy mintegy újra visszatérhetek a Társaságba, mert a szentbeszéd, hitoktatás, beteglátogatás, lelkipásztori hivatal

mind élénkebben emlékezteti azokra a munkákra, amelyeket a Társaság vállal Isten dicsőségére.

Capua, ősi település és régi püspöki város, a Volturno partján fekszik, vagy 30 km-nyire Nápolytól északkelet felé. Az új érsek május elsején tartotta ünnepélyes bevonulását székvárosába. Erénye és buzgósága jóillata megelőzte őt s megjelenésének puszta híre elég volt, hogy sok egyházi és világi ember élete jobbításához lásson. A hívő nép olyan tömegben sietett a főszékes-egyházba, hogy az érseket tagbaszakadt férfiaknak kellett trónjához vinniök. Egy szemtanú leírja, hogy már az érsek első fellépése milyen mély benyomást tett. Azt hittük, hogy a régi idők püspöke elevenedik meg szemünk láttára. Szavai megismertették velünk, hogy az erősség és szelídség szelleme ihleti őt, amelynek semmi sem képes ellenállni.

Csak néhány rövid évet töltött Capuában, de ezt a kevés időt nagy buzgalommal használta fel, hogy a rábízott nyáj lelki és anyagi jólétét emelje, főképpen a nép vallási oktatását viselte szíven. Egyik nagycsütörtökön megtudta, hogy mekkora egyesek járatlansága a vallás dolgában. A lábmosás szertartása alkalmával az egyik aggastyántól kérdezte, hogyan szól az apostoli hitvallás. Az illető nem tudta. A buzgó főpap könnyek közt mondotta: Száz év alatt nem akadt senki, aki Istennek és az Egyháznak ezt a gyer-

mekét megtanította a Hiszekegyre? Székesegyházában az volt a szokás, hogy csak ádventben és nagyböjtben prédikáltak, bevonulása után két héttel felment a szószékre és azután is minden vasárnap és ünnepen szónokolt hívei épülésére, azonfelül két rendtársát Capuába hívatta, akik egyházmegyéje két helyén rendszeresen prédikáltak és távollétében a székesegyházban is hirdették Isten igéjét. A főpásztornak arra is volt gondja, hogy a plébánosok rendszeresen adjanak lelki táplálékot híveiknek. Erre ösztökölte és segítette a prédikálásban kevésbé jártas lelkipásztorokat, maga szerkesztette meg az apostoli hitvallás magyarázatát, amelyből időnként felolvastak egy-egy részt. Bellarmino szentbeszédeiről mondotta egyik papja: Szavai olyanok voltak, mint az ég angyalának szavai; arra indították az embereket, hogy a bűnt megutálják és az erényt gyakorolják. A bíboros főpap komolyan beszélt a kártya és a kockajáték sok viszályt és nyomort okozó káros, megrögzött szokása ellen, erőteljes rendszabályok életbeléptetésétől sem riadt vissza, a hatóságtól rendeletet eszközölt ki korlátozásuk érdekében. Általában inkább azon volt, hogy jósággal és szelidséggel érje el azt, amit elérni akart. Egyszer egyik túlbuzgó reformátorral szemben a szószékről is kifejtette és védte mérsékelt álláspontját.

A püspök a gyóntatószékben is hívei rendel-

kezésre állott, a haldoklóknak szívesen segített az utolsó küzdelemben. Egyszer puskalövés halatára éjjel hagyta el a házat, a közelben szegény kézműves feküdt vérében. Megtudta, hogy egyik nemes nem tudta elcsábítani a szegény ember leányát, azért véres bosszút állt az apán. Bellarmino a haldoklót előkészítette a halálra és utolsó óráját azzal könnyítette meg, megígérte neki, hogy leányáról gondoskodni fog. Megbízható családban helyezte el, tisztességes kiházásításáról nagylelkűen gondoskodott és gazdag hozományt adott neki. Hasonlóképpen vigasztalta meg az egyik, szintén a halálán lévő apát, aki három serdült leánya jövője miatt aggódott. A pusztá gondolat bizonytalan jövőjükre olyan kétségbeesésbe kergette, hogy még Istennel sem akart kibékülni. Eddig ön volt a gyermekek atyja és gondviselője — vigasztalta őt az érsek —, mostantól fogva én leszek az és atyai szeretettel gondoskodom róluk. A nagybeteg megkönnyebbülten lélekzett fel, felvette a betegek szentségeit és megbékélten húnnya le szemét.

Mint érsek sokkal nagyobb bőkezűséget gyakorolhatott a szegények iránt, mint római bíboros korában, jövedelme évi tízezer tallerra rúgott, de azért most is sok értéktárgy vándorolt a zálogintézetbe. Egyszer saját derékaját adta oda a szegényeknek, éhínség idején nagy gabonakészletét potom áron engedte át a városi köz-

igazgatásnak, hogy a szegényeknek juttassa. Ha meglopták, nem a veszteséget fájlalta, hanem azt, hogy nem mertek nyílt kéréssel hozzáfordulni. Székesegyháza megújításakor az egyik munkás márványtömböt lopott, az érsek komoly szavakkal figyelmeztette az elkövetett szentségtörés vétkére, de arra is, hogy a főpásztor iránti bizalmatlansága is mennyire vétkes, azután gazdagon megajándékozva engedte el őt és egyhónapi támogatást előre biztosított számára. Az érseknek nagy öröme telt abban, hogy a karimán való, egyébként nem kötelező részvétele által újabb kereseti forrást nyitott magának és így többet juttathatott a szegényeknek. Ezt a pénzt mindig sajátkezűleg osztotta szét a szegények között.

Az egyházmegye látogatása alkalmával a vidéken is úgy viselkedett, mint otthon Capuában. Ha valahol a szegény, egyszerű nép köréje sereglett, Bellarmino a legközelebbi kimagasló helyre lépett és onnan fejtegette és hirdette nekik a hitigazságokat. Levelében egyszer utal arra, milyen szükséges volt ez a lelkipásztori munka, mert a szőlő, amelybe a tizenegyedik órában elhívatott, jóformán a vadon, nyesegetés nélkül nőtt cserjéshez hasonlított. Ha útközben szűkölködők alalmazsánát kértek tőle, az engedélyezett összeget cédulára írta és átadta háznagyának, hogy a továbbiak felől intézkedjék.

Minden hivatalos ténykedéssel kivívta a hívek nagyrabecsülését, de a világi hatóságok tiszteletét is. Kitűnően értett ahhoz, hogy az elvhű szilárdságot hogyan kell szelídséggel párosítani. Mikor a nápolyi alkirály magához kérte őt, Bellarmino azt válaszolta neki, hogy megtisztelő hívását csak úgy fogadhatja el, ha az alkirály megígéri, hogy a bíborost rangjának megfelelő tiszteletben részesíti. Mivel a spanyol király képviselőjét nem lehetett rávenni, hogy hivatalos fellépéskor a bíborosnak engedje át az első helyet, Bellarmino soha hivatalos látogatást nem tett nála, noha személyesen jóviszonyban volt vele. A közöttük fennálló jóviszonyról többek között tanuságot tett az alkirály rendelete, melyben meghagyta, hogy a hivatalnokok minden egyházi ügyben védjék és védelmezzék az érseket. A többi hivatalos közegek is meg voltak győződve az érsek pártatlan igazságosságáról, azért több vitás ügyet eléje terjesztettek döntés végett. Az érsek, aki megkövetelte papjaitól, hogy a magánvagyonukra kirótt állami adót megfizessék, biztos lehetett, hogy kérése nem talál süket fülre, ha az illetékes állami hatóságoktól jogtalanul eltulajdonított egyházi javadalmak kiadását követeli. Az egyház és állam képviselői között érseksége idején a legnagyobb összhang uralkodott, a pápa is szerencsét kívánt az érseknek és Bellarmino később nyugodtan kiállíthatta

a bizonyítványt a hatóságoknak, hogy soha semmiféle akadályt nem gördítettek főpásztori működése útjába.

Új szellem.

Az érsek éber figyelemmel őrködött papjai fegyelmén. Mikor az egyházmegyébe került, tudta, hogy visszás állapotok uralkodnak a papság körében, éppen azért az érseki város papságát mindjárt a bemutató látogatáskor figyelmeztette, hogy teljesítse lelkiismeretesen hivatásbeli kötelességét. A vétkezőknek bocsánatot ígért, ha megjavulnak és ugyanolyan szeretetet, mintha semmi sem történt volna. Egyesek feszélyezve érezték magukat, amikor az érsek külön-külön magához hívatta őket, de a szíves és jóakaró fogadás után minden félelmük és aggodalmuk szertefoszlott, boldogan és nagyrabecsüléssel távoztak a kegyes főpásztortól. Jó benyomást tett mindjárt kezdetben, hogy a papságtól átnyújtott szokásos tiszteletdíjat elhárította és sok kéresekönkönyörgés után csak azzal a feltétellel fogadta el, hogy az egész összeget a székesegyház díszítésére fordítják. A szokásos karácsonyi ajándékokat nem vette át, hogy ezzel fölöslegesen ne terhelje a papságot. Ugyanilyen okokból úgy rendelkezett, hogy utazása alkalmával a személyzet mindent magával vitt, ami az ellátáshoz szükséges volt. A szegénysorsú növendékpapokat nagy-

lelkűen segítette, beteg papjait meglátogatta betegségükben, az átutazó világi és szerzetes papoknak a saját palotájában adott szállást, amelyet külön e célra kibővítettett.

Az érsek mindig megtalálta az utat papsága szívéhez és bátran hozzáláthatott a meglazult egyházi fegyelem helyreállításához. A székesegyház káptalana íratlan szokásjog alapján kormányozta magát, és tagjai nagyobb hányadát világiak alkották. Bellarmino külön alkotmányt dolgozott ki számára és elérte, hogy attól kezdve a trienti zsinat előírása szerint a capuai káptalan fele papokból állott. Nagy érdemeket szerzett a három egyházmegyei és egy tartományi zsinat megtartása által. Kötelességteljesítésre szorította az ágyasságban élő vagy a szórakozásokba túlságosan elmerülő papokat, nagy gonddal és figyelemmel válogatta meg a papnövendékeket, maga vizsgálta meg a jelentkezőket, hogy csakugyan méltók-e, hogy a fönséges élethivatáshoz vezető útra lépjenek. Gondoskodott, hogy a hittudományban alapos kiképzést nyerjenek és hogy az egyházi ténykedésekben idejekorán gyakorolják magukat. Kis művet is írt arról, hogy a szónoklás mesterségébe némiképpen beavassa őket. Ha látta, hogy a növendékpap a magasabb rendek felvétele előtt méltatlan életet élt, kérlelhetetlen eréllyel mondotta: Vagy életet változtatni, vagy ruhát!

Az érsek ugyanily eréllyel fogott hozzá a szerzetesházak fegyelmének megújításához is, ahol szükségét látta. Szép eredményt ért el az egyik nőzárdában, amelyet meglazult fegyelme miatt Róma kihalásra ítelt. Mikor újabb panasz érkezett a zárdalakók ellen, az érsek komoly szavakkal fordult hozzájuk s kijelentette, hogy nem csekély visszatetszéssel értesült arról, hogy sokat adnak az előkelő származásra és ezzel ismét bizonytságot tesznek arról, hogy a világ szelleme ihleti őket és nem mennyei vőlegényük aláztossága. Bízatta, gondoljanak inkább arra, hogy éppen a nemes származásúak tették tönkre zárdájukat és a Mária-zárdát is, míg a Jézus-zárda, melybe munkásnőket is felvettek, sokkal jobb szellemben maradt. Ha a boldogságos Szűz élne és apáca akarna lenni, mint szegény kézművesnek a jegyese csak a Jézus-zárdába kapna felvételt. Már ebből is megismerhetik, milyen kevéssé járnak az ég királynőjének és isteni Fiának kedvében, ha a világiás, hiú, felfuvalkodott szellemet továbbra is tartják. Kijelentette, ami őt illeti, már szilárd elhatározásában, s követeli, hogy zárdájukat ezután vagy igazi szerzetesi szellemben kell vezetni, vagy meg kell maradnia előbbi kihalásra ítelt állapotában; vagyis nem szabad új jelentkezőket felvenni.

Az Úr háza díszéért.

A papság és a nép egyaránt épült azon a buzgóságon, amellyel az érsek az istentisztelet méltó végzéséről gondoskodott. A kívánatos reformot a székesegyházban kezdte. Ez a templom a vásártéren állt és úgyszólván vásárcsarnokká vedlett át. Befalaztatta a vásártér felől átjáró kaput és a szentegyház előcsarnokában szigorúan megtiltotta a kereskedést. Javadalmi hozamának nagy részét a székesegyház díszítésére fordította, a főkarzat két oldalán kisebb karzatokat építtetett, az egyiket az orgonának, másikat az énekeseknek. Azonfelül befejezte a szentségkápolnát, szószéket emelt és még sok mást tett, hogy méltóan feldíszítse székesegyházát.

A külső javításoknál sokkal nagyobb gondja volt arra, hogy a híveknek az istentiszteleten való illő megjelenését fokozza és felvirágoztassa. Figyelmeztette a kanonokat, helyüket ne hagyják el a kiszabott idő előtt, hogy azután a sekrestyében tereferéljenek. Külön írásbeli utasítást adott nekik, hogy a karimát hogyan végezhetik üdvösen és az istentiszteleti cselekményhez méltó elmélyedéssel. Az istentisztelet-ünnepélyességének emelése érdekében meghagyta, hogy a kanonokok és a székesegyház alsóbbrendű papsága mellett a növendékpapok is vegyenek részt a zsolozsma elmondásában. Az egyházi zenét sem

tévesztette szem elől, mert a könnyelmű, világias darabokat betiltotta, lélekemelő orgonajátékot kívánt, amely a szíveket szent érzelmekkel tölti el. Az előírásoknál is mélyebb benyomást keltett példája, mert a reggeli zsoltosma elmondására mindennap megjelent, ünnepnapokon azonfelül a szentmisén és áldáson s résztvett és olyan áhítattal imádkozott, hogy átszellemültségében mintegy angyalnak látták. A legfőbb ünnepeken maga tartotta a főpapi nagymisét. Böjtöléssel és imával készült az ünnepekre, hogy mint főpap és a nép közvetítője méltón végezhesse a legszentebb áldozat bemutatását.

A város és az egyházmegye többi templomának érdekét sem tévesztette szeme elől, a düledező, elhanyagolt templomokat rendbehozatta és gondoskodott arról, hogy nemes fémből készült szentédenyek kerüljenek a templomokba az előbbieik helyett, amelyek néha fából, máskor olcsó ércből voltak.

Bellarmino bíboros igazán hű és gondos pásztor volt nyájának. Habár egész napját lefoglalták az egyházmegye vezetésének gondjai, éjjel mégis több órát imára fordított, a Keresztrefeszített lábánál keresett tanácsot és a szentéletű püspökök életrajzának olvasásából vont le követendő példát. VIII. Kelemen pápa az érsek apostoli buzgóságára célozva, ezeket az elismerő szavakat írta: Sok okom van arra, hogy az isteni Fölségnek hálát

adjak és kérjem, hogy a jövőben is támogassa és megadja a kegyelmet, hogy a főpásztori hivatal terhét mindig buzgósággal viselje és szent szolgálatában kitartással járjon el.

Isten sokkal fényesebben tanuskodott szolgája erényessége mellett, amikor sok rendkívüli lelki és szellemi adománnyal áldotta meg őt, hogy ezáltal szavának és példájának nagyobb nyomatéka legyen. Bevonulásakor a püspöki városba előre megmondotta, hogy nem sokáig kormányozza az egyházmegyét és püspöksége vége felé, amikor még senkisé is gondolt a pápa közeli halálára és Bellarmino távozására, világosan közölte, hogy valakinek előre bejelentett látogatása nem találja őt többé Capuában. Akár a jövőbelátás, akár megérzés volt kijelentéseinek oka, nagyon jellemző ránézve. Egyszer azt kérdezték tőle ilyen kijelentés után, vajjon honnan tudja, hogy a pápák meddig élnek? Jókedvűen válaszolta: A pápáknak ennyi meg ennyi évet jósolnak. Én levonom a harmadát és megkapom az igazat. Ez az állítása csak szerénységének bizonyítéka, de nem szól igazi előrelátása ellen.

1605 március 3-án meghalt VIII. Kelemen pápa, Bellarmino bíboros a hír vétele után elutazott Capuából, hogy a pápaválasztáson jelen lehessen. Tudta, hogy egyházmegyéjét többé nem látja viszont, komoly és szívélyes szavakban búcsúzott el híveitől. A városi krónikás írta, hogy azt hit-

ték, Szent Pált látják maguk előtt, amint Miletusban a keresztényektől búcsúzik. A jelenlevők lelki fájdalma nagy volt, szívük keserőséggel telt el, mikor azt mondotta nekik az érsek: Nem láttok viszont többé. Könnyes szemmel kísérték útjára és azon a véleményen voltak, hogy Bellarmino bíboros Szent Pál apostol példájára élt az egyházmegyében és ugyancsak az ő példájára búcsúzik tőlük. Később Bellarmino ezekben a rövid, de szép szavakban összegezte capuai működését: A nép szerette őt és ő is szerette a népet.

Ismét Rómában.

XI. Leó pápa csak 27 napig uralkodott, így Bellarmino rövid időn belül másodszor is résztvett a pápaválasztáson. Később a következő sorokat vetette papírra: XI. Leó és V. Pál konklávéja alatt leginkább a cellában tartózkodott, vagy egyedül sétált rózsafüzért mádkozva vagy lelki könyvet olvasva. Imáiban gyakran ismételte: Küldd azt, akit küldeni akarsz, máskor meg: a pápaságtól ments meg Uram, engem! A második konklávéban csaknem pápa lett. Mikor az egyik bíboros, valószínűleg Baronius, ilyen értelemben kifejtendő támogatását ígérte, Bellarmino figyelmeztette őt, hogy hagyjon fel a korteskedéssel és meg sem köszönte segítségét, hanem azt mondotta, egyetlen egy szalmaszálat sem emelne fel, ha azáltal pápává

lehetne. Azokra sem neheztelt, akik megakadályozták megválasztását, mert azt mondotta, hogy a pápai méltóságot így kell meghatározni: a legveszélyesebb és legfáradtságosabb veszedelem. Bellarmino 11 szavazatot kapott az első konklávében és a másodikban már 14-et. Megválasztása ellen a bíborosok és a diplomaták körében mérlegelték azt a körülményt, hogy a világi ügyekben kevés jártassága volt, a Jézustársasághoz tartozott, de mindenekelőtt komoly reformtörekvéseit és egyeneslelkűségét. Bellarmino később elmondotta, hogy amikor azidőtájt egyik, a konklávéről szóló jelentés jutott kezébe, amelyben az a megjegyzés állt, hogy egyszerűsége miatt nem választható, a lap szegélyére írta: Ó, boldog együgyűség, amely ilyen tehertől szabadított meg engemet.

A második konklávéból Borghese Camillo került a pápai trónra, aki az V. Pál nevet vette fel. Az új pápa határozottan akarta, hogy Bellarmino mindig közelében maradjon, hogy a sok gonddal, felelősséggel járó hivatal viselésében támogassa őt. A bíboros viszont egyházmegyéjét átengedte más püspöknek, ugyanekkor érző szívvel írta a capuai székeskáptalannak: Igazán mondhatom, hogy a válás sokba került nekem, mert most még jobban éreztem a vágyat, mint valaha, hogy egészen lelkük megszentelésére fordítsam minden erőmet és e munkában haljak meg önök között. Ha most meg is válok a főpásztori hivataltól, nem

szakadok el attól a szeretettől és gondoskodástól, amely a főpásztor szívét eltölti, mert ezután is imádkozni fogok egyházmegyéjükért, valamennyi-
nek és mindegyiknek külön-külön tehetségem szerint segítségére leszek, hogy Capua mondhassa, két érseke van, az egyik Capuában, a másik Rómában lakik.

VIII. A VILÁGEGYHÁZÉRT.

Tollal és szóval.

A középkorban az egész keresztény nyugatot a római katolikus Egyház fogta össze egységbe, Krisztus igaz egyházának kifejezett és intézményes megvédése nem volt tehát szükséges, de most, a nagy hitszakadás után, amikor egyik tévedés a másik nyomában lépett fel, nagyjelentőségű és sürgető feladat volt, hogy a protestáns felekezetek állításaival szemben az Egyház igazát megmutassák, mert ő Krisztus egyedüli igaz Egyháza. Bellarmino mesteri ügyességgel oldotta meg feladatát és korszakalkotó könyvet írt. Művének legjobb bizonyítéka a számos és nagyarányú támadás, amellyel az ellenfelek az Egyházzal és Krisztus földi helytartójáról szóló részt cáfolni és döntő bizonyítékait kiforgatni akarták. Az örök városba visszatérését követő években előbb a Rómától elpártolt fejedelmek és tanácsosaik ellen vette védelmébe az Egyház és a pápa jogait, korábbi vonatkozó műveit újabb írásokkal egészítette ki. Szellemi védő fegyvereit háromfelé kellett irányítania: Velence, Angolország és Franciaország támadásai ellen. Legelőször a büszke köztársaság lázadt fel a pápa hatalma ellen és befeje-

zett tények elé akarta állítani az Egyház fejét. A lagunák városa nem egyszer iparkodott megvalósítani az Egyház joghatósága függetlenségének rovására az államhatalom föltétlen hatalmáról vallott nézetét és ezért már nem egyszer keveredett hosszadalmas egyházipolitikai vitákba. Amikor V. Pál pápa került Szent Péter örökébe, Velence hercege az egyházi intézmények és egyes alapítványok ügyében korlátozó rendeletet bocsátott ki, amely a Szentszék elismert jogait sértette, két egyházi személyt letartóztatott, de ítéletre nem az egyházi bíróságnak szolgáltatotta ki őket. Mivel a pápa, aki a jogtalan törvények visszavonását és a letartóztatottak szabadlábra helyezését követelte, egyházi átokkal és tilalommal fenyegetőzött, a herceg néhány jogászt és hittudóst bízott meg, hogy a kilátásba helyezett fenyegetések jogosultsága és érvényessége ellen írjanak. Védőiratuk megjelenése után a pápa viszont Bellarminót bízta meg a cáfolat elkészítésével. A bíboros megfelelt a megbízásnak és négy kisebb iratban szállt síkra. Vele együtt Baronius és más hittudósok is sorompóba álltak a jog megvédésére.

Miután a köztársaság nem akart engedni, a fenyegetések érvénybe léptek. A templomi orgona és a harangszó elnémult, a nyilvános istentisztelet és a szentségek kiszolgáltatása szünetelt, a dacoló világi hatóságokat kizárták az Egyház búcsúinak

és könyörgéseinek részesedéséből, de hogy a hívő nép fel ne lázadjon, a köztársaság kormánya a velencei papságot istentiszteleti ténykedéseinek folytatására kényszerítette, a Róma utasítása szerint eljárókat könyörtelenül száműzte a köztársaság területéről. A szomorú egyházpolitikai állapot visszásságát növelte, hogy a vita nagyon elmérgesedett, míg végre a francia király közvetítésére létrejött a kiegyezés. V. Pál pápa 1607 március 22-én az egyházellenes törvények visszavonása és az egyházi személyek szabadonbocsátása után megadta megbízott követeknek a felhatalmazást, hogy az egyházi fenytést felfüggeszszék. Bellarmino érdeme ebben a vitában nemcsak az említett alapos cáfolóirat kiadása volt, hanem még az is, hogy az ellenszegülőkkel szemben állandóan bölcs mérsékletre intett, jól tudta ugyanis, hogy hasonló esetekben más államokkal szemben Róma engedékenyebb volt. A velencei viszályban nem annyira lelki és vallási, hanem inkább politikai, nem egyházfegyelmi okok forogtak fenn és idézték elő a kavarodást.

Vita az angol királlyal.

Nagyobb jelentőségű a tollharc, amelybe Bellarmino I. Jakab angol király-hittudós ellen elegyedett. A király még skót uralkodó korában kegyes volt a katolikusok iránt; sőt, azt a látszatot keltette, hogy nemsokára visszatér anyja, Stuart Má-

ria vallására, de mikor 1603-ban az angol és ír koronát is megszerezte, eltűnt minden remény, hogy az elhatározó lépést valaha is megteszi. A gyenge uralkodó mindenféle besúgásoknak, híreszteléseknek engedve, a katolikusok ellen befolyásoltatta magát, végre annyira jutott, hogy a katolikusok nyílt üldözésébe kezdett és pénzbírsággal tiltotta meg nekik az istentiszteleten megjelenést. A szigorú titalom következménye volt az állítólagos löpor-összeesküvés, amely a nem igazolt vád szerint 1605 november 5-én a királyt, az udvart és az egész parlamentet a levegőbe akarta röpíteni. A homályos háttérű összeesküvés felfedezése megadta a királynak a kívánt ürügyet kemény rendszabályok életbeléptetésére és olyan hűségeskü követelésére, amely a pápa egyházi fennhatósága ellen irányult és a királynak teljes egyházfői hatalmat tulajdonított. Az eskü a Szentszék jogait csorbította és még tisztán egyházi ügyekben is a király iránti kötelességeket a pápának tartozó engedelmesség fölé helyezte. V. Pál pápa nem nézhette tétlenül a fejleményeket és a kívánt esküt bréve által tilosnak nyilvánította. Az angol katolikusok főpásztora, a püspöki joghatósággal felruházott Blackwell engedékeny volt a király iránt és noha már börtönben sínylődött, mégis rábeszélte magát, hogy a hűségesküt letegye. Bellarmino szeretettel és fájdalommal telített levélben fordult hozzá, egykori lou-

vaini tanítványához és szép szóval iparkodott őt rávenni, hogy tettét bánva, megtérjen. A pápa ellenben újabb brévét bocsátott ki, amelyben ismét határozottan elítélte a hűségesküt, mert Blackwell lépése bizonytalanságot keltett a katolikusok soraiban. A pápa két brévéje és Bellarmino levele a király kezébe került. A király erre hittudományi értekezést írt, amelyben a kívánt eskü megengedettsége és jogossága mellett tört lándzsát. Ez a mű 1608-ban jelent meg, de a szerző neve nélkül. Az írás főképpen Bellarmino ellen irányult, azért a bíboros még ugyanabban az évben Kölnben védőíratot tett közzé, de ő sem adta ki saját neve alatt, hanem csak egyik udvari embe-
rének álnevével. Bellarmino nyíltan, de egyúttal mérsékeltlen nyilatkozik írásában a királyi esküt védő irat ellen, csak itt-ott, ahol történelmi tényeknek nyilvánvaló ferdítéséről van szó, szólal meg kissé élesebb hangon. Nehezen lehetne megmondani, hogy e tette miatt olyan megrovást érdemel-e, amilyenben néhány kortársa részesítette, mert fontos vallási ügy forgott kockán, meg kellett óvni az angol katolikusokat a szemfényvesztő játékot űző király cselvetésétől és a hittől elpárolás veszélyétől.

A király a kezébe került védőírat miatt sértve érezte magát és nemsokára második kiadásban tette közzé sikerültnek tartott írását. Most már kinyomatta a nevét is és az összes fejedelmekhez

intézett ajánlásban hevesen támadta Bellarmino művét. A bíboros 1609-ben felelt, ezúttal már szintén nyílt sisakkal; újabb védőiratot adott ki, amelyhez hozzáfűzte első írását. Művét II. Rudolfnak és az összes fejedelmeknek és királyoknak ajánlotta, akik Istent atyjuknak ismerik el és az Egyházat anyjuknak vallják. Jellemző, miképpen igazolja egyenes és nyíltszókimondását és hogyan veti vissza a személyeskedés vádját. Nyíltan beismerem — írja —, kilencszer kifejezetten is mondtam, hogy a király valótlanul állít, és hét esetben tévedést bizonyítottam rá. Emiatt panaszkodik a király. Megmondtam már, hogy az ellenem kiadott védőiratot sohasem tartottam az uralkodó művének, mert a szerző nem nevezi meg magát, sőt azt a látszatot kelti, mintha az író a király alattvalója lenne. Azt mondják, hogy a szolgára sem szabad a hazugság és rontott nyelvezet bélyegét sütni. Elfogadható az okoskodás, ha igazat ír, ha nem mond készakarva hazugságot és ha jól megtanulta a latin nyelvet.

A király nemcsak Bellarmino tanítását, hanem személyét is támadta. Első iratában méltóságán alulinak vallotta az angol uralkodó, hogy nyílt vitába erekszkedjék olyan emberrel, aki születésénél fogva nem áll magasabban mint ezernyi meg ezer alattvalója és mint bíboros sem kapott magasabb egyházi méltóságot. Bellarmino a személyeskedésre a következő talpraesett választ

adta: Nem látom be, hittudományi vitában miért szükséges, hogy az embernek olyan nagy legyen a méltósága és olyan sok nemes őse legyen, mint az ellenfélnek. Elég, ha az ember szellemi képesség és tudás dolgában sorompóba állhat vele. Bellarmino nyíltan bevallja, hogy szülei nem viseltek ugyan magas hivatalokat, de tisztességes és becsületes emberek voltak, II. Marcell pápa nagybátyja volt, kinek erényét és tudását barát és ellenség egyaránt elismeri. Ha kézművesek, vagy földművesek lettek volna is szülei, de ha igazi katolikusok és istenfélők voltak, egyáltalán nem pirul miattuk. Tudja, hogy az apostolfejedelmek közül is az egyik halász volt, a másik pedig sátorkészítő, Dávid királyt is a nyája mellől vitte el az Úr és ültette királyi trónra; és ami fő, Krisztus Urunk maga is ács volt és ácsmester fiának akart tartatni, hogy ezáltal alázatosságra és a világ nagyrebecsülésének megvetésére tanítson.

Bellarmino ma bizonyára nem írna olyan hangon, mint akkor tette, de ismételjük, hogy a bíboros az akkori idők mértéke szerint mégis méltán megérdemelte a szelídség és tárgyilagosság dicséretét. Tudományos szempontból is értékes volt Bellarmino alkotása. Mori angol történetíró levelében jelezte Bellarminónak, hogy tanítása világossága elől nem húnyhatta be lelki szemét, azért elhagyta hazáját és Kölnben az igaz Egyházba tért. Levelében közli, hogy **nemcsak** saját nevé-

ben mond köszönetet, hanem sok angol tudós nevében is teszi ezt, kik naponkint újabb világosságot merítenek a bíboros irataiból.

Francia bonyodalom.

A megindult vita még tovább tartott, de már csak a király harcias alattvalói és a bíboros hű barátai között folyt le. Bellarmino még egyszer tollat ragadott ebben az ügyben, de írását kiadás végett Schulken Adolf kölni hittudományi tanárnak adta át, mert közben a francia hittudósokkal gyűlt meg a baja, maga a pápa is minden zavaró bonyodalmat el akart kerülni és hajlamos volt inkább a saját jogait kevésbé hangoztatni, mintsem több ország elszakadása után most már a francia hitszakadás veszélyét előidézni.

Franciaország a Szentszékkal szemben már régóta hangoztatta külön nemzeti jogait. A francia királyok ugyanis részint szerződések, részint erőszakos intézkedések által messzemenő jogokat bitoroltak a püspöki székek betöltésében. Ezt a jogkört azáltal akarta az uralkodó állandósítani és még szélesebbé tenni, hogy látszólag kedvező tudományos érvek felsorkoztatásával tagadta a pápa főhatalmát a világi fejedelmek fölött. Egyesek és testületek a francia egyházjog ősi szokásaiba való belenyúlás ellen is tiltakoztak és a „gallikán szabadságok” visszanyesegetését lehetőleg mindenben akadályozták. E tételek igazáról a

XVI. és XVII. század fordulóján a francia parlament éppúgy meg volt győződve, mint a párizsi egyetem. Ilyenértelmű védőiratok jelentek meg, azonfelül Bellarmino legfontosabb művének kiadását a hatóságok sokáig tiltották Franciaországban, a már kiadott példányokat elkobozták. 1609-ben „A pápa hatalmáról” szóló könyv jelent meg a francia könyvpiacon, melyet a skót származású, akkor már meghalt Barclay Vilmos, angersi jogtanár írt és fia, János adott ki. Barclay a szóbanforgó kérdésben joggal utasította vissza egyik oratoriánus író túlzó állításait, de túllőtt a célon, mikor külön fejezettel Bellarmino helytálló felfogása ellen is fordult. A gallikánizmus már annyira megmételtyezte a francia tudományt és gyakorlati életet, hogy a párizsi tanárok közül a tekintélyesebbek Barclay könyvét a legjobbnak tartották a vonatkozó irodalomban. Rómában megbélyegezték és elítélték az iratot, a pápa mégsem akart engedélyt adni a helyesbítő védőirat megírására, mert újabb súrlódásoktól és bajoktól tartott. Franciaországban annyit írtak a Szentszék ellen és a Szentszék rettenthetetlen védőjét, Bellarminót is hevesen támadták, hogy több bíboros végre rávette a pápát, hogy adja beleegyezését a válasz megírására, különben magatartása azt a látszatot kelti, hogy Rómában mindent visszاسzív-nak, amit előbb állítottak.

Bellarmino erre megírta művét A pápa hatalmá-

ról William Barclay ellen, megjelent Rómában, 1610-ben. Barclay úgy tüntette fel Bellarmino álláspontját, hogy a bíboros úgyszólván egyedül képviseli könyvében vallott és védett nézetét. Állítása megcáfolására Bellarmino a különböző országokban tartott zsinatokból és sok hittudós művéből sorakoztat fel döntő bizonyítékokat álláspontja mellett és igazolja, hogy ő képviseli a hagyományos katolikus tanítást. Érdekes és mély benyomást kelt az olvasóban a 31. fejezet, amelyben a pápa és nép között folytatott párbeszéd alakjában fejtegeti nézetét. Ime, egy részlet a párbeszédből:

Nép: Szentséges Atya, — kezdi a nép —, földi dolgokban semmikép sem állsz királyunk felett. Éppen azért nem is tilthatod meg nekünk az engedelmességet, amelyet iránta ezekben a kérdésekben tanusítunk.

Pápa: Ha örök üdvösséged a földi dolgokban tanusított engedelmesség folytán veszélybe kerül, akkor az ideiglenes dolgokban is a király fölött állok, mert őt éppúgy kell az örök életre vezetnem, mint téged, és elhárítani minden akadályt, mely az út elé gördül.

Nép: Miért akarsz megakadályozni abban, amit Isten parancsol?

Pápa: Nagyon tévedtek. Én csak azt tiltom, amit maga Isten is tilt. Én vagyok a pásztor, akit az Úr Krisztushelyezett nyája élére. Ti, a nép, ti vagytok

a nyáj. Királyaitok a vezető juhok. Ameddig juhok maradnak a királyok, addig megengedem, hogy vezessenek és kormányozzanak. De ha farkasokká lesznek, szabad-e akkor tűnöm, hogy az Úr juhait széttépjék? Joggal tiltom meg, hogy ne kövessék őket; ezt parancsolja az Úr is. Mert veszélyes a juhokra, ha farkasok vezetik őket.

Bellarmino mindenképpen kiváló műve elkeseredett ellenállásra talált a híres francia parlament részéről. A felségsértés vétsége és az azzal járó büntetés terhe alatt tiltották meg 1610 nov. 26-án, megvételét és terjesztését. A pápai követ és Bellarmino tiltakozása is csak a parancs ideiglenes felfüggesztését tudta kieszközölni. A felfüggesztés azonban papíron maradt, mert a felettesek az alsóbbrendű közegeknek meghagyták a tilalom végrehajtását.

Bellarmino nézete a pápa hatalmáról ilyen terjedelemben alapjában véve helyes volt-e? Nehéz és vitatott kérdés! Elég arra rámutatni, hogy ma alig találunk hittudóst, aki Bellarminóval együtt azt a hatalmat tulajdonítja a pápának, hogy uralkodót trónjától megfoszthat, vagy alattvalóit a tartozó engedelmesség alól felmentheti. Csak azt a kérdést vetjük fel, hogy a bíboros okosan cselekedett-e, amikor művét kiadta? Barátja és tisztelője, a szelíd Szalézi Szent Ferenc püspök is azt mondja: Elítélek minden céltalan vitatkozást, amelyek a vélemények meghasonlására és cívó-

dásra vezetnek. Egyik szentéletű és kiváló egyházfejedelem írása sem felelt meg egészen ízlésnek, amelyben a pápa közvetett hatalmáról tárgyalt a keresztény fejedelmek fölött. Az Egyházon kívül úgyis annyi az ellenségünk, nem kell az Egyházon belül is torzsalkodást előidézni. Ám, bátran kijelenthetjük, ha jól szemügyre vesszük az akkori helyzetet, Bellarmino javára kell döntőnk ebben a kérdésben is. A bíboros éles szeme felismerte a közeli hitszakadás fenyegető veszedeelmét. Igaz, hogy nem fejlődött odáig a helyzet, de a gallikánizmus hatása mind szélesebb rétegekre terjedt, alapelveit idővel még a francia állami törvények is szentesítették (1682). Mi, magyarok elégtétellel szögezzük le a tényt, hogy a magyar püspöki kar Szelepcsényi primással az élén szintén az egyetemes katolikus álláspontot védte, amivel magukra vonták egyes francia körök neheztelését. Csak a vatikáni zsinat tisztázta két évszázad múlva véglegesen a kérdést. Bellarmino — hisz felelős állást töltött be Rómában — eljárása nemcsak méltányos volt, mert kötelességét teljesítette, mikor a veszélyes bajt hallgatással nem tűrte, hanem egész tudásával és minden rendelkezésére álló jogos eszközzel kiírtására törekedett. Írásaival, amelyeket a két vitában kiadott, érdemelte meg az Egyház és az apostoli Szentszék jogai védőjének dicső címét.

Levelezése.

Bellarmino írásai az egész világba szétvitték a nagy tudós és egyházfő hírét, nevét. A hatás viszont, amelyet terjedelmes levelezésével kifejtett, zajtalan volt ugyan, de messzire nyúlt és talán éppen olyan áldásos és termékeny lehetett, mint írásaival kifejtett működése. Levelei szólnak bíborosoknak, püspököknek, papoknak és hithirdetőknek, hivatalnokoknak és tudósoknak; hivatalos vagy eligazító tudományos válaszát, vigasztaló, bátorító szavát viszik el hazánkba, Németországba, Ausztriába, Lengyel-, Olasz-, Spanyol-, Angol- és Franciaországba, sőt még a távoli Kínába és Indiába is.

A bíborossal rendszeren úgy léptek érintkezésbe az ügyfelek, hogy előbb ügyük támogatását kérték a pápai udvarnál vagy megnyerték közbenjárását. Bellarmino mindent megtett, ami tőle tellett. Nem egy esetben könnyen eszközölt ki búcsúkat és kedvezményeket, de a pénzbeli támogatásokra vonatkozó kérdésekben már nem sok szerencsével járt a pápai kincstárosnál. Maga is egyszer így nyilatkozott: A kincstáros úrnak alig merek róla szólni, mert minden áldott nap különböző személyeket ajánlok neki, de csak ritkán vagy sohasem részesülök meghallgatásban. A kincstáros helyett legtöbbször maga adott a sajátjából, pedig jövedelme aránylag szerény volt,

rendes alamizsnái amúgyis tekintélyes összegre rúgtak. A pápai konzisztoriumban is latba vetette tekintélyét, hogy a gazdag bíborosok és püspökök figyelmét és jóindulatát ráterelje a szegényekre és szűkölközőkre. Igazi felebaráti és segíteni kész szeretet hatja át levelét, amelyet Boroszló püspökéhez, Sitsch Jánoshoz intézett: Han Bonaventura, akit korábban Boroszló püspökévé választottak, a békesség és engedelmesség kedvéért lemondott jogáról... De azután nagy ínségbe került, úgyhogy most a legnagyobb nyomorban él. Engem más kapocs nem fűz hozzá, mint a felebaráti szeretet köteléke. De ez a szeretet annyira szorongatja és ösztökéli szívemet, mintha én magam is ugyanabban a nyomorban volnék... Ettől a szeretettől indítva kérem, legyen segítségére a szerencsétlen embernek; mutasson iránta megértő részvétet és teljesítse a pápa kívánságát is. Én magam a személyemnek juttatott nagy jótétemények közé fogom sorozni, ha hallom, hogy Méltóságod Bonaventurát megvigasztalni kegyes volt, hálámat is ki akarom mutatni, ha valamikor alkalom kínálkozik rá. „A pápa kívánsága”, amelyre Bellarmino célzott, abban állt, hogy a visszalépőnek önkéntes évi kárpótlást ítél meg a beiktatott püspök részéről.

A Rómába folyamodók között számos megtért akadt, aki vallásváltoztatása miatt veszítette el az állását és kenyerét. A katolikussá lett Kálvin

Justusnak írta a bíboros: Mindenképpen segíteni fogom mind a jó Istennél imáimmal, hogy a művet, amelyet önben megkezdeni kegyeskedett, tökéletességre vigye; mind pedig az embereknél, hogy anyagi támogatásban részesítsék azokat, akiken látják, hogy a mennyei Atya az örök mennyországba hívja őket. Valószínű, Bellarmino eszközölte ki Justusnak, hogy nemsokára érseki tanácsos lett Mainzban.

Néha bizony csak lelki alamizsnát küldhetett a kérőnek, de ezt azután hite és Istenbe vetett bizalma egész melegével adta. Te pedig, Isten embere, hagyd Istenre minden gondodat és Ő táplál majd téged, ezekkel a szentírási szavakkal vigasztalta az egyik hozzáforduló angol áldozópapot. Az Úr hűséges ígéreteiben — folytatja biztatását —, ő mondotta: Keressétek mindenekelőtt az Isten országát és igazságát és a többi mind hozzáadatik nektek. És: Atyátok tudja, hogy ezekre szükségtek van. Vagy csak Taylore Vilmost, Isten derék hitvallóját és bajnokát hagyná cserben Istene? — veti fel a kérdést. Nem, ez lehetetlen! Ellenkezőleg: minél inkább kell szükkölnie emberi segítség nélkül, annál közelebb találja Isten segítségét. A szegénységbe jutott Kálvin Justust még magasabbra vezeti, amikor ilyen gondolatokat közöl vele: Ha a vagyónunkból való teljes kifosztást kell is elszenvednünk a visszaszerzés reménye nélkül, még sem volna

szabad lefokozott buzgósággal eljárni az igaz hit megvallásában és terjesztésében, mert nem lehet összehasonlítani az ideiglenes szenvedéseket a jövőendő dicsőséggel, melyet Isten bennünk ki fog nyilatkoztatni.

A bíborosnak megvolt a bátorsága, hogy a túlzott óhajokat és követeléseket visszautasítsa. Ezt tapasztalta Tserklaes gróf is, aki serdületlen fia számára kanonoki jövedelmet kívánt. Egyházi javadalmakat — felelte Bellarmino — nem szabad gyermekeknek adni, hanem csak komoly, érdemes férfiaknak. Florentiusunk azonban még gyermek, vagy legalább is ifjú; ebben az évben kezdi bölcseleti tanulmányait. Tudom ugyan, hogy ilyeneknek néha adtak felmentést, de csak alapos okból történhet, különben a felmentés az egyházi javadalmak elpocsékolására vezet. Nem tudom, hogy Florentius esetében milyen felmentési ok foroghatna fenn.

Az ideiglenes javakban való segítségnél is értékesebbek azok az intő és vigasztaló szavak, amelyeket magasállású és alacsonyrangú egyénekhez intézett. Kartársaival szemben nyíltan kifejezte helyesnek tartott személyes meggyőződését, de a világi uraknak is „magyarán” megmondta az igazat. Egyik katolikus fejedelemnek a fia protestáns herceggisasszonyt akart nőül venni, Bellarmino a próféta erőteljes komolyságával figyel-

meztette az engedékeny apát a terv veszélyes voltára.

Jobban szerette, ha jósággal és szeretettel vezethette az embereket az Istenhez. I. Jakab, amikor Skótország királya volt, Rómába fordult a kéressel, hogy skót papot is tüntessen ki a pápa bíborral. A király levele megvillantotta a reményt, hogy talán az Egyházba is visszatér. Belarmino a közjó előmozdítására akarta felhasználni a kínálkozó alkalmat, hosszabb levélben válaszolt neki, amelyben először dicsérettel említette a király jótulajdonságait, főképpen a katolikusok iránt tanúsított jóindulatú, rokonszenves magatartását, azután így folytatta levelét: Mindez megerősített engem a reményben, hogy Felséged is könnyen abba a helyzetbe kerülhet, hogy komoly megfontolás tárgyává tegye, ami a legfontosabb kérdés az életben: az igaz Egyház megismerését, mert az igaz Egyházon kívül nincs üdvösség és Felséged is nagyon jól tudja az evangéliumból, hogy „mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de lelkének kárát vallja”. Jogar és korona, bíbor és királyi gazdagság múltó javak, amelyeket nem hoztunk magunkkal a világra és a halál után sem tarthatjuk meg. Egyedül a szeretetben tevékeny igaz hit vezet el minket az örök életre és boldogságra. Azután részletesen és alaposan bizonyítja, hogy a római Egyház az igaz Egyház, majd így fejezi be levelét:

Nem akarok tovább visszaélni Felséged jóságával. Többet írtam, mint írni szándékoztam, de mindez abból az égő vágyból fakadt, hogy az Úr nagy napján ne találtassék az Egyház kebelén kívül, vagyis ne legyen megfosztva a szentek örökségétől az a király, akitől annyit várnak, aki kiváló képességekkel van felruházva, aki katolikus szülők gyermeke.

A bíboros szeretettel teljes lelkülete főképpen baráti és részvétleveleiben nyilatkozik meg. Erős volt a kívánsága, hogy 'Lotharingiai Henriket, Verdun püspökét viszontlássá. Bárcsak a jubileumi évben (1600) itt láthatnám Rómában Meltóságodat — írta a püspöknek — és beszélhetnék Önnel, együtt látogatnók a szent helyeket és a tömegesen idesereglő búcsúsokban Krisztus lábát moshatnók és Üdvözítőnknek szolgálhatnánk az étkezésnél.

Radziwill bíboros halála után az elhunyt testvérének írja, hogy milyen szeretet fűzte őt kartaársához 24 éven át és a saját szíve fájdalmából tudja érteni és megmérni a testvér fájdalmát. Nagyon meleghangú és vigasztaló részvétlevelet írt 1602-ben I. Miksa bajor hercegnek is, amikor ennek anyja meghalt: Fenséged iránt — biztosítja a herceget — mély részvétet érzek, mert olyan erényes anyát veszített el. A kiváló fiúnak anyja iránti szeretetét, amint leveleiből kiviláglik, csak dicsérni tudom. Csodálom az állhatatos

fejedelem vallásos bölcsességét, aki a szent hit igazságaiból veszi a gyógyító irt lelke sebeire. Fenséged nem azok közül való, akik úgy szomorkodnak, mintha nem volna reményük a feltámasztásra, hanem azok közül, kik Krisztus iskolájában megtanulták, hogy szeretteinket nem veszíthetjük el, hanem csak előre küldjük és az igazhívó elköltözése igazi élet, nem halál. Éppen azért viseljük el zúgolódás nélkül, ha az Úr szentéletű rokonokat elragad mellőlünk; ellenkezőleg, köszönjük meg neki a kegyelmet, hogy oly soká élhettünk társaságukban. Én biztosan remélem, hogy az Istennek kedves lélek már bevonult a mennyekbe és nem szorul többé imáinkra és szentmiseáldozatainkra. Mindamellet, ahogy hivatásom magával hozza, az Úr oltáránál megemlékezem a kiváló hercegnőről, aki rendünk támogatásában is nagy érdemeket szerzett. Fenségedet vezesse és oltalmazza Jézus Krisztus, a föld királyainak királya és éltesse még soká igazságos és szerencsés kormányzásban.

Rendtársaival is széleskörű volt Bellarmino levelezése. Láttuk már a rendfőnökhöz, P. Acquaviva Koloshoz, valamint Realino Szent Bernárdinhoz és P. Carminatahoz intézett leveleit. Sok más rendtársával is érintkezett írásban, akár alkalmoszerűen, akár huzamosabban. Vonzó és kedves a szeretet, amelyet még bíboros korában is tanusít a rend és a rendtagok iránt. Napról-napra

jobban megismerem annak az értékét, amit a visszanyerés reménye nélkül elvesztettem, írta Bellarmino 1600-ban P. Carminatának afölötti bánatában, hogy nem lehet többé egyszerű szerzetes. Mikor egyik páter félénk tisztelettel terjesztette elő kérését, Bellarmino emiatt szemrehányást tesz neki e szavakkal: Kellemetlenül érint engem, hogy Tisztelendőséged félősen ír, mintha idegen volnék és nem rendtársa. Most, hogy a bibort viselem, sem becsülöm kevésbbé testvéreimet és a Társaság fiait, mint akkor, amikor még fekete ruhát hordtam. Mert nem ruha teszi a szerzetest... Tisztelendőséged írjon tehát egészen nyíltan... Ha megtehetem, amire kérnek, szívesen megteszem; ha nem tehetem meg, tudom, hogy testvéreim sem kívánnak tőlem lehetetlen dolgot.

Az arnheimi P. Schewichau a Szentháromság-ról írt könyvét küldte el Bellarminonak. A bíboros köszönőlevele éppen olyan őszinte, amilyen megleghangú. Bocsássa meg, viszonzta a figyelmet, kedves Atyám, hálátlanságomat, hogy szeretetének kis ajándékát vagy jobban mondva igen nagy ajándékát megköszönni soká késtem. Azt hittem, hogy az Ön könyve a Szentháromság-ról szárazon van megírva, mint sok más ilyen tárgyú könyv, azért odáztam el oly soká, hogy figyelemmel és komolyan átolvassam azt. De amikor komolyan kezdtem benne lapozgatni, azt ta-

láltam, hogy édesebb, mint a méz és drágább mint arany és drágakő. Éppen ezért most gyakran olvasok belőle, mint valódi lelki könyvből, amely alkalmas arra, hogy a szívet felgyullassza, felemelje és gazdagítsa... Hálát adok Istennek, aki Őnt arra ösztökélte, hogy ilyen kitűnő könyvet írjon és Ön iránt is a legnagyobb hála érzelmeivel vagyok lekötve, hogy ínyemnek édes és kellemes táplálékot volt szíves küldeni.

A bíboros jóraintő szava rendtársaival szemben sem némult el. Amikor az elhalt P. Acquaviva (1615) után az új rendfőnök választása idején veszély forgott fönn, hogy a választók között pártoskodás tör ki, Bellarmino a következő sorokat intézte hozzájuk: Tisztelendő Atyák! Nektek, barátaimnak mondom, hogy a rendfőnöki állástól se ne féljete, se ne kívánjátok, mert az Úré a hatalom és annak adja, akinek akarja és lelkében máris odaadta egynek és nem fogja megbánni. Sokkal inkább vigyázzatok arra, hogy a választásban meggondolatlanság és részrehajlás által Istent meg ne bántsátok. Mondom nektek, hogy ettől féljete. Kívánjátok és kérjétek, hogy Isten imáitokban mutassa meg nektek, akit kiválasztott, hogy választástok is az ő kívánsága és tetszése szerint igazodjék. Amire figyelmeztetek, azt magam is megtettem a magasabb hivatalra való választásnál és sohasem bántam meg és nem is fogom megbánni.

A hit hirdetés ügyéért.

Leveli a Szentföldre, Indiába, Kínába és a Fülöp-szigetekre is eljutottak. A maroniták pátriárkájához intézett egyik levelében dicséri a népet, amely egyedül nem vesztette el hitét Keleten és mint világosság fényeskedik a sötétségben. Alkalomadtán a távoli országokból a címére küldött könyvekért és emléktárgyakért hálás köszönetet mond. Külön szeretettel és iparkodással mozgatott meg minden követ, hogy két megrálgalmazott rendtársa, Roz Ferenc kranganori érsek és P. Nobili Róbert jó hírnevét helyreállítsa. Az előbbi ellen szomszédos püspöktársa egyházi fenytésekkel és birtokelkobzással lépett fel a pápától elrendelt területátengedés végrehajtása ügyében. Bellarmino vigasztaló és bátorító szavakkal igyekezett hatni az üldözött érsek lelkiületére. Ami a szorongatást illeti — írta neki —, amelyet Méltóságod hamis testvérektől szenved, eddig is minden igyekezettel azon voltam és ezután is azon leszek, hogy a megpróbáltatás minél előbb véget érjen. Addig is türelme nem veszíti el nagy jutalmát. Jelen szorult helyzetében őszinte részvéteimet fejezem ki és egyúttal a jövőendő vigasztaláshoz szerencsét kívánok, mert Méltóságod jól tudja, hogy az apostolok élete is is ilyen volt; Szent Tamás, aki először hirdette Isten országát azon a vidéken, sok küzdelem

arán ment be a mennyek országába és az ottani Egyház zsongéit így vezette be az égi hazába. Őn is csak ezen az úton juthat a mennyországba, csak így gyűjtheti a későn beérett aratást és mutat-hatja be az Úr Jézus Krisztusnak.

Hosszabb vitát és szélesebbkörű hullámverést idézett fel másik rendtársa, P. Nobili Róbert, aki azáltal akarta megnyerni az igaz hitnek az elő-
kelő hindu osztályokat, hogy szokásaik szerint berendezett életmódra külön fogadalommal köte-
lezte magát. Eközben heves vita támadt, hogy a bennszülöttek között dívó jelvények és szoká-
sok nem vallásos természetűek-e és vajjon nem kell-e azokat a pogány bálványimádás külső meg-
nyilatkozásainak minősíteni. A vita zaja egészen Rómáig hatolt. Bellarminot a kérdés ferde beállí-
tása eleinte megtévesztette és komoly szemrehá-
nyást tett földijének és távoli rokonának, hogy családjára, szerzetére és az egész Egyházra szé-
gyent hozott. De amikor jobban értesült a tény-
állásról, vigasztaló szavakkal fordult a buzgó apostolhoz, a püspököknél és az indiai hitbírónál is szót emelt érdekében. P. Nobili köszönő leve-
lében egyebek között így válaszolt: Örömet csak az mérheti meg, aki fájdalomnak tanuja volt, amelyet már harmadik éve okozott nekem a hír, hogy Főmagasságod az igazi tényállást el-
ferdítő jelentések folytán ellenkező indulattal vi-
seltetett irányomban. A fájdalom és az öröm meg-

felelt annak az igyekezetemnek, amellyel Eminenciádnál mindig jó hírben akartam állni, akiben szerető atyát és tisztelt tanítót látok.

A rendi fegyelem őre.

Bellarmino gondos figyelme nem csupán saját rendtársaira terjedt ki, hanem más rendbeliek számára is volt jóságos, vigasztaló, buzdító szava. Így pl. 1616-ban a megreformált ferencrendieket a következő szavakkal ajánlotta a mechemni érsek figyelmébe: Örömmel ragadom meg azt az alkalmat, hogy a derék emberek körül némi érdemet szerezzek. Nem is annyira kegyeibe ajánlom őket, hiszen tudom, hogy Nagyméltóságod mennyire szereti őket, hanem inkább ki akarom mutatni, hogy magam is milyen jóindulattal vagyok eltelve e szent rend iránt. Kérem tehát Nagyméltóságodat, hogy amit Isten iránti szeretetből és Isten szolgái iránt megnyilatkozó rendkívüli szeretetében eddig tett, tegye ezután is, hogy a jó atyákat szeretete melegével ápolja és támogassa. Igazán atyai szeretettel vett oltalmába egy szerzetest, aki ballépése után félelmében a szigorú kolostori fogságtól megszökött és Rómába ment. Bellarmino a rend magasabb előjáróinál készségesen közbenjárt visszafogadása érdekében.

1606-ban a cölesztinusok remete rendjének bíboros védője lett; a szerzethez intézett levelei

által előmozdította a rend alapos lelki és fegyelmi megújulását. A cölesztinusok rendje bencés eredetű közösség, amelyet Morone Péter, a későbbi V. Cölesztin pápa alapított a XIII. században. 1619-ben figyelmeztette a szerzeteseket, akik általános rendfőnök választásra gyűltek egybe, hogy a választást múltó előnyök mérlegelése nélkül ejtsék meg, csak a rendtagok és a rend lelki javát tartsák szem előtt. Később a reform fokozatos megvalósítása érdekében megfelelő javaslatokat terjesztett eléjük, kívánta, hogy a szerzetesek ne utazhassanak világi ruhában, még kevésbé felfegyverkezve; az elmélkedést és egyéb áhitatgyakorlatokat tegyék általánosan kötelezővé, a szerzetes ujoncokat külön házban neveljék, amelyben példás fegyelem uralkodik, a tanulmányok idejét és menetét pontosan rendezzék. A francia kolostorok főnöke kiváló reformrendeleteivel vonta magára a bíboros védő figyelmét. Bellarmino dícséri a reformbuzgalmat és így ír a rendi előljáróhoz: Teljes szívemből ajánlom a békét, egyességet és az egyetemes káptalan rendeleteinek megtartását és főképpen szent atyánk, Benedek, legszentebb, és amint Szent Gergely mondja, legbölcsebb szabályának szigorú követését, mert ez az igazi létra, amelyen az égbe emelkedett a szent atya, ebbe a magasságba törekedett Szent Cölesztin, erre törekszünk mi is, ha igazi utódaik és követőik vagyunk.

Bellarmino terjedelmes és széleskörű levelezéséből a néhány közölt szemelvény bepillantást enged apostoli tevékenységébe, mely levelezése által is áldásos és eligazító működést fejtett ki a vezető körökben.

Bíborossága első 11 esztendejének nagy munkái mellett és messze elágazó levelezésén kívül még sok más kérdés és ügy is foglalkoztatta őt. Ezek az ügyek a különféle római központi hivatalok keretébe tartoztak és emiatt háramlottak reá. Ezirányú működése a forrásmunkák behatóbb és részletesebb tanulmányozása után kerül még jobban napfényre. Most csak néhány jelentősebb tényre terjeszkedik ki vizsgálódásunk.

A hitbíróság intézményének nemcsak az volt a feladata, hogy a tévelygők mételyező tanaitól mentesítse a katolikusokat, hanem arra is kellett törekednie, hogy az eltévedteket visszavezesse az igaz Egyházba és a hithűségükben meggyanúsított egyének becsületét visszaállítsa. Ilyen becsületmentés által is kitűnt Bellarmino. A szentéletű De la Barrière János cisztercita apátról volt szó, aki szigorú önmegtagadás és az erényekben adott jópéldája által iparkodott alattvalói világias életében változást eszközölni. Terve és nemcsak igyekezete dugába dőlt, sőt, rágalmozó becsúgások folytán apáti méltóságától is megfosztották és őrizet alá helyezték. Az apát egyik közeli ismerőse az akkor újonnan kinevezett Bellar-

mino bíboroshoz fordult a kéréssel, hogy vigye keresztül a per felülvizsgálatát. Keresztelő Jánost láttam az imént a börtönben — írta a meghatott bíboros az elítéltnél tett első látogatása után. Azután az egész pert lelkiismeretes vizsgálat alá vette. A vizsgálat folyamán meggyőződött arról, hogy az apát bírái nagyon hiszékenyek voltak és ítéletükben a szentéletű apát ellenségeinek be-súgásai után indultak. Maga szerkesztette meg azt a pápai felmentő ítéletet, amely napnál világosabban bizonyította a vádlott ártatlanságát, melyet Bellarmino felolvastatott az apát Rómában élő rendtársai előtt és azután dicsérő beszédet mondott előttük az apát erényeiről. A igazolt De la Barrière Bellarmino közreműködésével visszakerült előbbi rendi méltóságába és még újabb kitüntetésekben is részesült.

Szülővárosa főpásztora.

V. Pál sürgető kívánságára Bellarminonak bele kellett törődnie, hogy szülővárosa egyházmegyéjének kétszer felajánlott és kétszer visszautasított kormányzását átvegye. Ubaldini, Montepulciano püspöke ugyanis Párizsban járt követségben. Bellarmino nem hagyhatta el Rómát, aggasztos lelkiismeretességében nem akart szigorú értelemben vett főpásztori munkakört vállalni, csak arra kötelezte magát, amit egyéb foglalkozásai mellett megtehetett. Maga helyett biztost

küldött az egyházmegyébe, aki felülvizsgálta a helyzetet és tapasztalatairól részletesen beszámolt neki. Bellarmino erre üdvös főpásztori intézkedéseket tett a papság és a hívek érdekében, amint korábban már Capuában is cselekedte. Bíborosunk is tapasztalni volt kénytelen, hogy egy próféta sem kedves a saját hazájában. Mikor több paptól megvont olyan javadalmakat, amelyeket jogtalanul élveztek és pápai bréve által a különben nagyon szűkösen ellátott egyházmegyei káptalanra iratta azokat, az illető egyháziak emiatt annyi kellemetlenséget okoztak neki, hogy négyévi kormányzás után 1611-ben megvált e tövises megbízástól. Ilyen és más hasonló súrlódások miatt a bíboros Tamás testvérbátyjának meghívására így válaszolt: Montepulcianoba hívsz engem, azt mondod, hogy lelkesedéssel fogadnának, koronát helyeznének a fejemre... Az már meg is történt. Montepulciano töviskoronát helyezett a fejemre, amely sokkal értékesebb nekem, mintha színaranyból készült koronával tiszteltek volna meg.

Az egykor nagy vihart támasztott Galilei-pörben arról volt szó, hogy a föld a nap körül forog-e, vagy fordítva. A tagadó nézet felelt meg a látszatnak és Kopernikusig általánosan elfogadott vélemény volt. A Szentírás is látszólag emellett foglalt állást. Amikor pl. József (10, 2.) megparancsolja a napnak, hogy útjában álljon meg,

hogy a megkezdett csata győzelmes befejezésére elég ideje legyen, mintegy ki van fejezve az a tény is, hogy a nap a föld körül forog. Kopernikus újszerű nézetét, mely szerint a nap nem forog a föld körül, a Szent Hivatal bírói kara a Szentírással ellenkezőnek találta és elítélte. A hittudósok már a föld napkörüli forgása döntő bizonyítékainak felállítása és megállapítása előtt is nyugodtan mondhatták volna, hogy a Szentírás nem csillagásztani csálhatatlan tételeket akar leszögezni, hanem egyszerűen a nép nyelvén beszél természetes tüneményekről, amint azt még ma is megtesszük, a fölvilágosodott XX. században. A hitbíróság téves ítélete folytán az Egyház tévmentes tanítóhivatala nem szenvedett csorbát, mert a legfőbb egyházi tanítóhivatal végleges és kötelező döntést nem mondott ki az ügyben. Ehhez elsősorban a pápa ünnepélyes jóváhagyása kellett volna; ez azonban nem következett be, sőt éppen ebben az ügyben a pápa tévmentessége fényes világításban jelenik meg, nemcsak a világi tudomány téves nézeteivel szemben, hanem még a hittudósok, sőt a tanítóhivatal alárendelt közegeinek tévedéseivel szemben is.

Bellarmino a Szent Hivatal tagja is volt, mint ilyennek foglalkoznia kellett a híres Galilei-pörrel, nem ugyan annak a második, híresebb tárgyalásával (1633), hanem az elsővel, amely 1615-ben és 1616-ban zajlott le. Bellarmino mindig nagy

érdeklődést mutatott a csillagászati kérdések iránt és élénk figyelemmel kísérte a flórenci tudós kutatásait, ő eszközölte ki Galileinek az óhajtott engedélyt Kopernikus műve kiadására, de az egyházi hatóság kívánságára a tudós csak csekély változásokat eszközölhetett a munkán. Galileival szemben tanusított magatartásában fordulat állott be, amikor ez a legkiválóbb szaktudósok véleménye szerint nem tudott döntő érvet felhozni a föld nap körüli forgása mellett és ahelyett, hogy önmagát igazolta volna, mind gyakrabban átportyázott a hittudomány területére. A szintén Kopernikus-féle rendszert védő Foscarini karmelitához intézett levelében Bellarmino egészen világosan a vitatott kérdésben elfogadható és mérsékelt véleményt fejt ki. Szerinte a rendszert mint tudományos feltevést szabad védeni, de megdönthetetlenül még nincs bebizonyítva és éppen azért nem gyengíti meg sem a Szentírás kifejezését, sem az egyházatyák által adott magyarázatot, amely szerint nem a föld a nap körül, hanem a nap a föld körül forog. Ha döntő bizonyítékokat hoznak fel Kopernikus új rendszere mellett, akkor véleménye szerint mindenesetre nagyobb óvatossággal kell magyarázni a Szentírást és inkább azt kell mondani, hogy nem értettük meg a Szentírást, semhogy hamisnak mondjuk azt, ami igazán be van bizonyítva. A vita, főképpen Galilei sürgetésére, csak-

ugyan bírói perrel végződött 1615-ben. A hitbíróság tanácsosai a bölcsélet vagyis a természetes ész szempontjából hamisnak mondták ki Galilei véleményét, a hittudomány vagyis az isteni kinyilatkoztatás által megvilágosított ész szemszögéből tekintve hitellenes tannak minősítették nem igazolható nézetét. 1616 február 25-én a hitbíróság bíboros tagjai jóváhagyták a tanácsosok véleményét és a jóakaró Bellarminót bízta meg, hogy Galileival tudassa az ítéletet, de csak magánúton. Galilei nem akarta magát alávetni a döntésnek, ezért a jelenlevő biztos azzal fenyegetőzött, hogy letartóztatja őt. A csillagász az állami közeg ilyen nyomatékos szavára megadta magát, a felhozott hittudományi bizonyítékok súlya miatt feladta nézetét és legalább látszólag megígérte, hogy nem fog többé mellette kardoskodni. Saját bevallása szerint is megengedték neki, hogy mint tudományos feltevést tarthatja Kopernikus tanát és további érveket is kereshet bizonyítására.

A Szent Hivatal ítélete, amelyet nem erősített meg a pápa legfőbb tanítói ítélete, kétségtelenül téves volt. Bellarmino mindenesetre messze ment, amikor a Szentírással ellenkezőnek mondja azt, hogy a Nap a mi naprendszerünk álló középpontja, de abban megelőzte korát, hogy a Kopernikus-rendszert nem veti el feltétlenül és a Szentírás magyarázatának esetleges változtatásával is

számol. Ennél többet nem is várhatunk tőle, hiszen, amint szaktudósok állítják, Galilei 1625-ig nem hozott fel döntő érvet Kopernikus rendszerének igazolására.

A Szűzanya dicsőségéért.

A következő években Szűz Mária megdicsőítésére munkálkodott közre, amennyiben a szep-lőtelen fogantatás kiváltságát szélesebb körökben ismertette, védte és így részint előkészítette a Szent Szűz e kiváltságának 1854-ben történt hitcikkellyé nyilvánítását. Már ifjú korában hirdette beszédeiben a Szent Szűz nagy kiváltságát, főművében alapos és meggyőző érvekkel védte azt és katekizmusában csaknem az egész világ előtt vallotta. Capua szószékén beszélt erről és élete vége felé egyik írásában kijelentette, hogy Krisztus Urunk az édesség áldásaival előzte meg anyját, amennyiben már teremtésében megszentelte őt és megszentelve teremtette őt. Az egyházi tanítóhivatal akkor még nem nyilatkozott határozottan a Szűzanya kiváltsága felől és a hittudósok között is nagy véleményeltérés volt észlelhető. A spanyol király a katolikus hittudósok között felmerülő viták megszüntetése végett Rómába fordult és kérte a pápát, mondja ki világosan, mi a helyes nézet. A Szent Hivatal tanácsülésén Bellarmino kifejtette véleményét és vallotta, hogy a szeplőtelen fogantatásról szóló tant

minden hívőnek el kell fogadnia. Hittételnek még nem nevezhette a tudomány akkori álláspontja miatt. Erre V. Pál pápa 1617 szeptember 12-éről keltezett döntésével úgy rendelkezett, hogy senki se merje nyíltan tagadni a szeplőtelen fogantatást. XV. Gergely pápa háromnegyed évvel Bellarmino halála után megtiltotta, hogy magánbeszélgetésben vagy akár előadásban kétségbe merjék vonni a Szent Szűznek e kegyelmi kiváltását és a szeplőtelen fogantatás ünnepének kötelező megülését kiterjesztette az egész Egyházra. E rendelkezések előkészítésében bizonyára része volt Bellarminónak, a hű Mária-tisztelőnek, aki még röviddel halála előtt is megkapó tanúságot tett a szeplőtelen fogantatásba vetett hitéről. Berchmans Szent János, a fiatal jezsuita, egy hónappal Bellarmino előtt hunyt el. Kéziratai között találták azt a beírt lapot, amelyen a szent ifjú esküforma alakjában ünnepélyesen kötelezte magát, hogy egész életén át védi és terjeszti a szeplőtelen fogantatás hitét. Az esküt saját vérével írta alá. Amikor Bellarminóval közölték a tényt, mély megilletődéssel így szólt: Gyönyörű cselekedet, csodálatos leleményesség! Így leköteleni magát a boldogságos Szűz iránt és ezt a szolgálatkészséget a saját vérével is megerősíteni olyan kérdésben, melyet joggal tartott igaznak. Azt hiszem, hogy maga a mi Úrnőnk sugallta neki.

Néhány írása.

A tudós bíboros írói tevékenysége egyébként nem fejeződött be a Velence, Angol- és Franciaország elleni hitvédelmi iratok kiadásával. Fáradhatatlan buzgóságában több színvonalas tudományos művet írt. I. Jakab fiának és utódjának ajánlotta *A királyi ajándék*-ot és a fejedelmek tükrének nevezhető munkában bemutatta, hogyan kell jó keresztényhez és jó fejedelemhez méltón uralkodni. Az angol író király sok téves állítást hordott össze, Bellarmino a *Papi ajándék*-ban tette közzé alapos cáfolatát, miközben néhány hittudományi elcsuszamlás említésén kívül szelíden kérdőre vonja a magabízó királyt, minő alapon mondhatja minden idő legnagyobb uralkodónőjének az angol Erzsébet királynőt, aki a király édesanyját, Stuart Máriát, hosszú fogságban tartotta és lelketlenül meggyilkoltatta? Az utolsó fejezetben visszatérésre inti őt az igazi Egyházba és ezekkel a komoly szavakkal fejezi be művét: Annak emléke ne töröltessék ki soha szívedből, király, amit a föld királyainak Királya mondott a földön: Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de saját lelkének kárát vallja?

1607-ben adta ki Bellarmino összes műveinek összegező, helyesbitő és kiegyenlítő átnézetét. Az előszóban világosan ecseteli írásainak sajátos jellegét. Isten a tanum — mondja —, hogy csak

azt írtam, amit igaznak tartottam és nem kerestem az emberek nagyrabecsülését vagy saját hasznomat, hanem egyedül Isten dicsőségét és az Egyház javát. Tudomásom szerint semmi sincs könyveimben, ami elütne a Szentírástól vagy az egyházatyák tanításától. De mivel írva vagyok: A sok beszéd nem leszen vétek nélkül, — amit nézetem szerint a sok írásról is el lehet mondani —, azért aggkoromban és közel a halálhoz Szent Ágoston példájára mégegyszer át akartam tekinteni könyveimet és azokat kijavítani... Néhány nem eléggé világos helyet jobban kifejtettem; amit azelőtt csak röviden érintettem, azt most kibővítettem; egyes helyeket, amelyek kevésbé tetszettek, kijavítottam és minden munkámnak megadtam a végső simítást. Jelentősebb toldások csak a hitviták művében jelentek meg, és pedig a pápa hatalmáról és a segítő kegyelemről szóló fejezetekben.

Lelkes fogadásra talált mindenütt Bellarmino *Zsoltármagyarázata*, amely 1606-ban jelent meg. Nem nagyigényű írás, hanem szerény összeállítás és tudományos szempontból sem elsőrangú munka, mégis megbízható és tartalmas mű, a fáradhatatlan tudós éjtszakai imádságos óráinak érett gyümölcse. Ez a mű a századok folyamán harmincnál több kiadást és fordítást ért, nemcsak a korabeli nagy emberek becsülték, mint pl. Szalézi Szent Ferenc, hanem a mult évszázadban a

tudós Hefele püspök minden más közkézen forgó zsolnármagyarázatnál nagyobbra értékelte. Legújabbán P. Galdos rendezte sajtó alá két kötetben Bellarmino régóta tervezett összes munkái első számaként.

Önmagáról.

Még egyik kicsi, de nem tudományos irányú művét említjük: az 1613-ban megírt *Önéletrajz*-ot, amelyet először 1675-ben adtak ki. A könyv első része a nagy főpap életének rövid összefoglalása. A bíboros P. Eudaemon János és valószínűleg a későbbi rendfőnök, P. Vitelleschi kívánságára írta le visszaemlékezéseit. A második részben egyes részletkérdéseket tárgyal, nem egyebek, mint rövid és világos válaszok P. Sacchini, a Jézustársaság történetírója által felvetett kérdésekre. A kis munka méltó arra, hogy egyénítő sajátságait külön is szóvá tegyük. Bellarmino gyermekded keresetlenséggel és vallásos komolysággal ad hűséges képet önmagáról. Ifjúkora ismertetésében inkább a keresetlen egyszerűség lép előtérbe, míg érett alkotó férfikora eseményeinek vázolásában a hívő komolyság nyilvánul meg, viszont a kiteljesedett korban mindkettő szép és összhangzó egységgé egyesül. Fesztelen kedélyességgel emlékezik meg néhány apró, vidám vonásról és a bájosan ártatlan dicsekvés jóleső érzésével mondja el apró sikereit, nyiltszavú

intelmeit, követhető tetteit. Néhány jövődölést, jövőbelátó kijelentést, melyet időközönként tett, keresetlenül, közvetlen hangon említ. A Társaság és a szent bíboros kicsinyes és rosszakaró ellenfelei, főképpen a szenvedélyes és elfogult Passionei bíboros, az alázatosság hiányának rovasára írta e tényeket a boldoggáavatási pör alkalmával. A bírálók nem emlékeztek arra, hogy még Szent János evangélista is dicsekszik azzal, hogy ő volt az Úr Krisztus szeretett tanítványa (21, 20) és Szent Pál apostol önmagáról írja, hogy többet dolgozott, mint a többi apostol együttvéve. (I. Kor. 15, 10). Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy Bellarmino bírálói nem hatoltak be a bíboros lelkivilágának legbelsejébe, nem gondolták meg, hogy az Istennek és a köznek élők más szemmel nézik életüket és más szándékkal beszélnek jótulajdonságaikról, mint az evilági szempontok rabszolgái teszik. Nagy Szent Gergely megjegyzi róluk, hogy jócselekedeteiket említve Urunk dicsőségét keresik, de bűnösen büszkélkedni, önmagukban tetszelegni nem tudnak. A tiszta, önzetlen nagy jellem távol állt minden kicsinyes hiúságtól és dicséret utáni kapkodástól. Bellarmino alázatos és gyermekdeden őszinte és nyílt volt, így nem ütközhet meg azon az utókor, hogy bizalmas barátjának előnyösét is elmond magáról anélkül, hogy pirulnia kellett volna miatta. Az önéletrajz ezekkel a mély-

értelmű szavakkal fejeződik be: „*N* (Bellarmino) barátja és rendtársa kérésére írta le mindezt 1613 júniusában. Erényeiről semmit sem mondott, mert nem tudja, hogy vannak-e erényei. Hibáiról hallgatott, mert azok nem méltók a feljegyzésre. Bár csak az utolsó ítélet napján is ki volnának törölve Isten könyvéből. Amen.” Így csak a szentek tudnak írni önmagukról.

Bellarmino írásainak és könyveinek a száma igen nagy. A nápolyi kiadásban (1856—1863) 5000 ívrét lapnál nagyobb a terjedelmük. Ehhez hozzájárul még az *Auctarium* (utánpótlás), amelyet P. Le Bachelet S. J. adott ki 1913-ban, és az újabb pótlás is, melyet P. Tromp Sebestyén bocsátott közre *Auctarium Auctarii* címmel. Megállapítható, Bellarmino művei alaposságuk mellett elsősorban sokoldalúságukkal tűnnek ki a nagy hittudósok alkotásai között. Hittudomány és hitvédelem, egyháztörténet és egyházjog, erkölcsan és hitelemzés, szentírásmagyarázat és szertartástan: mindezt átfogta hatalmas szelleme, ha mindjárt nem is mindent olyan tökéletességgel összegezett, mint a vitás pontok körüli kérdéseket. Ehhez járulnak még lelkiségi iratai. Írálya kellemes és gördülékeny, világosan és áttekinthetően rendezett. Ellenfelei is dicsérték a kor ízlését tekintve feltétlenül előzékeny és szelíd, szókimondó és bátor írásmódját.

Tudjuk, a gondos szerző nem szeretete, ha sok

sajtóhibát talált műveiben és emiatt leveleiben is panaszkodik. Írásainak rövidített kiadásába a következő feltételekkel egyezett bele: Csak azt kívánom, az olvasók tudják meg a kiadásból, hogy műveimről van szó, ha mindjárt változtatnak is rajtuk nyelvezet, elrendezés és tárgyfelosztás dolgában, hogy azután később gyanú ne támadjon valakiben, hogy sokat átvettem másoktól, mikor éppen ellenkezője áll, mert mások vették át tőlem... Rágalom, vádak, hamis panaszok, ferdítések nagyon érzékenyen érintették finom lelkét, annyira, hogy hellyel-közzel kemény, visszautasító szavaktól sem riadt vissza, ha ilyesmibe ütközött. Egyik rendtársa, ki egykor tanítványa volt és csak nagyon közepes tehetség számba ment, megtámadta élete főművét és azzal vádolta a mű szerzőjét, hogy írásai többet használnak a tévelygőknek, mint a katolikusoknak. Azt is vélte a bíróként fellépő tanítvány, hogy súlyos ellenmondásokat fedez fel mestere írásában, miközben ő maga egész sor téves tételt állított fel. Ez még Bellarminonak bíborossá ki-nevezése előtt történt. Bellarmino közölte a rendfőnök igazságtevő érdeklődésére, hogy vádiratában kissé keményen utasította vissza a páter állításait, de nem emlékezik, hogy talált volna másban oly kevés tudás mellett akkora önteltséget, mint bírálójában. Ha nem venném egész biztosra — mondotta —, hogy Főtisztelendőséged rendet

teremt azáltal, hogy a téves nézetek visszavonását kívánja, és ha nem tudnám, hogy amaz kész lesz engedelmeskedni, akkor lelkiismeretben kötelezve érezném magam arra, hogy a Szent Hivatalnál feljelentsem őt.

Ezek az erőteljes szavak keményen hangzanak, de gondoljuk meg, hogy a rendfőnökhöz és atyai jóbaráthoz intézett bizalmas levélben állanak és hogy a kontroverziák ellen irányított támadás nemcsak a szerző írói becsületét tépázta meg, hanem az Egyház és a lelkek java ellen is irányult. Annak az írónak, aki valóban korszaknyitó művet alkotott és amellet fontos szerepet töltött be a hit védelmében, nem lobbanthatjuk szemére, hogy egyszer kelleténél nagyobb lendülettel védte írói becsületét.

XI. BELLARMINO ÉS A MAGYARSÁG.

A XVI. század végén diadalmasan előretörő katolikus szellemű lelki megújulás magyar vezetői közvetett vagy személyes kapcsolatban állottak Bellarminoval; korábban mint római tanárral, később mint a Szentszék egyik kiváló és legbefolyásosabb bíborosával. Hisz a magyar katolikus reform vezetői és előharcosai részint tanítványai voltak, részint a nagy tudós alapvető munkái szolgáltatták küzdelmeikhez a fegyvert és anyagot. A magyar történetírás, jelesen az egyháztörténet, még ma sem méltányolta kellőképpen Bellarmino érdemeit a magyar katolikuság talpraállításában, pedig hatása igazolt tény. Így azután Bellarmino magyar vonatkozású méltatása ma is adóssága a magyar történetírásnak.

Bellarmino hatását tükrözi elsősorban Forgách Ferenc, előbb nyitrai püspök, később esztergomi érsek, primás és bíboros, aki maga is meggyőződésből tért vissza a katolikus hitre, melyet ősei elhagytak. Hittudományi tanulmányait Rómában végezte. Fivérének, a kitűnő Forgách Zsigmondnak a megtérése is Bellarminonak köszönhető, mert a nagy tudós hitvédő művének olvasása kalauzolta vissza a katolikus Egyházba és vált

a katolikus vallásnak és gyakorlatnak példaadó képviselőjévé. Nem csekélyebb és valóban eredményes hódítás volt Veresmarti Mihály prédikátor megnyerése, aki hosszas lelki vajadás után éppen Bellarmino főművének hatására látta be tévedését és kérte felvételét a katolikus Egyházba; sőt, ezenfelül még pappá szenteltette magát és később Pázmány egyik leghívebb és legsikereesebb munkatársának bizonyult. Folytatható volna a felsorolás, de csak egy esetet említünk meg, mely a XVIII. században történt. Fáy Gábor kálvinista főúr Bellarmino hitvitázó műveinek olvasása után tért vissza a katolikus hitre s magával hozta 10 éves fiát, a későbbi jezsuita hit hirdetőt és Pombál kegyetlenségének áldozatát: P. Fáy Dávid Alajost, kinek megható története és halála valóban rendkívül hősies lelkületre vall. A maranyoni misszióba vágyott s innen hurcoltatta Pombál a börtönbe.

Az a szélesebb és mélyebb hatás, melyet a magyar katolikus hitéletre gyakorolt Bellarmino, irodalmi téren nyilatkozik meg, amennyiben művei mintául és forrásul szolgáltak a magyar hitvitázó irodalom művelőinek. A múlt század irodalomtörténete is vizsgálta ezt a kérdést, de felszínes kutatásai kiegészítésre szorúlnak. Fraknói Vilmos úttörése után Kovács Lajos Imre és legújabbán Sík Sándor elmemozdító meglátásai már a helyes vágányra terelik a kutatókat.

A magyarok közül, akik Bellarminoval személyes kapcsolatba kerültek, kétségkívül Pázmány Péter volt a legnagyobb és legjelentősebb. Pázmány római tanulmányai idején (1593—97) a Collegium Romanumban lakott, melyet még a rendalapító Loyolai Szent Ignác alapított és szervezett meg a papnevelés és teológiai képzés előmozdítására. Pázmány nem volt ugyan tanítványa Bellarminonak, de ennél sokkal több volt. Aki ismeri Szent Ignác elgondolását a kormányzásról és a rendalkotmány előírásait a rendi fiatalság neveléséről, az jól tudja, hogy milyen közvetlen és meghitt a kapcsolat a jezsuita előjáró és alattvaló között. Pázmány körülbelül másfél évig élt együtt Bellarminoval ugyanabban a házban, aki mint rektor kormányozta a népes kollégiumot és ekkor rendezte sajtó alá hitvitázó művének utolsó kötetét. Kétségtelenül mély élményt jelent Pázmány fogékony lelkének és szellemének az örök város, a kollégium jeles tanári kara, a föld legtávolabbi részeiről egybegyűlt diákság és szerzetesi közösség, a pápai udvar, a követjárások, de talán a legmaradóbb benyomást nagynevű rektora tette rá. Rómában nagy távlatok nyíltak meg a fiatal magyar jezsuita lelkipilágában, sokoldalú érdeklődését keltegette a világegyház középontjából irányított visszahódító tevékenység és missziós munka, mely a századforduló idején már eldöntötte, hogy melyik reform kerül ki győzte-

sen a harcból. A barokk kor káprázatos sikerei és lendületes tettvégya megbűvölhette Pázmányt is, amint magával ragadta kortársait is, de Bellarmino közelsége, a gondos és szentéletű rektor és fiatal alattvalója között fennállt érintkezés volt az elsősorban, ami Pázmány magasröptű lelkét ihlette, alakította és vértette.

Bellarmino csokorba szedte korának minden tévedését. Rendszerező tevékenységével világosságot derített a homályos kérdésekben, megvitatta az ellenfelek tanítását, úttörő művei ekkor már szerte a földön közkézen forogtak. Főművét legalább 120 kiadásban ismerjük, mely valóságos szellemi fegyvertárnak bizonyult a hozzáértők kezében. Bellarmino írásaiból merített minden valamire való hitvitázó, tanár és tanítvány, író és szónok. Forgatta Pázmány is, mikor a római egyetemen tanult, vagy mikor Grácban tanított s amikor később beszédeit készítette vagy könyveit írta. Elnagyolt és már többször megcáfolt állítás, hogy Pázmány egyszerűen másolta Bellarmino tételeit és rendszerét.

Tehát éppen Pázmány Péter az a személyiség, akin keresztül Bellarmino a legszorosabb kapcsolatba került a magyarsággal. Pázmány nem volt a nagy hittudós tanítványa szokott értelemben, de bármikor hozzáfordulhatott felvilágosításért és útbaigazításért. Így azután Pázmány későbbi hatásának és nagyságának a gyökerei

Rómába is elnyúlnak, éppen Bellarmino közelébe.

Bellarmino Szent Róbert hatott a magyarságra tanítványain és latinnyelvű művein keresztül. E művei közül több kisebb munka nálunk is megjelent. Elsősorban a nagyszombati jezsuita egyetemi nyomda szorgoskodott a nagy bíboros könyveinek kinyomtatásában, később az egri püspöki nyomda adta ki Bellarmino aszkétikus könyveit. Luzénszky Joakim nagyváradai püspök 1678-ban kiadta a „Doctrina et veritas in pectore Aaron” című könyvét 12-ed ívrét nagyságban, 79 lapnyi terjedelemben. A magyar könyvészeti irodalom tanúsága szerint ezt a kiadást több más művének újranyomása követte, bizonyoságául e könyvek kelendőségének. P. Tarnóczi István jezsuita magyarra fordította és 1683-ban a nagyszombati nyomda betűivel kinyomatta a „De arte bene moriendi” könyvet, mely a jó halálra készülést ajánlja és ismerteti. P. Ágoston Péter fordításában a „De aeterna felicitate Sanctorum” Mennyei dicsőség címmel jelenik meg ugyancsak Nagyszombatban (1674). Tarnóczi István páter nevét viseli a „Nagy mesterség a jó élet”, mely 1686-ban hagyta el a sajtót és indult el Nagyszombatból országos útjára. Mindazonáltal Bellarmino katekizmus volt az a könyv, mely legtöbbször került ki magyar nyelven a bíboros művei közül a magyar közönség kezébe. A „rövid keresztényi tudo-

mány" több nagyszombati (így pl. 1744) és egri kiadása (pl. 1780) ismeretes. Nemcsak katolikus fordítók akadtak, akik megjelentették Bellarmino egyik-másik művének magyar fordítását, hanem még protestánsra is bukkanunk, mert Tasi Gáspár Bártfán, Klősz Jakabnál 1639-ben nyolcadívrét nagyságban és 470 lapnyi terjedelemben magyarul kiadta a „De ascensione mentis”-t, „Elméneknek Istenben föl-meneteléről a teremtetett állatok garádicsin.”

A közölt adatok sokszorozhatók lennének. De a jelen rövid áttekintésnek nem teljesség, hanem figyelemkeltés a célja. A felvázolt adatok és tények igazolják, hogy Bellarmino nem személyesen, de nagynevű tanítványain keresztül, latin és magyar kiadású műveivel sokrétű hatást gyakorolt a magyar katolikus és egyetemes lelkiiségre. A magyar katolikus életérzés keltegetése, a katolikus megújulás munkálása és a katolikus többség biztosítása neki is köszönhető. A katolikus Egyház egész életében a legnagyobbak között ragyog Bellarmino neve, a magyar katolikusság történetében is megtaláljuk a nagy bíboros kisugárzó hatásának a nyomait és biztos eredményeit. Legfőként Pázmány Péterben ragyog fel Isten-áldotta életének és művének sikere és fénye.

X. A LELKI ÉLET MESTERE.

A 30 éves fiatal Bellarminora nyilvános működése elején sok és fontos hivatalt bíztak, jeléül annak, hogy tehetséges volt, de ez még nem bizonyítja erényességét. Közvetlen bizonyítékokkal szolgálnak a szentbeszédei felől mondott és megörökített nyilatkozatok és a boldoggáavatási eljárás alkalmával tett hiteles tanubizonyságok. Az ilyen nyilatkozatok hiánya is csak amellet szólna, hogy buzgósága kifelé nem lépett feltűnően előtérbe olyan rend tagjainak apostoli lángolásához képest, amely fennállásának negyedik évtizedében még sokat megőrzött a kezdet lobogó tüzéből. Bellarmino szende, harmóniás lényében, amely minden feltűnést és rendkívüliséget került, ez egészen magától értődik. A sok munka, amelyet mindig szívesen vállalt, fényes tanusággal szolgál Isten dicsőségéért lobogó buzgalmáról abban a férfiúban, aki minden alantjáró öntetszelgéstől és hiú tetszészvágytól távol állott. A komoly nyíltság és szeretetreméltó okosság ritka párosítása, amely egész megjelenéséből és fellépéséből sugárzik, lelki érettségét és lelki nagyságát hangsúlyozza. A szószéken elért sikerei a tévelygők és bűnösök megtérésében, szá-

mos ifjú fellelkesítése az evangéliumi tökéletességre, csakis szent élete által magyarázható. Az Istennel való bensőséges érintkezésből és egyesülésből merítette az erőt a felebarát lelki üdvének lankadatlan munkálására. A nyíltszavú Bellarminot nem is gondolhatjuk el másképp, mint hogy először maga tette meg azt, amire hallgatóit buzdította, amikor pl. így szólt hozzájuk: Kérlek, testvéreim, ne hagyjuk Krisztust egyedül árván a keskeny és köves úton, hanem vegyük fel vállunkra a keresztet és kövessük feléges vezérünket töviseken és szűrő, éles köveken és lándzsákon át. Kevesen vannak, kik üdvözülnek, legalább mi tartozunk azok közé, kik lelkiüket megmentik.

Lelkigyakorlati gyümölcse.

1608-ban a Jézustársaság VI. egyetemes rendgyűlése szabállyá tette az amúgyis bevett dicséretes szokást, hogy minden tagja évenként 8 vagy 10 napon át végezzen lelkigyakorlatokat. Bellarmino bíboros azonnal és önként ehhez a rendelethez tartotta magát, de néhány év múlva már egész hónapra terjesztette ki lelkigyakorlatait. E célból a meleg szeptemberi napokban a Quirinálón lévő Szent András-újoncházba vonult vissza. Ez a ház fogadta falai közé egykor Szent Szaniszlót és Szent Alajost. Itt a bíboros csak az örök igazságokról tartott elmélkedéssel foglalko-

zott, éjjélkor felkelt a papi zsoltosma elmondására, a nappalt elmélkedéssel, olvasással, s időnként lelki beszélgetéssel töltötte, hogy buzgósága tüzeit másokkal is közölje. Fiatalabb rendtársai iránti gyengéd figyelemből ritkán ment a kertbe, hogy a bíboros rangja iránti tiszteletük ne akadályozza őket abban, hogy a szabad levegőn tartózkodjanak.

A lelkek üdvéért lángoló bíboros, úgyis mint Szent Ignác igazi fia és hűséges követője, egyformán nagy gondot fordított a felebarát lelki javára és a saját lelkére és tökéletesedésére. A szent magány óráit is termékenyekké akarta tenni, azért 1614-től fogva a lelkigyakorlatok alatt nyert istenes gondolatok és felvilágosítások feljegyzéséhez fogott, hogy azután rendszerbe szedve könyvalakban is kiadja azokat. Az a hét kis kötet, amelyeket így állított össze a koros bíboros, szünetelő vagy csökkent apostoli tevékenysége helyébe lépett, melyet fogyatkozó erői miatt már nem fejthetett ki mint hitszónok és gyóntató.

Első ilyen műve 1614-ben jelent meg. Címe: *A lélek telemelkedése Istenhez a teremtetett dolgok lépcsőjén.* Abból a természetes igazságból indul ki, hogy Istent a teremtményekből, mint azok okát és örök példaképét fel lehet ismerni. Éleseszű és világos bizonyítással, alapos és meleghangú érveléssel igazolja, hogy az embe-

rek és állatok, növények és tengerek, a nap és csillagok feletti elmélkedés hogyan vezethet Istenhez.

Szalézi Szent Ferenc nagy elismeréssel nyilatkozik Bellarmino e könyvéről és Barberini bíboros, a későbbi VIII. Orbán pápa is dicsőítő költeményt szerkesztett a mű megjelenésekor. A mű még vagy húsz kiadást ért és különböző fordításokban is megjelent. A legszebb és legkedvesebb gondolatokat maga Bellarmino írta könyvéről Aldobrandini bíborosnak szóló ajánlásában. Nem tudja — mondja itt —, hogy mások mit fognak gondolni erről a könyvről, neki minden más művénél több hasznót hozott. Más könyveiben csak akkor lapozgat, ha szükségét látja, ezt azonban már háromszor-négyszer elolvasta és a jövőben is még sokszor akarja kezébe venni. Nem annyira a könyv kiválósága az, ami annyira kedvessé teszi, hanem inkább a szeretet, mert mint egy másik Benjaminját, öreg korának gyümölcsét tekintette.

A következő évben a mennyországot és dicsőségét tette lelkigyakorlatos elmélkedései tárgyává. Papírra vetett elmélkedéseit is könyv alakjában adta ki *A szentek örök boldogsága* címen. Az előszóban arra utal, hogy, mivel Isten még meg akarta hosszabbítani aggkora évét, eszébe jutott, hogy a mennyei hazáról elmélkedjék, amely után kívánczunk Évának számkivetett

fiai, akik sírva és zokogva járunk a siralom völgyében. Elhatározta, hogy feljegyzi gondolatait, hogy veszendőbe ne menjenek. Szorosan a Szentírásra épít, ami szépet, vigasztalót, lélekemelőt mond a Szentírás, azt mind értékesíti művében, mert szerinte az Írás olyan, mint a vigasztaló levél, amelyet a mennyei Atya küldött hozzánk az igazi hazából számkivetésünk helyére. De nem akadt el a nyugodt és boldogító szemlélődésnél, hanem a belőle származó örvendező, lelkesedő hangulatot arra használta fel, hogy az égi hazába vezető úton felmerülő akadályok elhárítására erőt és bátorságot öntsön a szívbe; önmagát figyelmezteti, másokat is komolyan int arra, hogy csak az kerül a mennyországba, aki fárad, küzd, a világról lemond és szent erőszakot használ a romlott természet ellen.

Következő műve előszavában, *A galamb sóhaja* elején olvassuk: A mult évben a szentek örök boldogságáról írtam. Amikor ezidén a szokásos lelki magány idején komolyan fontolóra vettem, vajjon mit kell tennem, hogy a boldog életre vezető igazi úton járjak, eszembe jutott a zsol-táros szava: Ki ad nekem galambszárnyakat, hogy repüljek és megpihenjek? Észrevettem, hogy a próféta nem csupán gyors repülése miatt választotta a galambot, mert hiszen, amint tudjuk, sok madár époly gyorsan repül vagy még gyorsabban is, mint a galamb, így azután arra a gondolatra

jutottam, hogy a galamb olyan madár, amely tele van egyszerűséggel, tisztasággal, termékenység-gel; nincs epéje és különösen jellemzi őt, hogy folytonosan sóhajtozik. Ez a sóhajtozó galamb Bellarmino szerint az Egyház, mely keserű köny-nyeket sír a bűn, a pokol, a világi és egyházi személyek gonoszsága, a világi és szerzetes pap-ságnál észlelhető erkölcsi színvonal süllyedése miatt. Sír és sóhajtozik abbeli kívánságában és óhajában, hogy Isten neve mindenütt megszentel-tessék, hogy országa eljöjjön és akarata meg-történjék a földön épúgy, mint az égben.

Ez a mélyen átérzett és mélyen átgondolt mű igen szíves fogadtatása mellett ellenmondásra is talált, elsősorban a szerzetesi fegyelem romlá-sáról kimondott nyílt ítélete miatt. Az akkori kor irodalmára nézve jellemző a váltott vitaira-iratok címe. Bellarmino ezt a művét: *A galamb sóhaját*, túl kellett harsognia *A gerlice hangjá*-nak, mely Gravina Lajos O. P. műve, ellene egyik jezsuita vette kezébe a tollat, aki érdekesen így címezte meg írását: *Kalitka ama gerlicének*, amelyhelytelenül ujjong Bellarmino bíboros sóhaj-tozó galambja ellen. Erre azután ellenválaszul megjelent: *A gerlice kétszeresen diadalmas hangja*, amely szabad utat tör magának a kalit-kából és újra megénekli a szent rendek virágzó állapotát. Természetes, hogy a védekező írások mitsem változtattak a való tényen.

Az 1617-i lelkigyakorlatokban leginkább Krisztus Urunk szenvedéséről elmélkedett. E lelkigyakorlatok gyümölcse újabb műve: *Jézus hét szava a keresztfán*. Az agg bíboros elmondja, mivel már nem léphet a szószékre, legalább kisebb iratok által akarja előmozdítani a felebarát lelki-üdvét, azért fejtegeti és magyarázza könyvében azokat a gyönyörű szavakat, amelyeket az Úr Krisztus az egész emberiséghez intéz a kereszt szószékéről. Az utókor láthatja, a könyv is bizonyosága annak, hogy milyen mélyen hatolt bele a szenvedő és haldokló Megváltó lelki világába. Igaz, hogy a könyvet nem színezi misztikus bensőség és kenetesség, de szerzőjében mégis könnyen felismerjük a mélységes hit emberét, aki egészen a természetfeletti gondolkörben él és mozog, és főképpen az Udvözítőért él és példájából merít erőt, vigaszt és támaszt az élet minden változása és viszontagsága között.

1618-ban *A katolikus fejedelmek kötelességei* címén adott ki újabb művet, mivel lengyel rendtársai kérték, hogy ezt a művet III. Zsigmond fia, László trónörökös számára írja meg. Szó van benne a fejedelem kötelességeiről Istennel és helyettesével szemben; beszél a más fejedelmek, az alattvalók és saját lelke iránti kötelességekről is. Az Ó- és Újszövetségből idézett s mintaképpül szolgáló uralkodók arcképcsarnoka alkotja a tartalmas mű befejező részét. Művéből kivilág-

lik, hogy Bellarmino nyitott szemmel járta a világot, jól ismerte az udvarok fenyegető lelki veszélyeit és kísértéseit. E kísértésekkel szemben első helyen a vallás és a gyakorlati hitélet nyújtotta óvóeszközökbe helyezi bizalmát. A szentignáci lelkigyakorlatos gondolatmenettel való összefüggés csak az általános elvekre szorítkozik. Az első rész utolsó fejezetében arról tárgyal, hogy a fejedelemnek hogyan kell gondoskodnia a saját lelke üdvéről, azután a következő intelmet intézi hozzá:

Az ötödik és utolsó megfontolás, amely nagy hasznára lehet a fejedelemnek, véleményem szerint az, hogy ama történetek figyelmes és buzgó olvasására fordítson némi időt, amelyeket szentéletű fejedelmek élete és tettei nyújtanak. A Szentek élete ugyanis mindkét szövetség isteni törvényének kézzelfogható magyarázata. Ha valaki tudni akarja, mit kell tennie a fejedelemnek, hogy üdvözljön, figyelmesen olvasgassa buzgó uralkodók életét, mert az ő életükben a Szentlélek intelmeit és tanítását a mindennapi élet aprópénzére váltva találja... Ehhez járul, hogy a szentek élete, ha gonddal és igazságszeretettel van megírva, a homokban hátramaradt lábnyomokhoz hasonlít, amelyek a földi élet sivatagján keresztül biztosan elvezetnek az ígért földjére, ha gondosan követjük a nyomokat, vagyis életüket szorgalmasan tanulmányozzuk. Végezetül a szentek tárgyilagosan megírt élet-

rajza olyan, mint a tiszta tükör: csak figyelmesen belé kell nézni és az ember megtudja, hogyan juthat el a jelen életben a tökéletességre és a jövő évben az örök üdvösségre.

Ehhez a fejedelmi tükörhöz későbbi kiadásban hozzácsatolták *A püspök tükrét*, amely 1612-ben jelent meg először és lényegében azokat a tanácsokat tartalmazza, de kissé bővítve, amelyeket Bellarmino VIII. Kelemen pápának adott Krisztus nyájának helyes vezetésére. Az írás nagy visszhangot keltett.

A nagy művészetről.

Bellarmino utolsó műve: *A jó halál művészetéről* szól, benne a legfontosabb földi feladatot akarja megtanulni és másokat is erre kíván tanítani. Nem maradt egyedül mélytartalmú írásával. Előtte és utána is sokan írtak vagy fordítottak ilyen tárgyú műveket, különösen a barokk kor vált ki. Tárgyalja benne a jó halál távolabbi előkészítését, amelyet a bűnnek meghalt életben lát. Fejtegeti a közelebbi előkészületet is, melyet eszközöl az utolsó dolgokról való elmélkedés, a gyakoribb szentgyónás-áldozás, buzgó imaélet és a sátán kísértései elleni küzdelem. Ez a mű is sok kiadásban és fordításban jelent meg. Benti-voglio bíboros 1620-tól keltezett levele felvilágosít, hogy a kortársak milyen nagy örömmel és megelégedéssel fogadták a művet. Igaz, hogy a

spanyolok nagyon ügyesek az ilyen könyvek megírásában — írta a bíboros —, de Olaszországban Bellarmino kegyessége nem csekélyebb diadalt aratott ezen a téren, mint amilyen csodálatot kiérdemelt tudománya a vitás vallási kérdésekben. Nemrégén kis könyvet adott ki, amelyben a jó halál művészetéről tárgyal röviden; arról a művészetről, amely legfontosabb a földön, mert ha az ember nem tesz szert erre a nagy ügyességre és tökéletességre, mit használ neki, ha minden más művészetben a legnagyobb tökéletességig vitte?

Lelkisége és lelke.

Műveinek fényes sorozatát a jóhalál művészetéről írt könyvével fejezi be. 1620-ban már semmit sem adott ki és amikor a következő évben a rendi újoncházba vonult, azért ment oda, hogy maga mutassa meg, milyen tökéletességre jutott az ajánlott művészetben, amelyre másokat tanított. Lelki életének nyugodt tükrét sohasem kavarták fel mélyen járó, mindent megkavaró zivatarok, törés és megtérés, élesen határolt fejlődési folyamat vagy fordulat nincs életében. Útja kora ifjúságától aggkoráig lassan, de állandóan és folytonosan Istenhez emelkedett. Örömet találta az imában, szívélyes és előzékeny volt mindenki iránt, a tudományos munkában kitartó, a lélekújulás sürgetésében és megvalósításában el nem

lankadt buzgalma. Élete szándékos súlyos vétkek nélkül telt el, csak kevés bocsánatos bűnről kellett magát vádolnia. Egyik udvari embere, állította, hogy rajta soha hibát észre nem vett. Egyszer említették a bíborosnak, hogy fiatal szentéletű rendtársa, Berchmans János, soha életében szándékos bocsánatos bűnt nem követett el, Bellarmino gyermekded egyszerűséggel mondotta, hogy becsüli azt az ifjút, de semmi külön csodálni valót nem lát benne, mert ki vetemedik arra, hogy egész tudatosan vétkezzék? Életén át sértetlenül megőrizte tisztaságát: a gondos szülői nevelés, a szentignáci lélekedzés és Isten kiváló kegyelme távol tartotta tőle a nagy bűnveszélyeket. A természet és a kegyelem összefogása megkönnyítette Bellarminonak az erények gyakorlását. A világ és a test feletti elmaradt küzdelmeket és nagyszerű győzelmeket pótolta a kis dolgokban megnyilatkozó csodálatos hűsége és pontossága, lelkiismeretessége a munkában és az imában, azonkívül gyengéd felebaráti szeretete. Lelkiismeretessége néha agályossággal volt határos, a világi ügyekben nem sajátított el kielégítő jártasságot, rendreutasítása itt-ott szelídebb, nyíltsága tartózkodóbb, érzékenysége méréseltebb lehetett volna, de ezek a fogyatkozások nem voltak szándékoltak, hanem az emberi gyarlóság velejárói, amelyek szándéka tisztasá-

gát és feddhetetlen jellemét nem homályosították el soha.

Bellarmino lénye tisztult, emelkedett volt, egyéni, sajátos vonásokkal is találkozunk jellemének színeképében. A nyíltszavú, megfélemlíthetetlen intők elkeltek olyan korban, amely a lelki hanyatlás és a hitszakadás következményeit nyögte. Bellarminot tudása, rangja, tekintélye, példája nemcsak alkalmassá, hanem egyenesen hivatottá tette, hogy rámutasson a lelki bajokra és orvosszerekre.

Szembeötlik gyermekded, lángoló szeretete Isten iránt. Ez adta neki a nagy lelki nyugalmat és tette képessé arra, hogy sokféle hivatalos elfoglaltsága és könnyen elszórakoztató foglalkozásai közben is folytonos lelki összeszedettségben éljen. Alig ismerte a szórakozást és szórakozottságot. A teremtmények lépcsőjén át az Istenhez emelkedésről írt könyve arra enged következtetni, hogy szüntelenül Isten jelenlétében járt, minden látható tárgy a Teremtő nagyságára és fönségére emlékeztette, minden szép az örök szépséghez vezette, amelynek a teremtettség csak halvány visszfénye. Egészen elmerült Istenben, elmélkedési óráiról ezeket a szép szavakat írhatta: Nem tudok edesebbet, főképpen mostani aggkoromban, mint az éjjel néhány óráját, amelyben Istennel foglalkozhatom és megfontolhatom, hogy Isten a mi Urunk. A papi zso-

lozsma részeit mindig az előírt időben és órában végezte el, de ez a pontosság nem akadályozta őt szokott munkáiban, rendes elfoglaltságai sem nyúltak át zavarólag imájába. Társalgás közben oly sokszor beszélt a jó Istenről, hogy valaki szellemesen mondotta róla, amint minden zsoltár Dicsőség az Atyának-kal végződik, úgy Bellarmino minden harmadik szava sóhaj a mennyei hazáért.

Nincs biztos tudásunk arról, hogy Isten megadta neki a magasabbfokú szemlélődés kegyelmét, de aligha vonjuk kétségbe birtoklását, ha meggondoljuk, milyen csodálatos és ritka áhitattal végezte imáit. Ha imájában közeledtek feléje, sokszor csak akkor vette észre a belépőt, ha a vállán vagy karján érintette. Egyházi szertartásoknál, főképpen szentmise közben annyira elmerült Istenbe, hogy szeme ragyogott, arca csillogott az örömtől, áhítatos és méltóságos magatartása ékesen szóló kifejezése volt mélységes hitének, amellyel szüntelenül a mindenütt jelenlévő Isten színe előtt járt és élt.

Bellarmino bensőséges kapcsolata Istennel az Úr kegyes jóságára épített gyermekded és föltétlen bizalom kísérője volt. Ezt igazolja a kis eset, amely a nagy ember életében sem vesztí el megnyerő báját. A pápa egyszer valami írást kért a bíborostól, aki ekkor vette észre, hogy az írás valahol elkallódott. Hosszas, eredménytelen ke-

resés után a bíboros térdreborult és így imádkozott: Uram, te tudod, hogy az írás nálam van, azt is tudod, hol van és hogy helyettesed az Egyház szolgálatára kívánja tőlem. Add tehát, hogy megtaláljam. Azután felkelt és rövidesen meg is találta. Imája meghallgatása felől egyébként is föltétlen bizalma volt; mindig jól megfontolta, mit kér, hogy igazán csak jót és a legjobbat kérje.

Bellarmino szerette Isten leghűbb barátait, a szenteket. Az Istenhez vezető úton példájukra indult, nyomukban járt. Nagy szeretettel olvasta a szentek életrajzát, lelkiiségének ez szembeszökő vonása maradt. Szívesen olvasta Assisi Szent Ferenc és Szent Bonaventúra életét és a két női szent: Sziénai és Genuai Szent Katalin életrajzát is. Mint Capua püspöke gyakran lapozgatott a szentéletű püspökökről szóló könyvekben; asztalán mindig ott volt Surius „Szentek legendája”. A lelki haladás érdekében másnak sem tudott jobbat ajánlani, mint hogy olvassa a szentek élet-történetét és kövesse erényes példáját. Műveiben és leveleiben is szüntelenül ezt hangoztatja, mert mélyen meg volt győződve a régi igazságról, hogy a szavak megindítanak ugyan, de a példa vonz és magával ragadja nemcsak az értelmet és akaratot, hanem a képzelőtehetséget, az egész lelkületet és személyiséget.

Bellarmino bíboros előbb maga gyakorolta azokat a magasztos és szent tanításokat, amelyeket

lelki irataiban közzétett. Édes jutalma volt, hogy mindjobban erősödött Isten szeretetében és az Istennel egyesülésben találta meg a nagy benső nyugalmat, amely a mindig gyenge és törékeny testet képessé tette, hogy hosszú és munkás élettel szolgáljon Istennek és a köznek.

XI. PÁLYA VÉGÉN.

Amikor 1617 elején Mária Krisztina és Eleonóra osztrák főhercegnők boldog újévet kívántak a bíborosnak, így válaszolt: Ha fönségeik boldog újévet kívánnak nekem, azt meg kell köszönnöm, mert tudom, hogy ez a kívánság jóakaró szívből fakad. Számomra jobb-e még tovább is a világon élni vagy a világot elhagyni már, egyedül Isten tudja. Arról az egyről azonban meg vagyok győződve, hogy Isten Egyháza nem szorul rám, nem is szorult rám soha. Éppen azért nem merészkedem Szent Mártonnal mondani: Uram, ha Egyháznak szükséges vagyok, nem vonakodom a munkától. De mivel azt sem tudom, hogy szeretetre avagy gyűlöletre vagyok-e méltó, azért az apostollal sem mondhatom: Óhajtok feloszlani és Krisztussal lenni. Így már csak az marad hátra, hogy egész szívemből csakis azt kívánjam, hogy Isten akarata teljesebbé legyen rajtam.

Örök vágyak.

Ez az Isten akaratán való alázatos megnyugvás, amely Bellarmino egész életének jellemző vonása volt, lassankint a mennyei haza után mindjobban növekvő vágyakozásba ment át. Az aggastyán

gyakran sóhajtott összekulcsolt kézzel és az ég felé irányított tekintettel: A mennyországba kívánkozom, Krisztussal szeretnék lenni. Igaz ugyan, hogy néha az ítélettől való félelem is utat tört lelkébe, főképpen az a gondolat nyugtalanította őt, hogy mint bíboros földi jólétben és boldogságban élt, talán rosszul járt el hivatalában és idegen bűnök részesévé lett. Végül mégis mindig az Istenben való bizalom és a mennyország vágya kerekedett benne felül. A szerencsét és tiszteletet nem magam számára kerestem — írja — és azért Teremtőm jóságába helyezem bizalmamat, aki nem akarja teremtménye halálát, hanem, hogy megtérjen és éljen. Nemsokára egysülök megdicsőült rendtársaimmal, gyorsan, gyorsan akarok hozzájuk repülni.

Az ilyen gondolatok már csak azért is előtérbe kerültek eszmevilágában, mert mindjobban érezte az aggkorral növekedő elgyengülést, közeledett 80-ik életéhez, nagyot hallott, egyszer a lováról is lebukott, a baleset után álló hónapig fekvő beteg volt, ettőlfogva a szentmisében csak félkézzel tudta felemelni a szentostyát és a kelyhet. Sürgetve kérte XV. Gergely pápát, aki 1621 jan. 9-én került a pápai trónra, hogy a központi római hivatalokban ráruházott tisztségek alól mentse őt fel. A pápa eleinte vonakodott megadni a kért engedélyt, attól tartott, hogy mit szól a világ, ha a tekintélyes és tehetséges bíboros, amilyen Bellar-

mino, eltávozik az Egyház legfontosabb hivatalaiból, de végre mégis csak engedett ismételt sürgető kérésének és így a bíboros felszabadult minden rendszeres hivatali tevékenység alól. Egykori barátja, Baronius bíboros iránti szeretetből Neri Fülöp szenttéavatása ügyében azonban továbbra is közremunkálkodott. 1621 aug. 25-én nyugodt és felszabadult lélekkel vonulhatott vissza megszokott lelki magányába, az újoncházba. Sejtette, hogy ez lesz utolsó útja, azért az átköltözés előestéjén mondotta egyik szogájának: Dolgozzál szerényen, mert ez az utolsó szolgálat, amelyet nekem teszel. A szolga erre megjegyezte, hogy a legjobb csillagászok legalább még négy évet jósoltak a bíborosnak. Bellarmino komolyan és határozottan kijelentette, hogy 80-ik évét sem éri meg. Az újoncházba utaztában találkozott Estei bíborossal, s mosolyogva mondotta neki: Megyek meghalni. Magában az újoncházban két szerény szobát választott utolsó földi lakásul. Három nappal később mégegyszer elment a szertartások kongregációjának gyűlésére, utána lázzal ágyba feküdt.

A magasfokú láz következtében a bíboros néhány napra elveszítette eszméletét, ami később is többször megesett vele. Betegségében épülésére szolgált az orvosoknak és más látogatóknak, mert úgyszólván szüntelenül imádkozott, úgy tűnt fel, mintha a papi zsolozsmát mondaná vagy el-

mélkedésbe volna merülve. Alkalommal gyermekdeden panaszkodva szólt testéhez, hogy megakadályozza lelkét, hogy igazi hazájába bevonuljon. Mit csinálsz, te bűnös test, hogy lelkemet nem engeded ki? Miért akadályozol, hogy hazamenjek? Oszolj fel és térj vissza a porba. Istenem, adj nekem galambszárnyakat, hogy repüljek és nálad békét találjak. Máskor meg így panaszkodott: Mikor indulok már, hogy Isten arcát lássam? Uram, szeretnék hazamenni. Mikor jó el a nap, hogy megnyitod nekem országod kapuit? Mikor élvezhetem jelenlétedet?

Bellarmino az orvosok iránt olyan engedelmes volt, akár legkisebb rendtársa. Egyszer azt a kívánságát fejezte ki, hogy szeretné elmondani a zsolozsmát és a rózsfüzért, de mindjárt hozzátette: Ne törődjenek kívánságaimmal, úgy vegyék, mint pusztá ajánlatot. A szabály arra kötelez, hogy önöknek úgy engedelmeskedjem, mint előljáróimnak. Én tehát önök szerint akarok igazodni, hogy mindenben engedelmeskedjem és engedelmességben haljak meg. Parancsolják meg, amit jónak tartanak. Ne tartsanak attól, hogy zokon veszem. Számomra nem lehet nagyobb öröm, mintha hasonló lehetek ahhoz, aki engedelmes lett a halálig, még pedig a kereszt haláláig.

Hazafelé.

Szeptember elsején rendkívüli megtisztelés érte, mert XV. Gergely pápa személyesen látogatta meg nagyrabecsült bíborosát. Krisztus földi helytartója belépésekor a beteg felegyenesedett ágyában és így szólt: Nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjjön. Teljes szívemből köszönöm Öszentségének, hogy egy szegény emberért ekkora fáradságot kegyeskedett magára venni. Mikor a pápa egészségi állapota felől kérdezősködött és mihamarábbi felépülését kívánta, Bellarmino így felelt: Öszentsége csak azért imádkozzék, hogy Isten akarata történjék rajtam. Elég soká éltem és úgy sem használhatok többé az Egyháznak. Szeretnék már hazamenni.

Ilyen rendkívüli látogatás nyomában természetesen más előkelő egyházfejedelmek látogatásai is következtek. Nemcsak a pápa példája, hanem igazi, mély tisztelet is vonzotta a látogatókat a nagybeteg bíboros betegágyához. Lelkesült buzgólkodással mint szentet tisztelték a beteget, kezét, ágyát csókolták, olvasót, könyvet és egyéb tárgyakat nyújtottak neki, hogy azokat megérintse. A püspökök és bíborosok néhány pillanatra fejére helyezték kis sapkájukat, hogy az érintés által megszentelődjenek. A tisztelet minde megnyilatkozása közben a bíboros megőrizte egyszerűségét és alázatosságát. Ha áldásért ese-

deztek, mondotta: Én csak szegény halandó vagyok. Ha szentképeket nyujtottak neki, hogy illesse, azt hitte, hogy bátorítására és vigasztalására mutatják neki azokat. A vélt szeretetszolgálatért hálás köszönetet mondott.

Szeptember 7-én nagyon rosszul érezte magát és kérte orvosait, közöljék vele nyíltan, amikor közeledik a vég. Ugyanezt a kérést intézte rendtársaihoz is. Az orvosok tanácsára a rendfőnök, P. Vitelleschi, megmondotta a betegnek, hogy a halál már közel van. Jó hír! Jó hír! Jó hír! — felelte az aggastyán fennhangon és örömmel. Szüntelen imádsággal készült a betegek szentségének felvételére és hogy háborítatlanul tehesse, nem akart többé látogatókat fogadni. Hiába kérték, sürgették, hogy fekve vegye magához az útieledelt, mikor észrevette a közeledő papot a szentséggel, olyan gyorsan ugrott fel, hogy alig tudtak takarót a vállára teríteni. A szentkenet láthatólag megerősítette, azután az ágylábhöz helyeztette a feszületet és így imádkozott: Uram nem azt akarom, hogy szenvedéseimet mérsékeljed, sőt ellenkezőleg, azt óhajtom, hogy még nagyobbakat küldj, ha el tudom viselni azokat. Ebben az esetben nem kívánom, hogy életemnek véget vess, hanem hogy még soká szenvedjek, hogy ezáltal is kövessetek.

Mikor híre terjedt, hogy Bellarmino halálán van, a rendház úgyszólván reggeltől napestig

ostromállapotban volt. Nagy néptömeg tolongott a ház előtt, legalább még egyszer látni akarták őt. A kevesek, akik bejuthattak, imádkozva és zokogva borultak le szobájában, míg ő utolsó erejét összeszedve néhány buzdító szót intézett hozzájuk a földiek hiúságáról és az örök boldogság nagyságáról.

Eközben az orvosok várakozása ellenére mély, nyugodt álomba merült. Szept. 17-én beállt a végső halálküzdelem. Bellarmino előbb is hangoztatta, hogy mint az egyház hű gyermeke akar meghalni, érthetően elmondotta az apostoli hitvallást és vagy harmincszor Jézus szent nevét hívta segítségül, azután visszaadta lelkét Teremtőjének. Assisi Szent Ferenc sebhelyeinek ünnepe volt halálozása napja és a következő okt. 4-ére esett volna 80-ik születésnapja.

A bíbros hült tetemét bebalzsamozták, azután átvitték a Jézustársaság rendfőnöki házának templomába, ahol a főoltár mellett helyezték nyugalomra. Bellarmino kívánsága ellenére ünnepélyes gyászmisét mondtak, amelyen megjelent a bíboros testület. Amíg a holttest a ravatalon feküdt, óriási néptömeg tódult a templomba, mindenki érinteni akarta kezét, lábát csókolni, ruháiból ereklyét óhajtott kapni. A svájci gárda, amely őrt állt, csak nagy ügyel-bajjal tudta megakadályozni, hogy kegyetlen tisztelők a halott bíboros ruháit foszlányokká ne szaggassák. A temetés

igazi diadalmenethez hasonlított, Montalto bíboros e benyomás alatt mondotta: Egyetlen csoda elég, hogy a pápa szentté avassa Bellarminot.

Szept. 18-án este temették el. A következő évben nyugvóhelyet talált a Gesù-templom keleti kereszthajójában, ahol Loyolai Szent Ignácnak, a rendalapítónak a teste pihent egészen 1622 márc. 12-én bekövetkezett szenttéavatásáig. Farnese bíboros Bellarminonak gyönyörű síremléket készíttetett márványból. Bernini valóban remekelt. A síremléken oldalt a vallás és bölcsesség jelképes alakjai foglalnak helyet. Az előbbi felett a zsol-tárvers áll: Uram szerettem házad dicsőségét. A második felett a bölcsesség könyvéből vett mondás olvasható: Erőmmel meghajtom a kevélyek nyakát. Mindkét mondás jellemző Bellarminora, aki az igazi reformnak és az istentisztelet fénye emelésének kiváló előmozdítója és nagynevű hitvédő volt.

A pápai konzisztoriumok jegyzékében 1621 szept. 17-én a következő bejegyzés áll: A nagyon tisztelendő Bellarmino Róbert, Montepulcianoból származó bíboros, a tiszteletreméltó Jézustársaság tagja, ma 12 órakor a halottak országából átment az élők birodalmába. Tekintélyes férfiú volt, kiváló hittudós, a katolikus hit rettenthetetlen védője, a szakadárok pörölye és épolyan buzgó, okos és alázatos, amilyen bőkezű a szegények iránt. A szent kollégium és az egész római udvar

könnyek között síratja, mert kiváló embert vesztett el benne.

Végrendelete.

Ennél a hivatalos bizonyítványnál is ékebben szól az emlék, amelyet maga a bíboros emelt végrendeletében: ... Tehát először is lelkemet adom át Isten kezébe, akinek ifjúságom napjaitól szolgálni akartam. Kérem őt, hogy szentjei és választottai közé vegyen fel, nem mint érdemeim szigorú bírója, hanem mint jóságos atya, aki nagylelkű a megbocsátásban. Nem akarom, hogy testem nyilvánosan fel legyen ravatalozva, hanem éjjel, minden ünnepség nélkül vigyék a jézustársasági templomba, a római kollégium vagy a professzusház szentegyházába. Akarom, hogy temetésemet csak a jézustársasági atyák és testvérek végezzék a bíborosi kollégium közreműködése nélkül, díszes ravatal, címer és fekete szőnyegdísz mellőzésével, ugyanazzal az egyszerűséggel, mint a rend löbbi tagjai esetében történik. Öszentségét nagyon kérem, engedje meg, hogy ez a kívánságom teljesedésbe menjen. Ami sírhelyemet illeti, nagy kitüntetésnek venném, ha boldog Alajos, egykori lelkifiam lábánál pihenhetnék, de ebben is egészen a Társaság főnöke rendelkezésének vetem alá magamat, ő válassza ki pihenésem helyét.

Szent Alajos nem a Gesù-ban van eltemetve,

hanem Szent Ignác templomában. Bellarmino utolsó kívánsága csak boldoggáavatása után teljesedett. Ereklýéinek átvitele a Szent Ignác-templomba 1923 június 21-én, Szent Alajos ünnepén történt. Az átvitel igazi diadalmenethez hasonlított, aminőt Róma elfoglalása óta (1870) alig látott az örök város. Bellarmino megtisztelésére kivonult a világi és szerzetes papság, megjelentek a római egyesületek, társulatok, kongregációk képviselői; számos püspök, apát. Az ereklýéket tartalmazó urnára virágessó hullott az ablakokból, a Szent Ignác-templom bejáratánál 16 bíboros fogadta testületük egykori tagjának földi maradványait. Szent Alajos kápolnájában a szentlecke-oldalon helyezték el az ereklýéket. Szóról-szóra teljesedett tehát Bellarmino kívánsága, de csak három évszázad után.

Végrendeletében intézkedik hagyatékáról, a vagyontárgyakat, amelyeket vagy a Szentszéktől kapott vagy más úton szerzett, a Jézustársaság római professzusházának hagyta. Ez a rendház valójában csak néhány bútort kapott, mert a bíboros hagyatéka olyan szerény volt, hogy a pápa is lemondott a 25 tallérról, amit a régi szokás szerint bíborosa elhalálozásakor kapott. Bellarmino azonfelül még néhány miseruhát, képet és könyvet hagyományozott a római kollégiumnak, egykori székesegyházának és bíborostársainak.

A végrendelet befejezéséül e megkapó szavak

állanak: Lelkem segítésére semmit sem írok elő, azt hiszem, amit a professzusháznak hagyok, igen kevés lesz. Sohasem gondoltam arra, hogy kincseket halmozzak fel vagy értékes bútorokat szerezzek be, de nagy a bizalmam, sőt szent a meggyőződése, hogy anyám, a Jézustársaság, szeretetében imádkozni fog lelkemért, amint azt minden gyermekéért teszi, hisz én is mindig elvégeztem a szokásos imasegélyt (két szentmise) a Társaság halottaiért.

XII. SZENTEK RAGYOGÁSÁBAN.

A mult század írója nagyhangú képpel Bellarmino halálát naplementéhez hasonlítja. Ez a kifejezés ha nem is egészen találó, mégis megközelelti az igazságot.

Ha a naplemente gondolatát teljesen nem fogadjuk ugyan el, de valljuk, hogy a halál elragadta ezt a napot, mely megvilágította Isten Egyházát, azonban fényét meghagyta nekünk és ez megvan ma is töretlen ragyogásában. Ez a sugárzás még sok századon keresztül fog tartani, hirdetve a lelki megújulás nagy harcosát. Nemcsak Bellarmino írásaiban, de személyiségét is vizsgálva, megtaláljuk benne a nagy szellem nyugodt fensőbb-ségét.

A nagy ember összképe.

Magunk előtt látjuk őt, ahogy Rivera herceg képtárának festménye Aquilában mutatja. Arisztokrata arc rövid szakáll keretében; magas és békés homlok, kemény és okos tekintet; széken ül íróttal a kezében. Egészen valószínűtlennek tetszik, mert a teljes nyugalom benyomását kelti. Tudjuk, erős és heves vérmérsékletű volt és a nagy ügyekben szinte féktelen munkabírású,

azonban tökéletesen ura marad magának és ura tetteinek.

Enélkül az uralkodó vonás nélkül nem képesült volna a nagy és átfogó munkára. Őszinteség, a hallgatnitudás nagy adománya, az emlékezés csodálatos ajándéka, a döntés gyorsasága, elhatározásaiban határozottság, nagy tervek végrehajtása, tisztánlátás és őszinteség mindenben, mind oly tényezők, melyek csak a kivételesen nagy szellem adottságai. Természetfölötti eszesség jellemzi Bellarminot.

Nem mondjuk, hogy oly rendkívüli volt, hogy mindenben természetfölöttinek nevezhetjük, hanem: törekvései tárgya mindig a „természetfölötti” maradt egész terjedelmében. És ezzel a felsőbbrendűséggel a természetfölöttiség több vonása sugárzik műveiből, stílusából, szavaiból és szent-mivoltából. Bellarmino lelke tiszta, mint a gyémánt, szinte emberileg végtelen szépségű és rendkívüli, minden megnyilvánulása égi fényt sugároz. Hasonló a száz fénytől csodálatosan ragyogó prizmához. Bellarmino Róbert egyike a fensőséges embereknek, sokrétű tevékenységgel és változatossággal kiválik azok közül is, akiket Isten csak időről-időre küldött a földre, mint saját végelen tökéletességének emberi képmásait. Ragyogó író, éleseszű filozófus, mély teológus. Alapos tudományos készültségéhez hozzájárul nem mindennapi írói készsége, világos oktató

módszere, a népszerű szónok egyszerűsége: olyan adottságok, melyeket ritkán találunk együtt. Ki gondolná, hogy a ragyogó gondolkodó amellett gyakorlati ember is, hogy tud majdnem üzlet-ember lenni és olyan főúrrá válik, amilyent még keveset láttak. Tökéletes ember, szent.

Miközben azonban meghajolunk a nagy lélek előtt, bizalommal telve fejünket a keblére is hajtjuk, hogy hallgassuk a csodálatos belső összhangot, a jóság édes ritmusát, mely kitör és árad a szívéből. A művész nagy művének csodálata felgyullasztja szeretetünket, a merev tisztelet meglágyul és bizalommá válik és minél inkább vágyódik szívünk az olyan nagyság után, mely tud jó lenni, annál ritkábban talál jóságot a nagyságban. Az emberek rendszerint ha egyszer nagynak érzik magukat, akár azok, akár nem, annak kívánnak látszani. Mintegy fölényes erkölcsi magaslatra emelkednek, mely távolságot támaszt köztük és a többiek között, a nagyság dagályos jelmezébe öltöznek, hogy óriásnak lássanak, szigorú álarcot vesznek fel, választékos nyelvet használnak, közhelyeket mondanak, hogy fensőbbeknek gondolják őket. Félnék, hogy elvesztenek valamit képzelt nagyságukból, ha másokkal érintkeznek. Az igazi nagyságnak nincs szüksége külsőségekre és a cifraság ragyogó öltözkéire. A keresetlen jóság és tiszta ragyogás Bellarmino személyiségének legvonzóbb vonása.

Mint ahogy a virág életképessége függ a talajtól, melyből nőtt és az éghajlattól, melyben fejlődik, úgy a jellem fejlődése függ az anyai szívtől, ahonnan származik és a környezettől, melyben nevelkedik.

Cinzia, szentünk édesanyja, a jóság és nemes-ség megtestesítője. Az isteni Mester tanítványainak, főleg az apostoloknak s evangélistáknak és a lelkek pásztorainak egész életprogramját két röpke szóban jelölte meg, és hogy e két szót még világosabbá, hatékonyabbá tegye, hasonlatban beszélt:

Legyetek okosak, mint a kígyók és egyszerűek, mint a galambok. Ez a program érthetetlen azoknak, kik nem ismerik az evangéliumot és félre-értik azokat, kik összetévesztik az okosságot az agyafurtsággal vagy tettetéssel; az egyszerűséget a felületességgel vagy durvasággal. Aki azonban teljesen érti és főleg, aki az evangéliumot éli, annak ez a program fenségesen ragyogó és tökéletesen teljes életirány. Azok közt, kik belsőleg meg-értették az élet szavát és a legtökéletesebben meg is valósították, találjuk Bellarminot. Méltán nevezhetjük őt evangéliumi férfiúnak. Életének minden megnyilvánulásában látjuk két erényét: az okosságot és egyszerűséget. Okossága teológussá és pápai tanácsossá emeli; a legalkalmasabb fegyvereket sugalmazza neki a tévedések ellen,

egyensúlyban tartja őt a teológiai ellentétekben, melyek a katolikus iskolák között fennálltak.

A pápák barátja és tanácsadója, ellenfelei félelmetes ellensége: oly egyszerű, mint a galamb. Alázatos, tettetésnélküli, mindent Istennek tulajdonít, ki minden jónak kútfeje. Élete maga az egyszerűség. A nagy teológus bíborosi templomában a katekizmust magyarázta a gyermekeknek, közben véleményét sokan kérték, nagy és tudós emberek fordultak hozzá, maga a pápa is. Lelkiiséget lehelő munkáiban, melyek számosak és több kiadást értek, tiszta és őszinte lelkiesség tükröződik. Képes volt arra, hogy mély teológiai tudásából mindig újabb és újabb indítékokat találjon, melyek Isten iránti gyengéd és őszinte fiúi szeretetét állandóan táplálták és fokozták.

A megdicsőülés felé.

Bellarmino hosszú és tevékeny élet után halt meg, de az utókor emlékezetében tovább élt nemcsak mint tudós, hanem mint szent is. Életszentségének híre elterjedt mindenfelé. Uralkodó családok tagjai azon fáradoztak, hogy emléktárgyat szerezzenek tőle. Gonzaga Ferenc, a ferencrendiek általános főnöke és később Mantua püspöke anynyira meg volt győződve Bellarmino életszentségéről és arról, hogy az Egyház rövidesen ünnepélyes ítéletével is elismeri ezt, hogy székesegyházában a rokona, Szent Alajos tiszteletére szentelt

kápolnán kívül egyet a szentéletű bíboros emlékére is kijelölt. Röviddel Bellarmino halála után egyszerre megindult a hivatalos vizsgálat erényes élete felett Rómában, Capuában, Montepulciano-ban és Nápolyban. Mikor 1627-ben VIII. Orbán pápa elrendelte a szentszéki tárgyalást, Bellarmino „Isten tiszteletreméltó szolgája” megtisztelő címét kapta, de a boldoggáavatás ügyében nem-sokára csend állott be, amikor ugyanannak a pápának rendelete meghagyta, hogy a szentség hírében meghaltak boldoggáavatási pörét nem szabad korábban megindítani, mint ötven évvel haláluk után.

Igy tehát Bellarmino ügyében csak 1675-ben tartották meg a szertartások kongregációja hit-tudósainak legközelebbi tanácsulását; de már akkor elismerték, hogy a bíboros hősies fokban gyakorolta a keresztény erényeket. A bíborosok ülését, amely az előbbi után következett volna, elhalasztották két évre, főképpen X. Kelemen pápa elhalálozása miatt. Mikor végre megtartot-ták, olyan nyilatkozat hangzott el: nincs ele-gendőképpen bizonyítva, hogy Bellarmino hősies fokban gyakorolta az említett erényeket. Tekin-tettel erre az ítéletre és mivel néhány püspöki aktát még nem vizsgáltak meg eléggé, XI. Ince pápa sem mondotta ki döntő igen-szavát, ámbár a megkívánt kétharmad többség mellette foglalt állást.

Csak a következő évszázad második tizedében állapították meg, hogy a felhozott ellenvetések nem akaszthatják meg a boldoggáavatás menetét. Lambertini Prosper, a promotor fidei, még néhány ellenvetéssel állt elő, de amint ő maga vallotta, ezekre teljesen kielégítő választ kapott. Így tehát remélhető volt, hogy a boldoggáavatási pör gyors és szerencsés befejezéshez jut, főképpen azért, mert sokfelől és sürgetően kérték, hogy a szent bíborost minél előbb oltárra emeljék. A kongregációnak közben más sürgős ügyei támadtak; azután Bellarmino néhány még el nem bírált írását fedezték fel: mindez késleltette az ügy gyors lebonyolítását. A boldoggáavatási pör csak akkor lendült neki igazán, amikor Lambertini Prosper XIV. Benedek néven a pápai trónra jutott, 1753-ban megtörtént a bíborosok és hittudósok döntő gyűlése, amelyen 28 szavazó közül csak 3 adott kedvezőtlen véleményt Bellarmino ügyére nézve. Az egyik a nem nagy tekintélynek örvendő York bíboros volt; a másik a tudós, de szenvedélyes Passionei bíboros, a Jézustársaság kimondott ellensége; az ő és janzenista barátainak behatása alatt állott a harmadik kedvezőtlen szavazat leadója, Corsini bíboros. A pápa azonban a szertartások kongregációjának véleményezése után sem adta beleegyezését, hogy Bellarmino érdemeinek hősiességéről szóló pápai iratot megszerkesszék, ami nagy feltűnést keltett, annál is in-

kább, mert tudták, hogy XIV. Benedek mindig kedvező álláspontot foglalt el az ügyben. Később felfedezték a pápa levélváltását Tencin bíborossal, Lyon érsekével, amelyből egészen világosan kitűnik, hogy magatartását nem Passionei bíboros „gyatra” ellenvetései befolyásolták, hanem mélyenfekvő politikai okok. A pápa abban a században, amelyben a janzenista eretnekség tombolt, nem akart a francia egyháznak újabb nehézségeket támasztani a „gallikán szabadságok” bátor ellenfelének boldoggáavatása által.

Húsz évvel később eltörölték a jezsuitarendet; ezzel összes tagjainak szentté-, illetőleg boldoggáavatása lekerült a napirendről. XII. Leó, IX. Pius, XIII. Leó alatt újra elővették Bellarmino boldoggáavatási ügyét, de gátló külső okokból mindig eredmény nélkül. Erényeinek hősiességét azonban soha kétségbe nem vonták.

Boldoggáavatása.

XV. Benedek pápa újra szorgalmazta a félbeszakított munkát és csak korai halála akadályozta, hogy nem vihette egészen a szerencsés befejezésig. 1920 dec. 22-én pappá- és püspökkészentelésének évfordulóján ünnepélyesen kimondotta, hogy Bellarmino bíboros hősiek fokban gyakorolta az isteni és erkölcsi erényeket. A Szent-szék kedvező ítéletével most már végképpen ha-

lomra döltek az ellenfelek, főképpen Passionei bíboros ellenvetései. A közzétett pápai rendelet nemcsak arra az egyező véleményezésre utal, amellyel az 1920 nov. 16-án megtartott tanácsülés Bellarmino ügye mellett állást foglalt, hanem az addig kedvezőtlenül fogalmazott ítéletek nem palástolható rosszakaratú törekvéseire is rávilágított, amelyek a hősies erények mellett szóló pozitív bizonyítékok semmibevevésével mindig csak arra pályáztak, hogy a hibákat felsorolják, amelyeket Bellarminóban találni véltek.

Másnak, mint rosszakaratú törekvésnek csakugyan nem lehet minősíteni azt, hogy egészen magánjellegű és bizalmas iratban, amilyen Bellarmino önéletrajza, őszinte és nyílt szavai miatt a hiúság és büszkeség bélyegét sütik arra, akiben kar- és kortársai nagy tudása és bátor szókimondása mellett semmit sem csodáltak annyira, mint éppen mély alázatosságát.

Mások viszont, mint pl. Barbarigo bíboros, jóhiszeműleg hozták fel ellenvetéseiket. Azt mondták, hogy Bellarmino semmi rendkívülit nem tett, nem szenvedett életében, nem sanyargatta testét, mint pl. Alajos és a misztikus kegyelmeket kísérő jelenségek sem mutatkoznak nála, amelyekkel a nagy életszentség sokszor megnyilatkozik kifelé. Megengedjük, de megjegyezzük, hogy nem is ebben áll a valódi tökéletesség, hanem inkább a tiszta, egészen Istenre irányított

életben. Erre nézve már XIV. Benedek pápa 1753 május 5-én világosan kimondotta, hogy Bellarmino igenis ilyen istenes életet élt. Benedek pápa szavai: Ami a minket érdeklő boldoggáavatás jelöltjének hősi erényét illeti, célszerűbbnek látszik azt a kérdést felvetni (feltéve azt, ami már be van bizonyítva, t. i., hogy tiszta lelkiismerettel és büntelenül élt 79 éves hosszú életében, Isten parancsolatainak és az evangéliumi tanácsoknak állandó megtartásában), már az a tény, hogy az illető semmiben sem hibázott ama kötelességek ellen, amelyekkel a szerzetes, a bíboros, az érsek állása járnak és az a tény, hogy egész életén át dolgozott szent hitünkért, nem elegendő-e arra, hogy Isten szolgáját „hős”-nek nyilvánítsuk, aki erkölcsileg magasabb színvonalon áll, mint az átlagos jó keresztények. Azt hisszük, hogy ez elegendő és Isten kiváló szolgálóinak szenttéavatásáról szóló művünkben minden igyekezettel iparkodtunk ezt kimutatni. Így szólt a pápa.

Amit XV. Benedek pápa buzgón megkezdett, azt XI. Pius pápa azután szerencsésen befejezte, amikor 1923 május 13-án Bellarmino bíborost ünnepélyesen a boldogok sorába iktatta.

A boldoggáavatás előtt újra megvizsgálták a boldoggáavatásra már régebben előterjesztett két csodát és kimondták, hogy mind a kettő a mai előrehaladott orvosi tudomány előtt is megállja a helyét, mert szervi betegségek pillanat alatt

végbement meggyógyításáról van szó. Az egyik csoda Lazzaris Ignác fián történt, aki magas helyről esés folytán agyrázkódást és súlyos agysérülést szenvedett. A másik Altissimi Arsilián ment végbe, kinek gennyes daganata szintén pillanat alatt tűnt el, mikor Bellarmino közbenjárására kérte egészségét Istentől.

A boldoggáavatási bulla ugyanazon év május 13-i keltezéssel jelent meg. XI. Pius a legnagyobb dicséret hangján emlékezik meg benne az Egyház kiváló fiáról, mikor azt írja, hogy Isten szolgája tudományosságával épűgy megdicsőítette Isten Egyházát, a szentek nevelőjét, mint szent életének példájával. Kifogástalan, tiszta, erőslelkű, okos, bölcs, alázatos volt a szerzetben; a püspöki székb̄n és a legfőbb méltóságokban sem keresett mást, mint Isten dicsőségét, csak ezért élt és lelkesedett. A Borromei Szent Károlyhoz hasonló jelességet, az egyházi fegyelem visszaállítóját, a katolikus hit védőjét és oszlopát, a katolikus igazság rettenthetetlen hirdetőjét és fáradhatatlan védőjét már kortársai is dicsőítették benne.

A bulla végezetűl megengedi a boldog ünnepelését nemcsak Rómában, hanem a capuai és montepulcianói egyházmegyék területén, a Jézustársaság összes templomaiban és rendházaiban az egész világon.

A nagy példakép.

XV. Benedek pápa 1920 dec. 22-én hosszabb beszédben dicsőítette Bellarmino erényeit. Példaképül szolgál — mondotta — a szerzeteseknek, akik Szent Ignác alázatos fiának szellemét és buzgóságát követhetik; az oktatóknak, hogy ők a tudomány ama szeretetével teljenek el, amely a római kollégium tudós tanárát lelkesítette; a gyóntatóknak, hogy a bölcs lelki vezetőt okosságban példaképül vegyék, amellyel még Alajos lángoló önsanyargató lelkületét is mérsékelni tudta; a püspököknek, hogy Isten dicsőségéért és a lelkek üdvéért lángoló buzgóságát utánozzák, amely Bellarminót, mint Capua érsekét jellemezte. Végre a bíborosi méltóság viselőinek is követendő példaképül állítja őt oda, hogy ugyanazt a hűséget és mindenekelőtt a szándék tisztaságát ápolják magukban, amellyel Bellarmino bíboros a kongregációk gyűlésein és határozataiban résztvett. De még időszerűbbnek találta a pápa, hogy Bellarminót, a „hitvédők fejedelmét“, mintaképül állítsa ama világiak lelki szeme elé, akikre a mai kor annyira rászorul, hogy mint a katolikus igazság rettenthetetlen védői és előharcosai bátran szálljanak szembe az istentelenség magvetőivel. Bellarminóban megtalálják a tévedéstől mentes tant és az erénypéldát is, amely a tannak erőt és hatást kölcsönöz.

Nem örvendezhetünk-e joggal a mai rendelet közzététele alkalmával, mondotta a pápa, amelyben Isten mind az egyházi, mind a világi személyeknek olyan példaképet mutat, amilyent főképpen a mi időnkben kell minden igyekezettel követni?

XV. Benedek pápa dicsérő szavaihoz csatoljuk hozzá Bellarmino kortársainak és az utókor dicsérő nyilatkozatait is, melyek a nagy bíboros tudományát és erényét valóban káprázatos színekben tüntetik fel. A legtöbb ilyen nyilatkozatot Bellarmino boldoggáavatási pörének ügyirataiban találjuk. Bandini bíboros, a szent Hivatal prefek-tusa, így nyilatkozik kortársáról: Bellarmino a hit védelmére írt művei által hasonló a szent egyház-atyákhoz. Cremona bíborosa dicsérte Bellarmino nagy tudását, a szent egyházatyák és hittudósok műveiben megnyilvánuló jártasságát, rendkívüli emlékezőtehetségét, fejtegetései világosságát, széleskörű tudását, amely kiterjedt úgyszólván a tudományosság összes ágaira. Két bíboros „korunk Ágostoná”-nak nevezte Bellarminót, és egy harmadik azt mondta: Ha a tévedők pörölyének, a Szentegyház védőbástyájának, a keresztény hit oszlopának és a katolikus igazság erős védőjének nevezem őt, nem túlzásból teszem azt. Nem kevésbé megtisztelő Bellarminóra, hogy Bayle protestáns tudós írja róla: Annyi bizonyos, nincs

író, aki nála eredményesebben védte a római Egyház ügyét általában és főképpen a pápa ügyét.

Az utóbbi évszázadban jeles tanárok és nagy hittudósok halmozták el dicséretekkel Bellarmino tudását, köztük Scheeben, Hefele püspök, Hergenröther bíboros. Csak az utóbbi szavait idézzük: Bellarmino Róbert épp oly buzgó mint tudós, fáradhatatlan hitszónok és a hittudományok tanára, főképpen Rómában a legnevesebb hitvitázó lett, elsősorban a megtámadott kérdésekről szóló hitvitái által. Művei teológiai életlátás, a megcáfolt szerzők tanainak alapos ismerete, világos érvelés és bölcs mérséklet által tűnnek ki és váltak igazán korszakalkotó tényezőkké, és éppen ezért értéküket megtartják minden idő számára.

Sokkal szebb elismerések hangzottak el kiváló emberek ajkáról Bellarmino erényességéről.

Del Monte bíboros mondja: Mindenki csodálta nagy igazságosságát, amellyel mindenkiről kedvezően ítélt és csak nehezen tudott arra a meggyőződésre jutni, hogy valaki valótlan állított; megcsodálta benne az alázatos lelkületet is, amelyet alakoskodás nélkül önmagáról táplált. Ez a lelki tisztaság és bölcs egyszerűség imádságos lelkülete, a Szentszék védelmében és a római udvar, valamint az egész világ lelki építésében nyilvánuló buzgalma: mindez, mondom, azt a meggyőződést érlelte meg bennem, hogy Isten szemünk elé akarta őt helyezni, mint a szent bíbo-

ros, a tökéletes egyházi személy élő példaképét és így meg akarta mutatni, hogy a tökéletes erény nem elérhetetlen, nemcsak szónoklatokba és jámbor elmélkedésekbe való dolog. És így a mi bíboros testületünket Isten őáltala époly nagy kegygyel árasztotta el és századunkat épúgy kitüntette, mint az előző évszázadot Borromei Szent Károly által.

A bíborosi testület egy másik tagja „korunk nagy apostolá”-nak nevezte őt. Ranke, a protestáns történétíró, lényegükben ugyanezeket a dicsérő szavakat közli, amikor azt írja Bellarminóról, hogy nemcsak ügyes hitvitázó volt, hanem olyan férfiú is, kiről mindenkinek joggal kell valania, hogy életénél apostolibb életet nem élt senki.

E megtisztelő nyilatkozatok tartalmát a kortárs jezsuita rendfőnök, P. Vitelleschi, röviden így fejezte ki: Ha az ember gondolatban összefoglalja azokat a rendkívüli adottságokat, amelyekben az Ég Bellarminót részesítette: a természet, tudomány, életszentség kegyelmeit, úgy be kell valanunk, hogy századunk nem mutathat föl nála nagyobb férfiút.

Korunk szentje.

Bellarmino Róbert boldoggáavatását mindenütt kitörő lelkesedéssel fogadták, csak egyes francia körök igyekeztek az általános örömet megzavarni

és tiltakozásukat cikkel, könyvekkel és előadással sokkal fejezték ki. Ágaskodásuk senkinek sem ártott. Rendesen névtelenül vagy álnéven bújtak meg biztos fedezékeik mögött s csak önmaguknak okoztak csalódást, midőn látni kényszerültek, hogy az egyetemes Egyház közvéleménye Bellarmino életszentsége és nagysága mellett tett tanubizonyságot. Ha nem is elsősorban, mindenesetre ezek a támadások is hozzájárultak ahhoz, hogy Bellarmino tisztelete terjedt és mélyült, s csakhamar sokasodtak az új boldog közbenjárásának tulajdonított imameghallgatások. Így történhetett, hogy amit nem értek el háromszáz év alatt, mert a francia politika hívei és a vélt egyházi szabadságok védői oly hosszú időn keresztül megakadályozták, az csodálatos gyorsasággal és bámulatos rövid időn belül valóban bekövetkezett. Isten mintegy igazolni akarta, hogy Bellarminónak korunkban is van küldetése, mégpedig nagyobb és fontosabb, mint volt valaha. Mikor sokan: egyesek, szervezett közösségek és a birtokolt hatalom élvezői lábbal tiporják Isten jogait, az Egyház és az emberiség valódi szabadságát, akkor az Úr Bellarminót állítja oda példaképül a mának, hogy megmutassa korunk emberének a helyes kibontakozás, bátor és hitvalló fel lépés, tudás és színvallás módozatait és útját.

A Rómában megvizsgált imameghallgatások és csodás jelenségek közül kettőről a kirendelt bi-

zottság megállapította a rendkívüliséget, vagyis elsőrendű csodának ismerték el a szakorvosok. Az egyik gyógyulás hazánkban, a kalocsai jezsuita kollégiumban történt, ahol báró Benz Albin diák minden várakozás ellenére felépült súlyos bajából.

E közben Rómában díszesebb helyre vitték át a boldog földi maradványait, a hatalmas Szent Ignác-templomban oltárt emeltek tiszteletére és előtte örökké égő mécsest gyújtottak, hogy jelképezze a boldog iránt megnyilatkozó hálát, kegyeletet és lángoló bizalmat. A szokásos alakiságok és eljárás lefolytatása után 1930 június 29-én XI. Pius pápa az apostolfejedelmek ünnepén a Szent Péter-bazilikában a nyolc kanadai jezsuita vértanuval és Corte Teofil ferences fráterrel együtt ünnepélyesen a szentek közé iktatta Bel-larminót.

Az ünnepélyesen bevonuló pápát és kíséretét hatalmas néptömeg fogadta a kivilágított és fel-díszített templomban, Európa és Amerika legtöbb államát népes küldöttségek képviselték, megje-lent az örök város egyházi és világi nagyjainak színe-java. Az ünnepi nagymisét maga a pápa mutatta be és remek beszédet intézett az egybe-gyültekhez, melyben ünnepelte az új szenteket, hatalmas távlatokra mutatva méltányolta életü-ket és jelentőségüket.

De Bellarmino nemcsak szent volt, hanem tudós is, akihez fogható kevés akadt Isten Egyházában. Így azután természetesnek látszik, hogy egyesek és közületek mozgalmat indítottak, hogy a bekövetkező szenttéavatás után az „egyháztanító — Doctor Ecclesiae” címet is adja meg a pápa Bellarminónak. Joggal tették, mert az Egyház azokat avatja vagy választja egyháztanítókká, akik földi életükben kiváltak szentségükkel, a szenttéavatás által valóban az egyetemes Egyház példaképeiül szolgálhatnak, azonkívül közkézen forgó korszaknyitó és terjedelmes írásaikban úgy képviselték a hamisítatlan katolikus tanítást, hogy műveik díszére válnak a katolikus szellemű tudományosságnak és örök forrásai a katolikus igazhitűségnek.

Bellarmino műveit fémjelezték ezek a tulajdonságok. Nemcsak régebben hangzottak el dicsérő nyilatkozatok tudományos érdemeiről, hanem újabb és sürgető kérések és vélemények is érkeztek Rómába, melyekben a küldők kérték a pápát, hogy az Egyház legjelesebb és szentéletű tudósainak kijáró címet Bellarminónak is adja meg. 1418 kérő levél futott be néhány hónap alatt, köztük 46 bíboros, 10 pátriárka, 1028 püspök és érsek, 63 rendfőnök, 136 egyetem és főiskola, számos világi, egyesületek szerepelnek a névsorban.

1931 augusztus 4-én a szertartások kongregációjának illetékes bizottsága kellő előkészítés és véleményezés után úgy döntött, hogy a kérést a pápa elé terjeszti. Lépiciér szervita és Ehrle Ferenc jezsuita bíboros remek szakvéleményének meghallgatása és a tanácsadó testület megkérdezése után a pápa elismerte a kérelem jogosultságát és 1931 szeptember 17-én kiállított Providentissimus Deus kezdetű apostoli levelével Bellarmino Szent Róbertet az egyháztanítók közé sorolta. Az Osservatore Romano 1931. évi október 28-iki száma közölte először hivatalosan a pápa rendelkezését és az Acta Apostolicae Sedis ugyanezévi novemberi száma egész terjedelmében teszi közzé XI. Pius döntését. A pápa a karácsonykor nála tisztelgésre jelentkező bíborosok előtt kijelentette, hogy Bellarminót s utána nemsokára Nagy Albertet is azért avatja szentté és egyháztanítóvá, hogy mintegy tiszteletőrséget képezzenek nagyarányú programja megvalósításában, mellyel a „Deus scientiarum Dominus” kezdetű rendelete alapján az egyháziak tudományos képzésének átszervezését elindítja.

Az új egyháztanító ünnepét a pápa nemcsak a Jézustársaságnak és néhány egyházmegyének engedélyezte, hanem az egyetemes Egyházra is kiterjesztette. Ezenfelül később a hitoktatás és a hitoktató egyesületek mennyei pártfogói közé is

sorozta Szent Róbertet. A katolikus Egyház május 13-án duplex ranggal ünnepli Bellarmino Szent Róbert emlékét. A mise szövege „In medio Ecclesiae” szavakkal kezdődik, beleszöve Gloria és Credo a szentmise részei közé.

Az új szent tiszteletére egymásután tartották az ünnepi ájtatosságokat, képeit kifüggesztették, oltárokat emeltek és templomot szenteltek fel Bellarmino Szent Róbert tiszteletére. Első ilyen nagyszabású templom Rómában épült, ahol a Szent Róbertről elnevezett plébániát a pápa a jezsuitarend gondjaira bízta.

Azóta, hogy az Egyház feje a teljes Szentháromság dicsőségére, a katolikus hit felmagasztalására és az Egyház gyarapodására Bellarmino Róbert bíboros püspök hitvallót szenttéavatta az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében, egymásután peregnék a múltó évek és a rohanó idő világosan igazolja, hogy Szent Róbertnek nemcsak a múltban volt hivatása, hanem fokozottabb küldetése lesz a jövőben. Szent Bernát szerint a megdicsőült szentek tisztelete két elemet egyesít magában: In terris visus est, ut esset exemplo; in coelum levatus est, ut sit patrocínio. Bellarmino immár történelemmé vált földi zárándoklása például szolgál törekvéseinkben Isten felé, mennyei dicsőségében pedig közbenjáró pártfogó az Úr trónja előtt. Időálló műveinek ér-

téke csak fokozódott, mert Szent Róbert rajtuk keresztül világít és mutat utat a mindennapi élet bonyolult kérdéseiben.

Bellarmino Szent Róbert Isten ujja: az égre mutat! Valóságos szent és tanár volt életében. Kétszeresen szent és tanító napjainkban. Korunk szentje és mestere!

IRODALOM.

1. Bellarmino Szent Róbert művei.

1. Nyomtatott művek:

1. Institutiones linguae hebraicae. Roma, 1578.
2. De Translatione Imperii Romani a Graecis ad Francos, adversus Matthiam Flaccium Illyricum. Antwerpen, 1584.
3. Judicium de libro quem Lutherani vocant „Concordiae“. Ingolstadt, 1585.
4. Disputationes de Controversiis Christianae Fidei adversus huius temporis haereticos. Ingolstadt, 1586—1593. (Négy kötet.)
5. Responsio ad praecipua capita Apologiae... pro successionem Henrici Navarreni in Francorum Regnum. (Auctore Francisco Romulo. B. keresztneve Róbert Ferenc Romulus volt.) Roma, 1586.
6. Responsio ad librum quendam anonymum, cuius titulus est, Aviso piacevole dato alla bella Italia da un nobile Giovane Francese sopra la mentita data dal Serenissimo Re di Navarra a Papa Sisto V.
7. Refutatio libelli de cultu Imaginum, qui falso Synodus Parisiensis inscribitur. Frankfurt, 1596.
8. Dottrina cristiana breve. Roma, 1597.

9. Dichiarazione più copiosa della dottrina cristiana. Roma, 1598.

10. De indulgentiis et de iubilaeo libri duo. Köln, 1599.

11. De exemptione clericorum. Paris, 1599.

12. Dichiarazione del Simbolo. Roma, 1604.

13. Risposta... a un libretto intitolato, Risposta di un Dottore ad una lettera scrittagli... Roma, 1606. (E művében a velencei köztársaság ellen kibocsátott egyháztilalomról ír Giovanni Marsigli ellen.)

14. Risposta ad un libretto intitolato: Trattato e risoluzione sopra la validità delle scomuniche di Giovanni Gersone. Roma, 1606. (Sarpi ellen ír.)

15. Risposta... al trattato dei sette Teologi di Venezia sopra l'interdetto dello Santità di nostro Signore Papa Paolo quinto. Roma, 1606.

16. Risposta alle opposizioni di F. Paolo Servita contro la Scrittura del Cardinale Bellarmino. Roma, 1606.

17. Risposta... alla difesa delle otto Propositioni di Giovanni Marsigli Napoletano, Roma, 1606.

18. Recognitio librorum omnium... Roma, 1607. (Saját műveiről ad áttekintést.)

19. Responsio Matthaei Torti... ad librum inscriptum: Triplici nodo triplex cuneus. Roma, 1608. (I. Jakab angol király művére válasz.)

20. Apologia pro responsione sua ad librum Jacobi Magnae Britanniae Regis . . . Roma, 1609.

21. Tractatus de Potestate Summi Pontificis in rebus temporalibus. Roma, 1610.

22. In omnes Psalmos dilucida explanatio. Roma, 1611.

23. Examen ad librum falso inscriptum Apologia Cardinalis Bellarmini pro jure Principum . . . auctore Rogero Widdringtono, Catholico Anglo. Roma, 1612.

24. De Scriptoribus ecclesiasticis. Roma, 1613.

25. Contiones habitae Lovanii. Cambray, 1617.

26. De ascensione mentis ad Deum per scalas rerum creatarum. Roma, 1615.

27. De aeterna felicitate Sanctorum. Roma, 1616.

28. De gemitu columbae. Roma, 1617.

29. Admonitio ad episcopum Theanensem, nepotem suum . . . Roma, 1618.

30. De septem verbis a Christo in cruce prolatis. Roma, 1618.

31. De Officio Principis Christiani. Roma, 1619.

32. De arte bene moriendi. Roma, 1620.

33. De cognitione Dei. Louvain, 1861.

34. Exhortationes domesticae. Bruxelles, 1899.

35. Auctarium Bellarminianum. Paris, 1913. (Ez a 726 ívrétlapnyi kötet közli Bellarmino értekezéseit, véleményezéseit stb.)

36. Bellarmin avant son Cardinalat. Paris, 1911.
(Bellarmino bíborossága előtt írt leveleit közli.)

37. Epistolae familiares. Roma, 1650.

E jegyzék megtalálható e művekben: De operibus S. Roberti Bellarmini. Róma, 1930. Pontificia Universitas Gregoriana — Urbis et Orbis Concessionis tituli Doctoris S. Roberti S. R. E. C. Bellarmino. Róma, 1931. XVII—XX. lapokon. — Sommervogel Carlos, Bibliothèque de la Comp. de Jésus. Bruxelles—Paris, 1890. Első kötet 1151—1254. oszlop.

2. Kéziratok:

1. Commentarii in Summam S. Thomae, négy kötet.

2. Capuában tartott szentbeszédei, két kötet.

3. Levelei bíboros korából, több kötet.

4. Egyéb töredékes iratok.

Az utóbbiakból az utolsó években sokat közzétettek, helyesebben feldolgoztak önálló füzetek alakjában vagy cikkekben. A Jézustársaság vezetősége azt is tervbevette, hogy újra sajtó alá rendezteti Bellarmino összes műveit. P. Galdos közzétette Bellarmino alapos munkáját a zsol-tárokról két kötetben. Eddig nem jelent meg több a tervezett sorozatból. A teljes kiadás akkor valósulhat meg, ha a megoldásra váró kérdéseket mind tisztázták s a lap-pangó kéziratokat egybegyűjtötték.

Bellarmino összes műveit két ízben adták ki, éspedig Velencében 1856—1862 nyolc kötet, Párizs 1870—1874. 12 kötet.

A fentebbi jegyzékben csak az első kiadások idejét jeleztük. A későbbi kiadások összegezése ma még lehetetlen, mert Bellarmino műveit annyiszor és sokhelyütt újranyomatták. Gondoljunk csak katekizmusára vagy kedvelt aszketikus műveire, melyeket több nyelvre fordítottak vagy átdolgoztak az elmúlt századokban.

2. Források.

- Abbot R.**, De suprema potestate regia exercitationes habitae in Academia Oxoniensi contra Robertum Bellarminum et Franciscum Suarez. Hannoviae 1619. 144 lap.
- Acta Apostolicae Sedis**, Roma 1917-től, kül. 1921-től kezdve. A Szentszék hivatalos közlönye.
- Acta Romana** S. J., Roma, 1917-től
- Aguirre M. S.**, S. R. Belarmino y los Ejercicios. Manresa 7 (1931) 236—260.
- Albers P.**, Het werk van Kard. R. Bellarminus S. J. Studien 115 (1931) 384—400.
- Ames W.**, Bellarminus enervatus. Amsterdam, 1630 4 kötet, 254, 266, 274, 218.
- Annuaire de l'Université Cath. de Louvain** 5 (1841) 164—174.: Séjour du Card. Bellarmin à Louvain et ses rapports avec l'Université.
- Arnold F. X.**, Die Staatslehre des Kardinals Bellarmin. München, 1934. 395.
- Astrain A.**, Historia de la Comp. de Jesus. 1—4. kötet. Madrid 1902—13.
- Autore M.**, Il pensiero teologico del controversista pugnace. Rivista di scienze e lettere 10 (1932) 337—353.
- Bachelet X. M.**, Auctarium Bellarminianum. Supplément aux oeuvres de Card. Bellarmin. Paris, 1913. 560—599.
Ehhez kiegészítések: Seb. Tromptól: Archivum Historicum S. J. 3 (1934) 132—138 és 4 (1935) 234—252.
- — Bellarmin. Diction. de Théologie Cathol. II. kötet. Paris, 1923. 560—599.
- — Bellarmin avant son cardinalat. (1572—1598.) Correspondence et Documents. Paris, 1911. 559.
- — Bellarmin et la Bible Sixto-Clémentine. Paris, 1911. 210.
- — Le B. R. Bellarmin et les ordres religieuses. Gregorianum 5 (1924) 169—182, 497—530, 6 (1925) 177—215, 7 (1926) 169—202.
- — Bellarmin et Giordano Bruno. Gregorianum 4 (1923) 193—210.
- — Bellarmin et la France. Études 175 (1923) 385—411.

- Bachelet X. M.*, V. Servi Dei R. C. Bellarmini de Immac. Conceptione Votum. Paris, 1905. 96.
- — Bellarmin et les Exercices de S. Ignace. Paris, 1912. 152.
- Badus S.*, Decora Roberti Card. Bellarmini. Genova, 1671. 98.
- Baldor D.*, Bellarmino controversista. Estudios 44 (1931) 3—25.
- — Bellarmino y el extremo Oriente. Bellarmino y Nobili. Siglo de Misiones 28 (1931) 1—8, 54—74.
- Bangha Béla*, Magyar jezsuiták Pombal börtöneiben. Budapest, 1937. 84.
- — A négyszázéves Jézustársaság. Budapest, 1940. 368.
- — Képek a Jézustársaság történetéből. Budapest, 1940. 306.
- Bartoli Daniel*, Della vita di R. Card. Bellarmino. Roma, 1678. 533.
- Beccari C.*, Operosità del V. R. Bellarmino come vescovo e come Cardinale. Gregorianum 2 (1921) 487—512.
- Bellarmini R.*, Epistolae familiares. Cassovia, 1770. 170 (és másutt is).
- — Opera Omnia. Nápoly, 1856—1862, nyolc ívrét kötetben. Még: Paris, 1870—74. 12 kötet.
- — De cognitione Dei. (Opus ineditum.) Lovanii, 1861. 65.
- — Explanatio in Psalmos. Edidit Romualdus Galdos. Roma, 1931, I. 307; 1932, II. 840—62.
- Benedictus Papa XIV.*, Opera Omnia, t. XV. Prato, 1845.
- Bernier Alfred*, La jeunesse musicale du Card. Bellarmin. Revue de l'Université d'Ottawa 9 (1939) 48—55.
- — Le zèle du Card. Bellarmin pour la beauté du culte. Gregorianum 18 (1937) 261—290.
- — Un Cardinal humaniste. Montréal—Paris, 1939. XXV + 305.
- Betten Francis*, Cardinal Bellarmine's attitude in the Galileo affair. Hist. Bull. 11 (1932) 337—353.
- Biase A.*, Bellarmino e Dante. Gregorianum 2 (1921) 589—613.
- Bock J. P.*, Sv. R. Bellarmino borac za prava rimskoga Pape. Zivot 13 (1932) 71—84, 297—313.
- — Robert Bellarmino, veliki ucenjak i veliki svetac. Zivot 12 (1931) 165—176.
- Bricarelli C.*, Galileo Galilei e il Card. Bellarmino. Civ. Cattolica, 1923, III, 481—497 és IV, 119—131, 415—427.

- Brodrick James*, The life and Work of Blessed Robert Francis Cardinal Bellarmine. Két kötet. London, 1928. 521, 543.
- — St. Robert Bellarmine, doctor of the universal Church. The Month 158 (1931) 481—491.
- Bucher J.*, La Béatification de Bellarmin et Benoit XIV. Études 67 (1896) 664—676.
- Buschbell G.*, Aus Bellarmins Jugend. Hist. Jahrbuch, 1902. 52 kk.
- — Zur Biographie des Justus Calvinus. Hist. Jahrbuch 22 (1901) 298—316.
- Butrón J.*, El problema del Oriente ante Bellarmino. Siglo de Misiones 28 (1931) 162—165, 225—229, 300—304.
- Cervini M.*, Adumbrata imago solidarum virtutum Roberti C. Bellarmini. Siena, 1622.
- Couderc J. B.*, Le Vén. Card. Bellarmin. Paris, 1893. 431, 435.
- Court Robert de la*, S. Robert Bellarmin à Louvain. Revue d'hist. eccl. 28 (1932) 74—83.
- Csóka Lajos*, A kat. megújhdás kora. Budapest, 1940. 346.
- Danaeus L.*, Ad Roberti Bellarmini Disputationes Theologicas De rebus in Republica Controversis... responsio. Genf, 1596 s 1598.
- De operibus* S. R. Bellarmini. Roma, 1930. 88.
- Deésy Géza*, Krisztusba öltözötte. Budapest, 1938. 190.
- Domenich G.*, La genesi, le vicende ed i giudizi delle Controversie Bellarminiane. Gregorianum 2 (1921) 513—542.
- Döllinger—Reusch*, Die Selbstbiographie des Cardinals Bellarmin. Bonn, 1887. 352.
- Dudon Paul*, Pro memoria sur la cause du V. Bellarmin. Roma, 1920.
- — Bellarmin. Dict. d'hist. et géogr. eccl. t. 7. Paris, 1934. 798—824.
- Duhr B.*, Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge. Két első kötet. Freiburg, 1906—1913.
- Epistolae pro causa beatificationis...* Roberti Bellarmini. Roma, 1713. 144.
- Erbermannus V.*, Nervi sine mole, hoc est Controversiarum R. Bellarmini Compendium... vindicatum. Herbipoli, 1661. 363.
- Eudaemon—Joannis A.*, Castigatio eorum, quae adversus R. C. Bellar. Controversias scripsit L. Danaeus. Ingolstadt, 1605. 270.

- Eudaemon—Joannis A.*, Refutatio exercitationis Isaaci Casaboni ... ad ... Card. Bellarminum. Köln, 1617. 232.
- Ferrara R.*, Ho hágios Robértos Bellarminos tou Tágmatos tou Jésou, Didáskalos tés Ekklesiás. Hermaupolis Syrou, 1938. 60. (Üjgörög nyelven.)
- Fiocchi A.*, S. Roberto Bellarmino. Isola del Liri, 1930. 521.
- — S. Roberto Bellarmino. Spanyolra fordította Severiano del Páramo. Santander, 1931. 507.
- Fouqueray H.*, Histoire de la Comp. de Jésus en France. Három első kötet. Paris, 1910—16.
- Fraknói Vilmos*, Pázmány Péter. Budapest, 1886.
- — Pázmány Péter és kora. Három kötet. Pest, 1868—1872. (Frankl.)
- — Szemelvények Pázmány Péter munkáiból. Budapest, 1904.
- Frizon N.*, Le Vén. Card. Bellarmin. Nancy, 1709.
- — Le vie du Card. Bellarmin. Bruxelles, 1718. 553.
- Fuligatti J.*, Roberti Bellarmini Epistulae familiares. Roma, 1650. 442.
- — Vita del Card. R. Bellarmino. Roma, 1624. 320.
- — Vita Roberti Bellarmini a Silvestro Petra Sancta S. J. latine reddita. Anvers, 1631.
- Gallo S.*, Il Santo Card. Bellarmino e due celebri condanne, Galilei, Bruno. Vita e pensiero 23 (1932) 259—268.
- — La rivolta di Paolo Sarpi e la tattica de Bellarmino. Vita e pensiero 23 (1932) 402—407.
- Galloni G.*, Il B. R. Bellarmino. Roma, 1923. 347.
- Gerhardi J.*, Bellarminus orthodoxias testis. Jena, 1631.
- Goenaga J.*, A causa de S. Roberto Bellarmino e os seus contradictores. Brotéria 13 (1931) 143—157.
- — La oposición a la causa del Bellarmino. Brotéria 13 (1931) 143—157.
- Goodier A.*, Bellarmine defender of the Faith. The Month 157 (1931) 481—489.
- — Francis de Sales and Bellarmine. The Month 153 (1929) 193—204.
- Gretser J.*, Controversiarum R. Bellarmini ... defensio. Ingolstadt, 1607 s 1609.
- Gusta F.*, Difesa del Catechismo del Ven. Card. Bellarmino. Ferrara, 1789. 112.
- Gyenis András*, A jezsuitarend generálisai. Budapest, 1935.
- — Hittel és tudással. Budapest, 1942.

- Gyenis András*, A Bollandisták Társasága. Budapest, 1935. 31.
- — Jezsuita ünnepek. Budapest, 1941. 58.
- — A jezsuita rend hazánkban. Budapest, 1941. 64.
- — Jézus seregében. Rákospalota, 1941. 48.
- — Régi magyar jezsuita rendházak. Rákospalota, 1941. 92.
- — Száz jezsuita arcél. Három kötet. Budapest, 1941. 1600.
- Hayen A.* cikke *Nouvelle Revue Théol.* 58 (1931) 385—396: S. R. Bellarmin et les principaux courants théol. de son temps.
- Hellin J. M.*, Determinación negativa en San Roberto Bellarmino. *Estudios Ecl.* 10 (1931) 161—199.
- Hense F.*, *Leben des Ehrw. Kard. R. Bellarmin.* Mainz, 1868.
- — *Bellarmins aszetische Schriften bearbeitet.* Mainz—Paderborn, 1868—1872, hat kis kötetben.
- Herman J. B.*, *La Pédagogique des Jésuites au XVI. s.* Louvain, 1914. 336.
- Hernández E.*, Los fuentes principales de opusculo bellarminiano *De ascensione mentis ad Deum.* *Estudios Ecl.* 10 (1931) 235—243.
- Historisch-polit. Blätter.* München 106 (1890) 1—21, 96—108, 241—253, 358—369, cikke: Cardinal Bellarmin in alt-katholischer Beleuchtung.
- Hofmann G.*, Il B. R. Bellarmino e gli Orientali. *Orientalia Christiana.* Roma, 1927, VIII. kötet, 6. szám, 261—305. Külön is 54 lap.
- Hóman—Szekfű*, Magyar történet III. és IV. kötet. Budapest. 1935.
- Höpl H.*, Beiträge zur Geschichte der Sixto-Clementinischen Vulgata. Freiburg, 1913. 339.
- Ilundáin M.*, San Roberto Bellarmino y el primer proceso de Galileo. *Estudios* 45 (1931) 148—158, 250—261, 336—347.
- Izaga L.*, Ideas políticas de San Roberto Bellarmino. *Razon y Fe* 93 (1930) 12—28, 118—137.
- Jablonkay G.*, *Loyolai Szent Ignác élete.* Budapest, 1921. 359 és 756.
- Jansen F. X.*, Baius et le Baianisme. Louvain, 1927. 237.
- Jonghe L. de*, Sint Robertus Bellarminus Kerkleeraar. *Studien* 116 (1931) 279—286.
- Kempf K.*, Die Heiligkeit der Gesellschaft Jesu. Einsiedeln, 1922. I. kötetben 113—131 lapig.

- Kneller C. A.*, Neue Studien zur sixtinischen Vulgatabulle. Zeitschrift für kath. Theol. 59 (1935) 81—107.
- Koch Ludwig*, Jesuiten-Lexikon. Paderborn, 1934.
- Koenig H. C.*, St. Robert Bellarmine and his family. Catholic historical review 24 (1938—9) 413—426.
- Kovács Lajos Imre*, Pázmány kalauza és Bellarmin Disputációi. Kassa, 1908. 85.
- Kösters L.*, Der hl. R. Bellarmin als Apologet. Scholastik 8 (1932) 89—91.
- Laak H.*, De S. Roberti Card. Bellarmini e S. J. doctrinae praestantia. Elenchus testimoniorum ante annum 1931 datorum. Insulae Liri, 1931. 50+327.
- — Disceptationes quaedam circa „Cotroversias“. Gregorianum 14 (1933) 564—587.
- — Documenta quaedam ex archivis detracta circa nonnulla S. Bellarmini scripta. Gregorianum 12 (1931) 66—103, 284—302.
- — S. Robertus Bellarminus S. J. Ecclesiae universalis Doctor. Gregorianum 12 (1931) 515—546.
- — Martyres Angli et Bellarminus. Gregorianum 11 (1930) 336—370.
- Leite S.*, A actualidade de Bellarmino. Brotéria 11 (1930) 201—213.
- Lischerong Gáspár* cikke Bellarminról. Magyar Kultúra 10 (1923) 533—537.
- MacErlean J.*, Bellarmine and Ireland. Irish Jesuit Direct. (1932.) 144—157.
- Marchetti O.*, La perfezione cristiana secondo il S. Card. Bellarmino. Gregorianum 11 (1930) 317—335.
- Mauricio D.*, Luz no candelabro S. Roberto Bellarmino Doutor de Igreja. Brotéria 14 (1932) 69—79.
- Memorabilia S. J.*, Roma, 1920-tól.
- Messina G.*, L'attività apologetica di S. Roberto Bellarmino. Scienza cattolica 59. évf., új sorozat 2 (1931) 321—333.
- Monachus Michael*, Sanctuarium Campanum. Nápoly, 1630. 649.
- Mondrone D.*, El principe de los controversistas católicos. Madrid, 1931. 16 lap. Fordítás olaszból.
- Monier—Vinard H.*, Le B. R. Bellarmin et S. Fr. de Sales. Revue d'Ascétique et de Mystique 4 (1923) 225—242.
- Montenovesi O.*, L'autobiografia di S. R. Bellarmino. Rassegna nazionale 54 (1932) 81—102.

- Monumenta Paedagogica S. J.*, Madrid, 1901.
- Mullan E., *Die Marian. Kongregation*. Wien, 1913. XXV+595.
- Navarro J., *La acción católica de San R. Bellarmino*. Estudios 45 (1931) 293—309.
- Nürnberg J., *Papst Paul V. und das venezianische Interdikt*. Hist. Jahrbuch 4 (1883) 189—209, 473—515.
- Oddone A., *La proclamazione di S. R. Bellarmino a dottore universale*. Vita e pensiero 22 (1931) 645—651.
- Ortroy F., *Exhortationes domesticae*... Bellarmini. Bruxelles, 1899. 336.
- Pacca B., *Hist. Denkwürdigkeiten des Kard. B. Pacca*. Augsburg, 1832.
- Pacelli E., *Panegirico di S. R. Bellarmino, a Discorsi e Panegirici c. könyvben*. Milano, Vita e pensiero, 13—30.
- Pastor L. von, *Geschichte der Päpste*. Freiburg, V—XII. kötet 1909-től.
- Pázmány Péter Összes Munkái. Magyar és latin sorozat. Budapest.
- Polman P., *L'élément historique dans la controverse religieuse du XVI. s.* Gembloux, 1932. 36+580.
- Quentin H., *Mémoire sur l'établissement du texte de la Vulgate*. Paris, 1922. 520.
- Raitz von Frentz E., *Der Ehrw. Kardinal R. Bellarmin*. Freiburg, 1921 és 1930. 229.
- — *Der hl. Kard. R. Bellarmin als Seelsorger*. Der Seelsorger 8 (1932) 353—359.
- — *La vie spirit. d'après le B. R. Bellarmin*. Revue d'Ascétique et de Mystique 7 (1926) 113—150. És később: Zeitschrift für Ascese und Mystique 5 (1930) 215—233.
- — *Vollkommenheit und Liebe nach der Lehre des hl. Kard. R. Bellarmin*. ZAM 7 (1932) 1—19.
- — *Die asketischen Schriften des hl. Kard. und Erzb. R. Bellarmin*. ZAM 5 (1930) 215—233.
- Reisz Elemér, *Bellarmin Szent Róbert élete*. Budapest, 1931. 40.
- Renard L., *Saint Robert Bellarmin apologiste de l'Église*. Nouvelle Revue Théol. 58 (1931) 397—412.
- Rinaldi E., *La fondazione del Collegio Romano*. Arezzo, 1914. 140.
- Romana Canonizationis Ven. Roberti Card. Bellarmini e S. J.* Roma, 1920.

- Rosa E.*, I Gesuiti. Roma, 1930. 720.
- — S. Roberto Bellarmino. Roma, 1930. 190.
- — L'ultima glorificazione di San Roberto Bellarmino dottore della Chiesa. Civ. Catt., 1932, IV. 200—212.
- — Il Card. Domenico Passionei e la causa di beat. del Ven. Card. R. Bellarmino. Különlenyomat a Civ. Catt.-ból. Roma, 1918. 71.
- Rostworowski J.*, Sw. Roberta Bellarmina historyczne znaczenie i naukowe dzieło. Przegląd Powszechny 189 (1931) 237—273.
- Rücker Sotomayor M.*, Figura científica de S. R. Bellarmino. Chillan, 1931. 20.
- Ryan E. A.*, The historical scholarship of St. Bellarmine. Louvain, 1936. XIV+226.
- — St. R. Bellarmine canonized. Irish Jesuit direct. 1931. 146—164.
- Salotti C.*, Per la causa di beat. del Ven. R. Bellarmino. Roma, 1918. 51.
- Sanc Fr.*, Sv. Bellarmino o slobodi ljudskej volje. Život 13 (1932) 263—272.
- Schio G.*, La dottrina cristiana del B. R. Bellarmino proschritta nella Lombardia Austriaca. Civ. Catt. 1925. I. 402—415, 516—522.
- Schmutte N.*, Von Bellarmins Eigenart als Kontroversist. Pastor bonus 42 (1931) 161—172, 278—287.
- Schnürer Gustav*, Kath. Kirche und Kultur in der Barockzeit. Paderborn, 1937. XVI+804.
- Schrötelér J.*, Die Erziehung in den Jesuiteninternaten des 16. Jahrhunderts. Freiburg, 1940. XXI+544.
- Schütz Antal*, Korunk szentjei. Budapest, 1938. Hermann Egyed ír B. Szent Róbertról. 121—151.
- Segarra F.*, San R. Bellarmino y el primado del Romano Pontifice. Razon y Fe 92 (1930) 5—22.
- Servière Joseph*, La théologie de Bellarmin. Paris, 1911. 764.
- — De Jacobo I Angliae rege cum Card. R. Bellarmino S. J. super potestate cum regia tum pontificia disputante. Paris, 1900. 169. Ugyane kérdésről írt még Études 89 (1901) 58—76, 94 (1903) 628—650, 95 (1903) 493—516, 765—777 és 96 (1903) 44—62.
- Sík Sándor*, Pázmány, az ember és az író. Budapest, 1939. 449.

- Smith Gerard*, Jesuit thinkers of the renaissance. Milwaukee, 1939. XVII+254.
- Sommervogel C.*, Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. Bruxelles t. I., 1890.
- Steinhuber A.*, Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom. Két kötet. Freiburg, 1906.
- Sourd L.*, Bellarmin et la musique liturgique. Nouvelle revue apologetique 36 (1939) II. 33—35.
- Tacchi Venturi P.*, Storia della Compagnia di Gesù in Italia. Két kötet, 1910—22.
- Teixidor L.*, San Roberto Bellarmino doctor y ejemplo. Razon y Fe 117 (1931) 289—306.
- Testore Celestino*, S. Roberto Bellarmino cardinale. Venezia, 1938. 16.
- Timpe E.*, Die kirchenpolit. Ansichten und Bestrebungen des Kard. Bellarmin. Kirchengeschichtliche Abhandlungen. III. kötet, 1. füzet, 3—133. Breslau, 1905.
- Tromp S.*, Bellarmin a praedestinációról. lásd Gregorianum 14 (1933) 248—268, 313—355.
- — De Bellarmini indice haereticorum Treviris reperto. Gregorianum 15 (1934) 187—214.
- — Quaestiunculae bellarminianae. Gregorianum 15 (1934) 439—442.
- — Conspectus chronologicus praelectionum, quas habuit S. R. Bellarminus in Collegio S. J. Lovaniensi et Collegio Romano. Gregorianum 16 (1935) 97—105.
- — S. R. Bellarminus et Beata Virgo. Gregorianum 21 (1940) 161—182.
- — Bellarminus in zijn eerste professoraat. Studien 116 (1931) 287—304.
- — De manuscriptis praelectionum Lovaniensium S. Roberti Bellarmini S. J. Chronologia et problemata annexa. Archivum Historicum S. J. 2 (1933) 185—199.
- — Instructiones pastorales... de pastore et ovibus. Periodica de re morali canonica et liturgica. 24 (1935) 85—103, 109—127.
- — Bellarmino a gyakori szentáldozásról, beszéd Capuában 1603-ban. Periodica de re morali canonica liturgica. 25 (1936) 137—151.
- — A pápa indirekt hatalmának fejlődése a Controversiák alapján, lásd Acta Congressus iuridici Internat. III. 95—107. Roma, 1936.

- Vacant—Mangenot*, Dictionnaire de théologie. Paris, 1905.
II. 560—599.
- Vaccari A.*, Note del Ven. Bellarmino al Genesi. Gregorianum 2 (1921) 579—588.
- Veresmarti Mihály* Megtérése históriája. Kiadta Ipolyi Arnold. Budapest, 1875.
- Vita del Ven. R. Bellarmino*, da un Divoto del medesimo Ven. Cardinale. Roma, 1743.
- Wetzer—Welte*, Kirchenlexikon. Freiburg, 1883. II. 285—293.
- Whitaker W.*, Disputatio de Sacra Scriptura contra... imprimis Robertum Bellarminum. Két kötet. Genf, 1610.
714 s 805 ívrét nagyságban.
- Zwierlein Fr. J.*, Bellarmine, Jesuits and Popery. Thonght 13 (1938) 258—268.

3. Jegyzetek.

Bellarmino Szent Róbert leglényegét talán e következő szavai mutatják (lásd: Beati R. Bellarmini *Exhortationes domesticæ*. Exhort. nona, De caritate): „*Amor est res mirabilis et coelestis: nunquam fatigatur, nec satiatur, aggreditur opera quantumvis ardua, nec est in eius lexico verbum non possum, sed omnia possum*”. Ez a beállított-sága magyarázza meg egész életét és minden tettét, s Bellarmino e tulajdonsága indította e sorok íróját könyve összeállítására. A Szent vonzó egyénisége, egyensúlyozott lelki világa, mely életrajzaiból áradt széjjel, megragadta az olvasó lelkét, aki azóta is gyakran elmerült Bellarmino életének tanulmányozásába s immár közel 20 éve jegyzeteket kezdett gyűjteni a tervezett magyar életrajzhoz. Így alakult ki lassan mű. Nem újszerűsége törekedett, hanem lehetőleg hézagmentesen és mértéktartó adagolásban kívánta adni a szerző az anyagot.

A jelen életrajz feladata, hogy lehető hű képet fessen Szent Róbert életéről, épp ezért a körülményes kortörténeti háttérfestést csak a legszükségesebbre korlátozza. A magyar kortörténetet és állapot rajzát megtalálja az érdeklődő Hóman-Szekfü Magyar Történetének (III. kiadás) III. és IV. kötetében, Fraknóinak Pázmányról írt műveiben, míg az általános világhelyzetre rávilágít Pastor és Csóka Lajos idézett műve és bármelyik egyetemes egyháztörténet. A Jézustársaságról Bangha, Duhr, Fouqueray, Astrain és a szerző írásai adnak eligazító tájékoztatást.

Munkánk nagyon sokat — majdnem mindent — köszön elődeinek: Fuligatti olaszul megírt és latinra fordított művének, Bartoli olasz írásának, de elsősorban Couderc két-kötetes francia könyvének, ezt a művet használta leginkább Raitz von Frentz Imre is egykötetes német Bellarmino életrajzához, kinek írását többször olvasta és állandóan szem előtt tartotta a magyar szerző, s Brodrick két-kötetes angol munkájának, mely máig a legalaposabb és legmegbízhatóbb Bellarmino-életrajz. Fuligatti teremtetten meg a Bellarmino-életrajz kereteit, Bartoli tovább szőtte és népszerűsítette az első adatgyűjtők eredményeit, a közbeeső életrajzok alig közöltek valami újat, csak a régi adatokat igyekeztek új ruhába öltöztetni vagy átcsoport-

tosítani. Couderc munkája azonban már úttörést is jelent együtt, mert elmemozdító kutatásai nyomán indul el újabban a Bellarmino-kérdés beható vizsgálata, elsősorban Le Bachelet, Dudon, Tromp, van Laak, Galdos, Raitz és Brodrick komoly eredményeket felszínre hozó tanulmányai következtében. Az újabb részletkutatások az előbb nevezettek megteremtette keretek között maradtak mindmáig.

Nagyon sok Bellarmino-kérdést még ma sem tisztázott a szakirodalom, pedig eleddig is sok történész, irodalomtörténész, dogmatikus, apologéta, egyházjogász, zenekritikus, liturgista stb. fogott össze, hogy segítsen a teljes kép kialakításában. Alig van tudományág, mellyel Bellarmino élete vagy tevékenysége valamilyen alakban kapcsolatba ne került volna. Ezt a csatolt irodalmi tájékoztató is bizonyítja. Couderc és Raitz meg Brodrick műveinek eredményeit ezek a feldolgozások egészítik ki s együtt adják a jelen életrajzot. Forgatta még a szerző Bellarmino műveit is, hogy minél jelenvalóbban ábrázolhassa az újkor alapvető és legkiválóbb hittudósát s egyúttal rámutasson az értékekre, melyeket a ma emberének is meg kell bennük becsülnie. Az idézeteket rendesen nem szószerint vettük át, de a megelőző kettőspont vagy a közbeszúrt ige világosan s eléggé jelzi aényt. Bellarmino főműve: a *Disputationes* vagy *Controversiae*, nevezhetjük hitvédelemnek vagy kontroverziáknak is, külön önálló feldolgozást érdemelne. Hasonlóképpen külön feladatnak tekinthető a Bellarmino-kérdés magyar vonatkozásainak felderítése.

Bellarminoról és életéről az első kis önálló magyar munka 1930-ban jelent meg Reisz Elemér tollából, melyet előbb folytatólagosan a *Szűz Mária Virágos Kertje* című havi folyóiratban adott közre. A jelen magyar életrajz két célt tűz maga elé. Elsősorban azokra tekint, akik a Szent életrajzának olvasása közben épülést akarnak meríteni. Ez a cél megszabta a munka menetét, anyagának összeállítását és adatközlésének irányát. Második cél volt, hogy kiindulópontul szolgáljon a további kutatáshoz a magyar szakíró kezében. A tudományos munkát könnyíti meg és tájékoztat a csatolt irodalom.

Bellarmino első életrajzát maga Bellarmino írta, melynek később ezt a címet adták: *Venerabilis Roberti Bellarmini S. R. E. Cardinalis vita, quam ipsemet scripsit anno aetatis suae 71.* Az önéletrajzot Brodrick I. 460—481. lapokon közli. Korábban is foglalkoztak vele, többek között Döllinger és Reusch, nyomukban járt Buschbell. A fordítások között legjobb az olasz Montenovesitől. — A Bellarmino-családról sok adatot közöl Couderc és Brodrick. A Bellarminok rokonságban állottak az előkelő Cervini, Nobili és Tarugi családokkal. Róbert testvérei közül a következők értek nagykorúságot: Miklós, Tamás, maga Róbert, Octavius, Romulus, Marcella, Eustochia (és Pompeius della Ciaia fia Teano püspöke, Angelus della Ciaia, akihez a Szent híres oktató intelmeit intézte) s Kamilla. — A montepulcianoi kollégiumot Nobili Róbert bíboros (a hasonlónevű híres indiai hithirdető nagybátyja) 1556-ban alapította Ricci János bíboros közreműködésével. Pastor (VI. 131. k. lap) szerint Baroniuss és Carlo Borromeo szentként tisztelték a bíborost. A korabeli jezsuita nevelést bemutatja Herman idézett műve, míg a nevelés elveit a *Monumenta Paedagogica S. J.* (Mon. Hist. S. J. sorozat, Madrid 1901) közli a *Ratio Studiorum* szerkesztését megelőző korból. — Buschbell nyomatékosan mutat rá arra, hogy B. előbb orvos akart lenni s csak később fordult figyelme a jezsuita rend felé. — Bernier idézett cikke bemutatja a zene és ének szerepét a családi körben és az iskolai nevelésben; nagyobb művében a liturgikus zene szerepét világítja meg. Rendkívül tanulságos Koenig cikke, mert 60, eddig még ki nem adott B.-levelet vizsgált át, melyeket Mundelein bíboros 1929-ben vett meg a csikágói papnevelőintézetnek, ezekből láthatjuk, hogy milyen volt a B. család anyagi helyzete s később mennyire terjedt iránta a bíboros segélye.

*

A jezsuita rendben a noviciátus általában két évig tart, de B. esetében, másoknál is a kezdeti állapotban, rövidebbre szabták a próbaidőt. — Érdekes lenne tudni valamit arról, hogy B. és a Rómában tanuló első magyar jezsuiták, jelesül Hernáth Péter és Szántó István, milyen kapcsolatban állottak egymással. Talán akad valami lapangó adat a levéltárakban? — A jezsuita főiskolák tan-

rendjét közli a *Mon. Paedagogica* több változatban, méltatja Duhr és Astrain idézett művében. A Társaság nagy tudósainak kora és ragyogó működése ekkor még nem kezdődött el.

Figyelemreméltó, amit Tromp a *Studiën* i. cikkében ír Bellarmino pedagógiai tulajdonságairól és hatásáról. Tanító módszerét tükrözik kéziratok előadásai, melyekről Tromp közöl i. cikkeiben beható méltatásokat. — Arnold könyve a hívő és vallásos kor jog- és állambölcséletéhez szolgáltat jó meglátásokat. — Talán leghűbben a népies katekizmus tükrözi B. gondolkodásmódját, stílusát és beállítottságát. Katekizmusa alapos, Canisiusével összehasonlítva látjuk, hogy nagy északi rendtársáé rövidebb, világosabb. Maga B. is mondotta egyszer, hogy ha előbb ismeri Canisius katekizmusát, akkor nem írja meg a sajátját, hanem Canisiusét fordította volna le olaszra. A hitoktatás és műveinek égi pártfogói közt mégsem szerepel Canisius, hanem B. és Borromeo Szent Károly, akiket XI. Pius pápa választott ki erre a szerepre. — Érdekes emléket örökített meg idézett művében (18. l.) Pacca Bertalan 1786-ban ekkor pápai követ, később bíboros államtitkár: Mikor Augsburgban járt, megtekintette a protestáns Szent Anna-kollégium könyvtárát. A szolgálatkész könyvtáros megmutatta neki azokat a könyveket, melyeket veszélyességük miatt zár alatt tartottak. Miután a szekrényt kinyitotta, mosolyogva mutatott rá B. műveire, melyektől annyi évtized után is féltek.

*

Bellarmino véleményét a Sixtus-féle Szentírás-kiadás hullámainak elsímitására nézve lásd Brodrick I. 482. kk., ahol közli B. véleményezését: *De ratione servanda in Bibliis corrigendis*. — Alapos értekezés még Kneller idézett cikke és Pastor művének vonatkozó része. — A predesztinációtanról lásd Tromp cikkeit a *Gregorianumban*. Annak megvilágítására, hogy a kor is mennyire érdeklődött a kegyelemtani vita iránt, álljon itt Brodrick könyvéből (II. 55. lap, aki idézi Poussines: *Historia Controversiarum* c. kéziratok művét (1659 körül írta) libr. V. n. 11.) a következő párbeszéd, mely gúnyolódik is, de egyúttal szellemes. — *Dialogus Pasquini et Marforii*. — Marforius: *Quid novi, Pasquine, de jesuitis et dominicanis?* — Pasquinus: *Exorta*

est inter eos contentio super divinum auxilium maneat semper nobiscum. — M.: Quid dicunt dominicani? — P.: In tympano et choro, in chordis et organo, in deca-chordo psalterio cum cantico, in cithara, fiat voluntas tua; et dicit omnis populus: fiat, fiat. — M.: Quomodo se habuit Molina in tuenda sua propositione? — P.: Inclinauit ex hoc in hoc, verumtamen faex eius non est exinanita. — M.: Quid agunt dominicani? — P.: Laetati sunt, quia Deus deduxit eos in portum voluntatis eorum. — Természetes, hogy ez a szöveg nem lehetett a vitában értékmérő, de annyiban érdekes, amennyiben tükrözi a kor közhangulatát. A nagy vita ma sincs lezárva. Teljes megoldást a későbbi idő sem hozhat. L. Brodrick II. 27. l.

Bellarmino mint főpásztor azonnal megkezdte egyház-megyéje látogatását, zsinatok előkészítését. Négy latin beszédét, melyeket 1602-ben tartott a capuai érseki főszékesegyház felülvizsgálata alkalmával, közölte Tromp a Periodica de re morali 24. évf. i. számaiban. — Kiadásra váró beszédei igazolják, hogy a korábban lelkipásztorkodással és kapcsolatos kérdésekkel intézményesen nem foglalkozó B. azonnal feltalálta magát minden helyzetben. Jellemző egyik beszéde, melyet 1603-ban a capuai székesegyházban tartott a gyakori szentáldozásról. Lásd Periodica 25. évf. 137—151. lapig. — Sajtó alá rendezett, de még ki nem adott beszédei és intézkedései sok kiaknázatlan adatot tartalmaznak. Escalona herceg spanyol követ 1605 április 24-én a spanyol királynak az akkor élő 68 bíborosról rövid jellemzést küldött. Bellarmino a sorban 38. helyen szerepel s a követ a bekövetkező pápaválasztás előtt ezt írta róla: „Montepulcianoi származású; jezsuita, tudós és jó keresztény (!), olyan tulajdonság, mely miatt többen kívánják megválasztását”. B. ekkor még Capuában lakott. L. Couderc II. 310. lap, ahol hivatkozik: Simancasi Levéltár, Ext. Legat. 980. jelzésre.

*

Bellarmino bátor szókimondásának tanúsága: De officio primario Summi Pontificis, közli Brodrick I. 499—507. — Az idők változására jellemző Bernier könyve: Un Cardinal humaniste közlése, melyben elmondja, hogy valamikor szemére hányták és életszentsége ellen vádult hozták fel, hogy fiatal korában énekelni tanult, zeneszerszámokon

játszott. Ma már ezt nem teszik, mert tudjuk, hogy mások is, pl. Liguori Szent Alfonz, megzenésítettek szövegeket. B. szerette az egyházi zenét és éneket, mint az apostolkodás hatékony segítőeszközét. Római rektor korában motettákat énekeltetett a felüdülés alatt, szabadidejében maga is másolt ilyeneket rendtársai használatára. Bernier utal B. szerepére a mise és officium védelmében a prot. támadások ellenében, rámutat arra a tényre, hogy védőiratot szerkesztett Dante, Petrarca és Boccaccio műveinek védelmében azok ellen, akik e nagy költőkben a protestantizmus előfutárait szerették volna látni és igazolni. B. szerette a költészetet, kedvelte a humanista képzettséget, maga is verselgetett és tisztogatta a népekeket.

*

Bellarmino sokat olvasott. Forrásait nagyrészt megnevezte, de a további vizsgálódás még sok fel nem derített kérdésre adhat felvilágosítást. Hernández cikke az *Estudios Ecl.* 10. évf. 235—243. lapjain arról értekezik, hogy mennyit köszön B. műve, melyet *De ascensione mentis ad Deum* címmel adott közre, Szent Bonaventura *Itinerarium mentis c. írásának* (magyarul kiadta Dám Vince O. F. M., 1941). Sokat átvett a szeráfi doktor elmékedéseiből, de ezeket egyénileg dolgozza fel és önti formába. Sokkal kevesebbet használt Szent Bernát művét: *De consideratione*. — B. lelkeségi műveiről legjobban Raitz írt a *ZAM* 7. évf. 1—19. lapjain. — Mindezek értékelése a jövő feladata. Magyar fordításuk kiadása is hálás munka és vállalkozás lehetne.

Bellarmino és a magyarság kapcsolatainak vizsgálata még mindig várat magára. Elsősorban kutatni kellene, kik voltak B. magyar tanítványai. Kiindulásul szolgálhatna Steinhuber bíboros i. műve. — Érdekes lenne tudni azt is, kikkel állott levelezésben. Az *Epistulae familiares* kassai kiadásában a 92. és 171. lapokon találunk Forgách Ferenchez intézett leveleket. — Fraknói, Kovács Lajos és Sik Sándor úttörése alapján kellene vizsgálni B. és Pázmány kapcsolatát. Így lehetne kideríteni, hogy B. művei mennyire hatottak Pázmányra, mennyire termékenyítették meg a magyar hittudományi irodalmat, lelkeségi művei kiknek és mennyiben szolgáltak mintául és forrásul, hányszor adták ki magyar kiadók akár latinul, akár fordításban, vagyis

hiányzik a magyarországi B. könyvészet áttekintése. Az is elmemozdító vizsgálódás tárgyát képezheti, hogy a régebbi könyvtárak állományában milyen művei és hány példányszámban fordultak elő. B. képei, festett vagy metszett, hol találhatóak. Pl. a régi budai jezsuita kollégium birtokában volt többi között egy-egy B. és Pázmány kép, mindkettő bíborosi díszruhában, ma ezek a képek a budai ferences kolostor folyosóján találhatóak.

Kestner Jenő, Félegyházy József, Veress Endre és mások cikkei és kiadványai Pázmánnyal, részint Bellarminoval, kapcsolatban külön figyelmet érdemelnek. Eredményeiket másutt közöljük.

*

Kétségtelen és tagadhatatlan B. és működése történeti jelentősége, a legnagyobbak között is az elsők közé tartozik. Fényes bizonyysága H. van Laak műve — kb. 400 ívrét-lapon — De S. R. C. Bellarmini e S. J. doctrinae praestantia, melyben 260 jelentős mű adatai alapján mutatja ki B. korszakalkotó küldetését. Az időközben közreadott kisebb-nagyobb értekezések csak alátámasztják adatait, különösen azok, melyek 1921-től kezdve jelentek meg, elsősorban a boldoggá- és szenttéavatás körül. Mindezek az írások bizonyítják B. örök korszerűségét, amit XI. Pius pápa hivatalosan ki is jelentett és megpecsételt akkor, amikor őt „Providentissimus Deus” kezdetű rendelkezésével (Acta Apostolicae Sedis 23 [1931] 433—438. lapokon) az egyháztanítók közé választotta. Kiket tart a katolikus Anyaszentegyház az egyháztanítók között nyilván, mutatja a következő csatolt névsor.

Bellarmino szenttéavatása után csakhamar elnyerte az egyháztanító címet. Egyháztanítóként ünnepeljük a katolikus Egyházban először is a négy nyugati egyházatyát: Szent Ambrust († 397), Szent Ágostont († 430), Szent Jerómost († 420) és Nagy Szent Gergelyt († 604), akiket VIII. Bonifác tanúsága szerint már a koraközépkorban ilyeneknek tiszteltek. A keleti Egyház szertartáskönyveiben egyháztanítókként szerepelnek Nagy Szent Vazul († 379), Nazianzi Szent Gergely († kb. 390), Aranyszájú Szent János († 407) s későbbi időből Szent Atanáz († 373), Újabb korban a következők nyerték el az egyháztanító címet: V. Szent Pius pápa 1567-ben az egyháztanítók közé

sorozta Aquinoi Szent Tamást († 1274), a megújított zsolosmáskönyvekben megadta ezt a címet Nagy Szent Leónak († 461), ilyen címmel jelenik meg ugyanott Aranybeszédű Szent Péter († 450) és Sevillai Szent Izidor († 636). V. Sixtus 1587-ben Szent Bonaventurát († 1274), XI. Kelemen 1720-ban Szent Anzelmet († 1109), XII. Leó 1828-ban Damiáni Szent Pétert († 1072), VIII. Pius 1830-ban Szent Bernátot († 1153), IX. Pius 1869-ben Szent Hiláriust († 366), 1871-ben Liguori Szent Alfonzot († 1787) és 1877-ben Szalézi Szent Ferencet († 1622), XIII. Leó 1888-ban Jeruzsálemi († 386) és Alexandriai Szent Cirillt († 444), 1890-ben Damaszkuszi Szent Jánost († 754 előtt), 1899-ben Tiszteletreméltó Szent Bédát († 735), XV. Benedek 1920-ban Szír Szent Efrémet († 373), XI. Pius 1925-ben Canisius Szent Pétert († 1597), 1926-ban Keresztes Szent Jánost († 1591), végül 1931-ben Bellarmino Szent Róbertet († 1621) és Nagy Szent Albertet († 1280) választotta az egyháztanítók díszes sorába.

Krisztus földi helytartójának döntése és intézkedése immár örökre lezárta a vitát, mely valaha Bellarmino és élete körül tombolt. A nagy egyháztanító ragyogó nevét nemcsak a történelem sárguló lapjai őrzik, hanem hatása ma is tényező a katolikus lelkiség és tudományosság alakításában.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	5
I. Családi körben	9
II. Bontakozó évek	25
III. Tanár, író és nevelő	51
IV. Elöljáró	93
V. Nehéz feladatok	108
VI. Bíboros	128
VII. Apostolutód	171
VIII. A világegyházért	191
IX. Bellarmino és a magyarság	231
X. A lelki élet mestere	237
XI. Pálya végén	252
XII. Szentek ragyogásában	263

IRODALOM

1. Bellarmino művei	284
2. Források	288
3. Jegyzetek	298

